برلەشگز بۆتن دۆنيا ئشچلەرئ!

م. قۆربانعەلييف، د. بەديع.

ئوقي-يازا بلمەوچلەكنئ بتئرو مەكتەبلەرندە ئوقئتوچلار ئۆچن

قوللانما

БИБЛИОТЕКА
КАЗАНЬ.
№254/2
КУРБАНГАЛИЕВА

بۆتن روسييە كولەمندە ئۆمميلكنئ بتئرو ئۆچن عادەتدەن تش كاميسسييە نەشرئ.

مەسكەو 1924 يل.

«نەشريات» كئوپيراتيوى مەطبەعەسى مەسكەودە

بۇتۇن دۇنيا يۇقسللاری برلەشنگز!

م. قغورباڼغ

БЛИОТЕКА
АЗАНЬ
№254
УРБАНГАЛ

م. قۇربانعەلييف، د. بەديع.

ئوقيء يازا بلمەوچئلكنئ بترو مەكتەبلەرندە
ئوقئتوچئلار ئۈچن

قوللانما

~~~~~~~

س. ف. س. ر. ناركومپروسئ ياننداعئ تاتار-باشقرت
مەركەز بيوروسئنئ قاراماعندا باسلدئ.

بۆتئ روسييە كولەمندە ئۆمميلكنئ بتئرو ئۆچن تۆزلگەن
عادەتدەن ,تش كاميسييە نەشرئ.

مەسكەو 1924نچی ییل.
~~~~~~~

М. Курбангалеев. Х. Бадиги.

РУКОВОДСТВО

ДЛЯ РАБОТНИКОВ

по ликвидации неграмотности.

(НА ТАТАРСКОМ ЯЗЫКЕ)

Издание Всероссийской Чрезвычайной Комиссии
по ликвидации неграмотности.

Главлит № 27.650. МОСКВА. Тираж 5000.

Типография Кооперативного Издательства „НАШРИЯТ",
Садово-Самотечная, 2/12.

1924 г.

تۇزوچىلەردەن.

شەرق حالقلارىنىڭ 1923 نچى يانىڭ 15-20 سىنتەبرندە قازاندا جيىلعان I نچى ميتوديكا كانفيرىنسيەسى، ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئشلەوچىلەرنىڭ تەعليم-تەربىيە مەسئەلەلەرندە ئاز حەزرلكنى بولولارن، شونىڭ ئۇستىنە ئالارعا فايدالانو ئۇچن كانفيرىنسيەدە قابول ئيتلگەن ميتودلارعا مووافيق تۇزلگەن دەرسلكلەر، قوللانمالار، ياردەملكلەرنىڭ يوقلىعن ئيسكە ئالب، هەر حالقنىڭ ئوز تللەرندە دەرسلكلەر، قوللانمالار، ياردەملكلەر قۇرب باسدىررعا قەرار چعارعان ئيدى هەم تۇزىنىڭ شول قەرارن تيز ئارادا بارلققا چعارو چارەسىنە كرشونى تاتارستان سەياسى ئاڭ-بام تاراتو باش ئيدارەسىنە تابشرب قالدرعان ئيدى.

تاتارستان سەياسى ئاڭ-بام تاراتو باش ئيدارەسى كانفيرىنسيەنىڭ منە شول قەرارلارندان برسن-ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئوقىتوچىلار ئۇچن قوللانما تۇزونى-بزنىڭ ئيكىبزگە تەقديم ئيتدى.

بو قوللانما، سەياسى ئاڭ-بام تاراتو باش ئيدارەسىنىڭ بزگە كورسەتووى بوينچا، ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتىرونىڭ بۇتن روسيە عادەتدەن تش كاميسيەسى تارافندان نەشر ئيتلگەن «Руководителям занятий № 3» بەلەن شەرق حالقلارىنىڭ I نچى كانفيرىنسيەسىنىڭ ماتيريياللارندان فايدالانب تۇزلدى: ماتيريياللار ئورنى بەلەن تورىدان-تورى تەرجمە ئيتلدى، ئورنى بەلەن قسقارتلدى، ئورنى بەلەن ئوزىبزنىڭ تۇرمشىبزعا قاراتب ئارتدىرلدى.

قوللانما ئۇچ بولكگە بولنب تۇزلدى:

1) ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتىرو حاقندا 1923 نچى 15-20 سىنتەبرندە قازاندا جيىلعان شەرق حالقلارىنىڭ I نچى ميتوديكا كانفيرىنسيەسىنىڭ قەرارلارى هەم ئانىڭ ئشلەگەن ئشلەرى.

2) زورلارنى ئوقرعا-يازارعا ئۇيرەتو حاقندا نازارى هەم عەمەلى يوللار، تەجريبەلەر هەم كيڭەشلەر.

3) ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندە زورلارنى ئوقىتو ئۇچن پراگراما هەم ئورنەكلەر.

قازان 1924 يل.

م. قۇربانعەلييف.

ح. بەديع.

I ــ بولۉك.

،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى بتىرو حاقىندا 1923نچى يلنىڭ 15 ـ 20 سينتەبرندە قازاندا جيىلعان شەرق حالقلارىنىڭ I ميتو-ديكا كانفيرينسييەسىنىڭ ماقسادلارى هەم ئانىڭ ئشلەگەن ئشلەرى.

،ئوقى ـ يازا بامەوچىلىكنى بىترونىڭ بۉتن روسييەنىڭ عادەتدەن ،تش كاميسييەسى 1923نچى يل قازاندا شەرق حالقلارى ئاراسىندا ،ئوقى ـ يازا بامەوچىلىكنى بىترو حاقىندا شەرق حالقلارىنىڭ ئوزلەرىنە ماحسوس «ميتودلار تيكشرو كاميسييەسى» جيدى. 15 نچى سينتەبردەن 20 سىنتە قەدەر دەوام ئيتكەن ،بو كانەيرينسييەگە تاتارستان جۆمهورييەتىنىڭ هەممە كانتونلارىندان، باشقوردستان، قرعزستان، تۉركستان جۆمهورييەتلەرندەن، چوواش، مارى، ئار (ۋاتياك)، زيران ئۆلكەلەرندەن، ساراتاو، سامار، يكاتيرينبورع، ئاستىرحان، سمبر، پينزە هەم باشقا گوبيرنالاردان وەكيللەر كيلگەنلەر ئيدى.

كانەيرينسييەنى ئالب بارو ئۆچن مەركەزدەن ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرونىڭ بۉتن روسييە عادەتدەن ،تش كاميسييەسى رەئيسى ،ئورنباسارى ن. بوكاسلاۋسكايا جيبەرلگەن ئيدى.

كانەيرينسييەنىڭ تۉب ماقسادى بر ياقدان واق ميللەتلەر هەم ئافتانوميالى جۆمهورييەتلەر، ئۆلكەلەر ئشچىلەرى بەن ئامتە ياساو، ئالارنى ئوقىتو ميتودلارى هەم مۆشكا قەدەر ئشلەگەندە ئيرىشلگەن نەتيجەلەر بەن تانشدىرو بولسا، ئيكنچى ياقدان ،ئوقى ـ يازا بامەوچىلىكنى بتىرو ئشلەرن روسييە ساۋيتلار جۆمهورييەتىنىڭ هەر تۉرلى حالقى ئاراسىندا بر يولدان ئالب بارو، ئارقالب كۆچ ئەرەم ئيتو هەم يالعش يولعا كرب كيتو فورقىنچلارىندان ساقلاو ئيدى. شونىڭ ئۆچن كانەيرينسييەدە ئك ،بو حاقدا نيلەر هەم نيندى يوللار بەن ئشلەنگەنلىكنى باو ئۆچن ،ئورنلاردان كيلگەن وەكيللەرنىڭ داكلادلارى تىڭلاندى، لاكين، ئوكىنچكە قارشى، بو داكلادلاردان روسلارعا قاراعاندا شەرق حالقلارى ئاراسىندا ،بو ،تورندا ئەلى بر نەرسەدە ئشلەنمەگەنلك

باکی بیك ئاز ئشلەنگەنلك هەم ،بو حافدا بر تۈرلىدە يارده‌مەلكلەرنڭ
بولماوی سەبەبلى ئشلەرگە ئیمکانىدا بولماغانلق بیك ئاچق ئاڭلاشلەدى.
شولاى‌دا، کلئەیرینسیە بزگە، شەرق حالقلارننا، کیاەچەکدە ،بو یولدا ئشمو ئۆچن بیك ئەهمیەتلى سزقلار ،سزب قالدردى، ئوزننڭ بیش کۈنلك ئشى بلەن بوغارندا ئەیتلگەن مافسادلارغا ئیرشكەنلكنى ئاچق کورسەتدى.
کلئەیرینسیەدە سۆیلەنگەن دا کلادلارنڭ، چقارلغان قارارلارنڭ، ،ئوقى- یازا بلمەوچىلكنى بتروچى ئشچىلەر - ،ئوقتوچىلار ئۆچن ئەهمیەتلەرى بولغانغا، ئالار ،بو مەجموعەگە کرتلدلەر.

،زورلارنى ،ئوقتو ئشلەرندە ئیرشلگەن موۋەففەقیەتلەر ،تورندا
ن. بوکاسلاوسکایا دا کلادى.

بلشدا دا کلادچى ریۋالیوتسیاغا، غۇومەن ،ئوقى- یازا بلمەوچىلكنى بترو ،تورنداغى دیکریت چقغانغا قدەر ،زورلارنى ،ئوقتوحاللەرن سۆیلەب ئەیتە:
،ئوقى- یازا بلمەوچىلەرنڭ کوبلگننە قاراماسدان روسلار ئاراسندادا ،زورلار ئۆچن بلرى ،یەکشەنبە مەکتەبلەرى،گنە ،بولب کیلدى؛ ،بو مەکتەبلەردە ،زورلارنى ،ئوقتالار ئیدى، لاکین ،ئوقتو ئشلەرى مەعناسز رەوشدە هەم تارزانلى دەرسلکلەر بوینچا ئالب بارنلا ئیدى، ،زورلارنى ،ئوقتو ئۆچن مخصوص دەرسلکلەر یوق ئیدى.
ئوکتەبر ریۋالیوتسیاسندان ،سۆلڭدا بر نیقەدەر واقتقا چاقلى ئشلەر هامان ،شول روحدا ئالب باردلدى. ،زورلار ئۆچن یاشا تۈزلگەن مەکتەبلەردە ،ئوقتولار هامان بالالارنى ،ئوقتقاندا قوللانلا ،تۈرغان میتودلار بوینچا ئالنب باردلدى. (قاورق هەم باشقالارنڭ تەلیفلارى بوینچا)
،بو تۈرلى ،ئوقتونى، تاۋسیف ئیتە تۈرغان سیاتلار: بردەن- ئاۋازلار میتودى بلەن ،ئوقتو ئیدى؛ شونڭ بلەن برگە ئامیریکا میتودىدا بیلگلى ئیدى، لاکین ئالنى تانتیق قانرغا ،ترتب قاراسالاردا، ،ئول میتود کرب کیتە ئالمادى. ئیکنچىدەن- ،ئوقتو ماتیریالننڭ مەعناسز، موندەریجەسز ،بولووى ئیدى؛ بۆتن کۆچ ،ئوقو- یازو تیحنیکاسننا ئۆیرەتوگەگنە یونەلدرلە ئیدى. ئۆچنچىدەن- ئشلەر ،شوشى تەرتیب بلەن ئالب باردلدلار: ،ئوقوغا، یازاوغا، حیسابقا ئالنرم- ئالنرم ئۆیرەتلە ئیدى. منە ،بو کیمچلکلەر

باريدا بالالار مەكتەبىدەن زورلار مەكتەبىنە كوچدىلەر. دۇرست ئيك ياخشى ئوقۇتۇچىلار كيگيينا (ساولىقنى ساقلاۋ)، مەدەنىيەت تارىخى كىبك فەنلەردەن دە ئەنگەمەلەر ياسىلار ئيدى، لاكىن بو ئەنگەمەلەر ئۆزك-ئۆزك، كيسەك-كيسەك كنە بىلمەلەر بيرە ئالالار ئيدى. بولار ھەممەسى ديكرىت چىقىانىغا قەدەر ئيدى؛ مىنە بىركەلەشىب ئىزلەنولەر، يازو ئۈچۈن، ئوقو ئۈچۈن ھەم ھيساب ئۈچۈن بولغان ئايىرم ماتيرىياللارنى بىركە باغلارغا ئىمتىناۋلار باشلاندى. شۇلاي ئيتىب، موۋافىق ماتيرىيال تۈزىلە باشلاندى. ئىش ،شوشى رەۋىشلى باردى: بىر تۈركم كىشى تۈب يوللار بيلگىلەدى، ئالارنى ئىشكە ئاشىرىرغا ،تىرشدى ھەم ،شول واقتدا نيندى نەتىجەلەر چىقىانىن كوزەتىب ،تۈردى. ياراماغان، ئىشكە كرب كيتە ئالماغان نەرسە بولسا، ئول چىغارلىب تاشلاندى.

تەجرىبە مەكتەبلەرى، كابىنيتلار، ئوقى-يازا بىلمەوچىلىكنى بىتىروچىلەر كورسلارى تۈزلدىلەر، ئىسىبزدلار كىڭەشمەلەر ياسالدىلار، بولاردا فيكرلەر ئالشدىلار، تەجرىبەلەرن بولشدىلەر، نيهايەت تۈب يوللار ھەم ميتودلار بيلگىلەدىلەر.

مىنە ،شول بۈيك ئيجادى (،تۇدىروچى) ئىش نەتىجەسى بولاراق كومپليكسلى ميتود ،تودى (كيلىب چىقدى)؛ ،بو ميتود باەن ئوقىتقاندا ئوقو، يازو ھەم ھيساب بىر ماوزوعغا بيك نق باغلانغان بولا.

ئەمما ئالكىنگى ئوقتولارنڭ ئيسكىنىڭى-قانغا سىڭگەن ،بولووى ياڭا ميتودنڭ عومۇم تارافىندان تانىلووىنا ئىرك بيرمەدى. ئوقىتوچىلار قوللارندا ياڭا دەرسلىكلەر بولغانى حالدە ئيسكىچە ئوقىتولارندا دەوام ئيتدىلەر.

ئيسكىلىكنى ھەم ئيسكى ئوقىتوچىلارنڭ قارشىلقلارن چيكو يولندا تەجرىبە-تەعلىمات (ئينسترۇكتيۋ) مەكتەبلەرى بيك ،زور بولشلق ئيتدىلەر؛ ئوقىتوچىلار ،بو مەكتەبلەردە ياڭا ميتودنڭ ئيسكى ميتوددان ئارتقلىغىنا كوزلەرى بلەن كورب ئۆشاندىلار، شولاي ئيتىب ئانى ئوزلەرىدە تاتبيق ئيتە باشلادىلار.

حەزر ئىش قاتىغان، توكىغان ئوقىتادان قوزغالغان. مەركەزدە زورلارنى ئوقىتو ياڭا ميتود بويىنچا ئالب بارىلا، ،بو ميتودلار تيرە ياقلارغا، جۇمھوريەت چيتلەرىنەدە بارب كىرگە تييش.

ئيرىشلگەن مووەففەقىيەتلەر.

شولای ئيتب، ئالدىنغى ئيشچىلەر قۇراللارن تاشلادىلار. مانيعلارعا — قارشىلقلارعا قاراماسدان ياڭا ميتودلارنىڭ گراژداناق حوقوقن قازانولارىنا ئيرشدىلەر.

ئيشنىڭ ماهييەتينه قاراعاندا ئيرىشلگەن مووەففەقييەتلەر شولاردان عيبارەت:

1) بۇتن سوزلەر ميتودى ئاينرو — تركەو ئاناليز — سينتيز) ،بو ميتودقا پسيحالوگييه فەننده عيلمى نيگز تابلدى. ياڭا ميتود ،ئوقوچىنىڭ ئايرم حەرفلەرنى تركەوگه هەم سوزنى ئاڭلاوعا كيتكەن كبك كوب واقتنى ئيقتيساد ياسى. ئيسكى ميتودلار بلەن ،ئوقتاندا ،ئوقوچىلار بيك ،ئوزاق واقتلارعا چاقلى ياحشى، يوگرك ،ئوقى ئالميلار ئيدى. دۇرست، ،بو ياڭا ميتود ،ئوقتوچىلارعا نيسبەتەن ،زور چيتنلك ،تودردى، چۇنكى ئالارعا ئاوازلار ميتودندان واز كيچو ئۇچن ئۇر — ياڭادان ئۇيرەنرگه ،تورى كيلە، لاكين ،بو يولدا ئالارعا «تەجريبه — تەعليمات مەكتەبلەرى» تييشلى مەعلوماتنى بيررلەر؛ ،بو مەكتەبلەرنىڭ سيستيمى — تەرتيبى ئيسه، ،شوشى كانفيرينسييەنىڭ كاميسسييەلەرنده ئيشلەنر.

2) ئۇيرەتو عەمەلى مەعنالى، مۇندەريجەلى ماتيرييال ئۇستنده ئيشلەنه؛ ،ئوقتو ماتيرييالنى ئيڭ ئاك حەزرگى ،تورمشنىڭ ئيڭ مۇهيم عونسرلارندان سانالغان سەياسى عونسر كرتلە (مەسەلەن، «دالوى نيگراموتنوست» ئەليفباسى شولای). ،ئوقو ماتيرييالنى سەياسەت قاتشدىروعا كوب كشيلەر قارشى كيلگەنلەر ئيدى. سەياسى مۇنازارالار ،ئوقرعا — يازارعا ئۇيرەتودەن عيبارەت بولغان تۇب مافساددان چيتكه چعارالار، ديدىلەر.

حەزر مۇندى ئيعتيرازلار يوق؛ ،ئوقتوچىلار ماتيرييالنىڭ قزقالى، رەعبەتلى ،بولوونىڭ ،ئوقتو ئيشلەرنىڭ ئۇلگره باروونا تەئسير ئيتكەنلەنگننه ئوز تەجريبەلەرى بلەن كورب ،ئوشاندىلار. ئالار تيك سەياسى ماتيرييال بلەن يەنەشە ،تورمش عونسرنىڭ كرتلوونده ئۇستيلەر. ،بو ئيندى شولای ئيشلەندىده.

3) حيساب ياكى ريياضييات بلەن تاننشو قسقا مۇددەت — واقت ئيچنده (3 — 4 ئايدا) حيسابنىڭ هەممه قاعيدەلەرن ئۇيرەتب بتروده ،زور چيتنلكلەر بار ئيدى. ئۇلگرر ئۇچن ئالارنى كيسمەك — كيسمەك كنه ئيتب ،ئوقترعا ،تورى كيله ئيدى. مەسەلەن، يۇزگه (100) چاقلى سانارعا ئۇيرەتەلەر ئيدىده،

شونداق ،سوڭ ،شول يۈز ئۈچندە بولعان رەقەملەر بەلەن‌گنە ئش كورەلەر ئيدى.
ئوقوچىلاردا، بو حيسابنى ئوقىماساقدا بەلەمز، ديب تەلەمى‌گنە ئوقيلار ئيدى. سان ئالو (ئستاتيستيكا) سانلارن، ديياگراما هەم شولارعا ئوخشاشى باشقالارنى ئيسكە ئالميلار ئيدى. تيك ،مۆندى نەرسەلەر عاممەگە كيرەكدە توگل ئيدى، شوگا كورە عاممەگە ئالارنڭ قزنعيدا يوق ئيدى. حەزر ئيندى بۆتن كشى ساۋيت تۆزلمشنە جەلب ئيتلگەچ، ريازييات بلەن تانشو بيگنرەكدە ئالعا سۆرلە.

چيتناكلەرنڭ ،تووونى ئوقتوچلارنڭ ياراقلى ـ حەزرلكلنى بولماولارندان كيلە: ئالار ئالكدەن ئوزلەرى ئۆيرەنگەن هەم باشقالارنى ئۆيرەتكەن قاعيدەلەرگە بەيلەنگەنلەر.

4) پراگراماعا ئاعمداعى مەسئەلەلەرنى ،مامينتلارنى) كرتو. ئالك ئوقتو ئشلەرن ئاعمداعى مەسئەلەلەر بەن باعلاو مۆمكين توگل شيكللى تۆيلا ئيدى. مەكتەب بلەن ،تۆرمش ئاراسندا قوت ،ئۆچقچ ،زور ئۆزكالك بار ئيدى، حەزردە ياڭا ميتودنى ئشكە ئاشرعانداا، كوب نەرسە ئوقتوچينڭ مەكتەبكە ،تۆرمشنى كرتە بلب بلمەوندەن كيلە.

ئوقتوچلارنڭ بيك ئازىعنا ئورنىدان ،تورى ئشكە ياراقلى بولا ئالدى؛ ئالارنڭ كوبنسنە عادەتلەنگەن ئيسكى يوللارن تاشلار هەم ياڭا يوللاردا تەجريبە حاسيل ئيتەر ئۈچن ئۆر ـ ياڭادان ئۆيرەنرگە ،تورى كيلدى. كامپليكسلى ميتود ئوزلەشدرو ئۈچن چيتن، ئەمما ئالدنعى ئوقتوچلار ئانڭ دۆرستنگنە هەم فەننيلگنە ئوشانعاننڭ سوڭندا ،بو مانيعلارنى جيڭەرگە حەزر تۆرالار. ياڭا ميتود بلەن ئوقتوچلار سانى هامان ئوسە بارا. ،مۆنڭ بلەن‌گنە ئش بتمى ئەلى: يوعارىدا سۆيلەنگەنلەرمز بارى ئوقى ـ يازا بلمەوچلكنى بترو حاقنداعنا ئيدى. تاعى ئوقى ـ يازا ئاز بلوچلكنى بترو، چن مەعناسى بلەن ئوقى‌ـيازا بلوچلك ياساو مەسئەلەسىدە بار. (،ئول حاقدا ئيكنچى ئورندا سۆيلەنر.)

نەتيجە.

ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسنڭ 10يلى تولوعا ئوقى ـ يازا بلمەوچنلكنى بترو ئشى تەمام بولرعا تييش. ئش شولاى تورا: حەزر بزنڭ 17ميلييون ئوقى ـ يازا بلمەوچمز بار؛ ،بولارنى ئوقتو ئۈچن بيك ،زور سەرمايەلەر كيرەك، ئەمما بزنڭ دەولەتمز يارلى. حەزرگى مەكتەبلەرنڭ هەم ياحشى حەزرلكانى ئوقتوچلارمزنڭ حەزرگى سانى بلەن‌گنە ئشنى كيڭ رەۋشدە

قويب بولماياچاق. ,شول چيتنلنكدەن چەو ,يولن ـ چاراسن تاپارعا كيرەك. چيتن بولعان كامپليكسلى ميتودنى، تەجريبەلى مۇتەجەسسيسكنە توگل، بەلكي هەر بر ,ئوقى ـ يازا بلگەن كشى ئۇزلەشدرُرلك هەم ئانڭ بلەن ,ئوقىتا ئالرلق ئيتب، جيڭەيترگە هەم سادەلەشدرُرگە كيرەك. ,شونـدى شەرائيت تابلعانداعنا «هەر بر ,ئوقى ـ يازا باوچى بر ,ئوقى ـ يازا بامەۋچىنى ئۇيرەتر» ديگەن شيعار بارلققا چعارلار؛ ديكريت بلەن برگە يۇكلەنگەن مەسئەلە حەل ئيتلار ـ چيشلار. بز ئانى حەل ئيتەرگە تييشلبز. ئيكلەنوچيلەر شادلانرعا تييش توگل!

تاتارلارنى ,ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتو ,تورندا

م. قۇربانعەلييف دا كلادى.

مين، قستاچاعنا بولسادا، ئيڭ ئالك تاتار مەكتەبلەرندە ,ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتو ميتودلارى تاريخن سۇيلەب ئوتمەكچى بولام.

بزنڭ تاتار مەكتەبلەرندە 1905 نچى يلعى ريۋاليوتسييەگە قەدەر ,ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتو ئۇچن ئاينرم هەم بيلگلى بر ميتود ,ئورنلاشب جيتمەگەن ئيدى. بزنڭ مەكتەبلەرمزنڭ بيك كوبسى دينى مەكتەبلەر ئيدى. ,بو مەكتەبلەردە بيلگلى هيچ بر ميتود تاتبيق ئيتلمەدى: كم ئۇزى نيچك ئۇيرەنگەن بولسا، باشقالارنىدا ,ئول شول ئوق ,يول بلەن ئۇيرەتە ,تورعان ئيدى. ميتود ديب ئەيترلك بولسا، ,ئولدا حەرف قوشب ,ئوقىتو ميتودى ئيدى. لاكين ,شونڭ بلەن بەنەشە ياڭا ميتودلار بوينچادا ئەليفبالار تۇزلە باشلاندلار، مەسەلەن، 1888 نچى يلدا عاسپرينسكى تارافندان برنچى مەرتەبە ئاۋازلار ميتودنڭ ئاينرو ـ تركەو (ئانالىز ـ سينتيز) ئەساسى بوينچا بر ئەليفبا تۇزلگەن ئيدى، ئيسكلكنى ساقلاونڭ (مۇحافازاكارلقنڭ) كۇچلىلىگى سەبەبلى بزدە ,بو ميتود واقتندا تاتبيق ئيتلە ئالمادى؛ ,ئول ئەليفبا ,شول كۇيى سوندى، ,توماللاندى.

سوڭرا 1892 نچى يلدا هادى ماقسودى تارافندان ئيجكلەر ميتودى بوينچا بر ئەليفبا تۇزلدى، لاكين جنتكلەب قاراعاننڭ سوڭندا ,بو ئەليفبانڭدا هامان ,شول حەرف قوشو ميتودى بلەن تۇزلگەنلىگى ئاڭلاشلدى، شولاى ئيتب، 1905 نچى يلعا قەدەر بزنڭ مەكتەبلەرمزدە حەرف قوشو ميتودى بلەن ,ئوقىتو دەۋام ئيتدى. 1910 نچى يلدا مين ئاۋاز ميتودنڭ ئاينرو ـ تركەو هەم ,ئوقىرعا ـ يازارعا بر يولى ئۇيرەتو ئەساسى بوينچا بر ئەليفبا تۇزدم. ,بو ئەليفبادا 1915 نچى يلعا قەدەر بيك ئاز

تارالدی. باری تیك 1915 نچی یلدان باشلاب، یەعنی ،ئوفا هەم ئارینبورغ زیمستوالاری کبك زیمستوالار روس - تاتار مەکتەبلەرن کوبەیتە باشلاعاچقنا یاحشی تارالا باشلادی. شولای ئوق، بزنك ،ئوقئتوچیلاربزعا ،ئوقئتو یوللارن تیکشنرب، ئویرەنب بارو ئوچن میتودیکا هەم پیدا گوگیکالەردەن هیچ بر قوللانما یوق ئیدی. فەقەت 1912 نچی یلداعنا تەعلیم - تەربییەگە عائید «مەکتەب» ئیسەملی بر ژورنال چعارئلا باشلاندی. ،بو ژورنالنی دا «ساباح» دیگەن حوسوسی کیتاب شیرکەتی، چعارا ئیدی. منە ،شول ژورنالداعنا ئوقئتو میتودلاری ،تورندا ئاز - مازعنا مەسئەلەر کوتەرلگەلی باشلادی. شوندان باشقا بزنك ،ئوقئتوچیلاربز ئوچن میتودلار حاقندا ئاك - بلم ئالرلق هیچ بر قوللانما یوق ئیدی.

فیؤرال ریؤالیوتسییەسی ،بولو بلەن بزنك تاتار ئوقئتوچیلاری تورلی جیرلەردە جییلشلار هەم بوتن روسییە کولەمندە ئسییزدلار یاسی باشلادئلار. بولارنك هەر برسندە ،ئوقو - ،ئوقئتو مەسئەلەلری قارالا هەم تیکشنرئلە ،تورعان ئیدی. ،شول ئسییزدلارنك نەتیجەسی بولاراق مینم تارافمدان توزلگەن «ئانا تای میتودیکەسی» ئیسمندە بر قوللانما هەم ع. ئیبراهیمف تارافندان توزلگەن «تاتار تان نیچك ،ئوقئترعا؟» ئیسمندە ئیکنچی بر قوللانما چقدی. ئەمما زورلارنی ،ئوقتو حاقندا 18-19 نچی یللارعا قدەر هیچ بر نەرسە یوق ئیدی. 1918 نچی یلدا ،مینم تارافمدان ئاوازلارنی قوشدرمیعنا ئیجك میتودی بلەن زورلار ئوچن بر ئەلیفبا توزلدی؛ ،شول - ئوق یلدا ،شول ئەلیفبا بوینچا ،ئوقتو یوللارن کورسەتکەن بر قوللانمام چقدی. 1920 نچی یلدا ت. بەدیعی تارافندان بوتن سوزلەر میتودی بلەن ،زورلار ئوچن توزلگەن بر ئەلیفبا چقدی، لاکین ،بو ئەلیفبانك، نقلاب تیکشرگەندە، میتودی شول ئوق ئاواز میتودی هەم موندەریجەسیدە شول ئوق ئیسکی ئەلیفبالار موندەریجەسی کبك، دیرلك ئیدی.

منە ،ئوقی - یازا بلمەوچیلکنی بترو حاقنداعی دیکریت چققان چورلاردا تاتار جومهورییەتی ماعاریف حالق کامیساریاتینك عیلمی مەرکەزی یانندا I هەم II نچی باسقیچ مەکتەبلەر ئوچن تاتار تلی دەرسلکلەری حەزرلەوچی بر هەیئەت توزلدی. عیلمی مەرکەزنك ئش پلانندا زورلار ئوچن ئەلیفبا هەم ،ئوقو کیتابلاری توزودە بار ئیدی. مەرکەز هەیئەت ئیلك ئلك I نچی II نچی باسقیچ مەکتەبلەر ئوچن دەرسلکلەر توزندی. حەزر ئیندی زورلار ئوچن دەرسلکلەر توزرگە کرشدی، لاکین هەیئەت زورلارنی ئوقئتو

ئشينه ئيك ئەهمييەتلی مەسئەله ئيتب قاراعانعا، ئاندی-مۇندیعنا ئەليفبا تۇزۇ باەن گنه قەناعەتلەنب قالاسی كيامەدۇ، بەلكی پسيحالوگييه هەم باشقا ەەننی تالابلارعا، ,زورلارنڭ روحنا مووافيق ئيتب تۇزورگه ,ترشدی. منه ,بو سزنڭ ئالدنعزداعی تۇزۇلب ياتا تۇرعان «كرەستييەن ئەليفباسی» شول ئزلەنو هەم تيكشرنولەرنڭ نەتيجەسيدر. بزنڭ ,بو ئەليفبا بۇتن سوزلەرنی كوزەتو ميتودنڭ ئاينرو-تركەو تۇرى بوينچا تۇزلدى.

نيك ,سوڭ بز ,بو ئەليفبابزنیدا مۇشكا قەدەر كيلگەن ئاوازلار ميتودی بۇينچا يازمادق؟- چۇنكی حەزر ئيندی ئاواز ميتودنڭ بيك ,زور كيمچيلكەری ئاچلدی. ,بو كيمچيلكلەرنڭ ئيك ,زورنسی هەم ئيك برنچيسی ئاوازلارنی تەركيب ئيتودەن-تركەودەن عيبارەت. بز ,بو ميتود بلەن ,ئوقتقاندا ئاسلدا ئاينرم حالده ئەيتلمی ,تۇرعان ئاوازلارنی قوشدررعا ترنشابز، كۇچەنەبز. ميتاديستلار ,بو كيمچيلكنی بتنرو يولندا 100 يلدان بيرلی ئشلەب كيلسەلەردە؛ ئاندان هامانداقۇتنلا ئالمادنلار. هەم قۇتنلا ئالماياچاقلار، چۇنكی ,بو ميتودنڭ كيمچيليگی ,ئولعنا توگل ئەلی، ئانڭ ئاندان باشقادا ,زور كيمچيلكەری بيك كوب. ,بو ميتود پسيحالوگييه هەم باشقا فەننی تالابلارعا حيلاف. پسيحالوگييه هەم باشقا فەننی قاراشلارعا مووافيق بولعان ميتودقنا ياحشی ميتود بولا ئالاچاق.

ئلك ,ئوقو عەمەلی (процесс) تيكشرب قاريق. ,ئوقو عەمەلی ئۇچ عۇنسردەن عيبارەت: 1) سوزلەرنی كورب زيهنگه ئالو، 2) ئاواز-حەرەكەت ئشی هەم 3) ئەيبر-مەعنا تەساووری. ئاواز ميتودی بلەن ,ئوقتقاندا ,بو ئوچ عۇنسرنڭ برنچيسی تابلمی. مۇندا ئيشيتله ,تۇرعان سوز كورنله تۇرعان سوزدەن هەر واقت ئاينرنلا. ئەگەر ئيندی بۇتن سوزلەر ميتودنا، ئاميريكا ميتودنا، كيلسەك، ئانڭ بوينچا ئۇقتقاندا ئەيتلگەن عۇنسرلارنڭ بارنسیدا تابيلا. شولای بولسادا، ,بو ميتود مۇشكا قەدەر روس مەكتەبلەرندەده بيك ئاز تاتبيق ئيتلب كيلدی. مۇندان ,سوڭ ئيندی تاتبيق قيلمی هيچ بر يارامی. دۇرست، ئانی ياحشی هەم فايدالی رەوشده تاتبيق قيلو ئۇچن ,ئوقتوچيلارعا رەسم ياساو ساناعەتن بلرگەده كيرەك. بزگه ئانڭ ئوزگەرتلگەن تۇرلەرندەن بولعان «بۇتن سوزلەرنی كوزەتو» ميتودن تاتبيق ئيتەرگه كيرەك بولاچاق. ئانڭ ,بو تۇرى كيرەك فەن كيرەك پسيحلوگييه جەهەتندەن ,بولسن، نيگزلەنگەن ئيندی. شولای بولعاچ، بۇتن سوزلەر ميتودی بلەن ,ئوقتو ئاوازلارميتودی بلەن ,ئوقتوعا

قاراعاندا ياحشيراق هەم فايداليراق ,بولب چىعا. ,شونڭ ئۇچن بيالگيلى ئيندىئ بزگەدە زورلارنى بۇتن سوزلەر ميتودىئ بالەن ,ئوقىترعا كيرەك. ,شونڭ بالەن برگە، ئوقى ـ يازا بالمەوچلىكنى بترو ,توروندا اعى ديكريىت ,ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتونى گنە مافساد ئيتب ,تۇتمى، بەلكى بيگرەك ,شول ئوقى ـ يازا بالمەوچيلەردەن ساوْيت تۇزۇلىشى ئشينە ئاكْلاب قاتنىاشرلق پرالىتاريات ئشچيلەرىئ حەزرلەونى دە مافساد ئيتب ,تۇتا. مۇنە شوگار كورە مۇندا زورلار كونيگە ,تۇرعان ماتيريالنڭدا بيك زور ئەهمييەتى بار. ئالكى ئەليفبالارنڭ ماتيريالى ئاوازلارنى بر برسندەن ئايرب ئالو هەم بر برسينە قوشو يافلارندان جيگل بولولارىنا قاراب تركەلەر ئيدى. حەزر ئيندىئ ئش باشقاچا ,تۇرا: ئوقىرعا ـ يازارعا جيگللك كنە كوزەتامى، بەلكى بيگرەك ماتيريالنڭ زورلار ,تۇرمشينا، ئالارنڭ كوندەلك تالەبلەرىنە هەم شولاى ئوق مەملەكەتنڭ سەياسى تۇزۇلشينە، يەعنى ساوْيتلار تۇزۇلشينە موافيق بولووى كوزەتالە. زورلارنڭ هەر بر ياكا نەرسەگە قارشى ئيكەنلكلەرى مەعلوم؛ ئالار هەر بر نەرسەنى ئوز تەجريبەلەرىنە قاراب قنا ئولچيلەر، شوگار كورە ئالارنى ياكالقنى ئالورعا حەزرلەو ئۇچن، ئەنگەمەلەر ياسارعا كيرەك؛ ئالار ,بو ئەنگەمەلەردەن بيك قزقسنالار، ئالاردان تەم تابالار. ,شوندى ئەنگەمەلەر واقتندا، كوب ,ئوقتوچيلارنڭ، سەياسى ماتيريالار تۇب مافساددان يراقلاشدىرا، ديب ئەيتولەرىنە قاراماسدان، كرەستيەنلەرنى دە سەياسەت عالەمينە ئالب كرووى بيك جيگل. شولاى ئيتب، زورلارنى ,ئوقىرعا ـ يازارعا بۇتن سوزلەر ميتودىئ بالەن ئۇيرەتكەندە ئلك ئالار بالەن ئەنگەمە ياسالا. ,بو ئەنگەمەدەن مافساد ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتوگنە ,بولمى، بەلكى بيگرەك ,ئوقوچيلارعا سەياسى ئاڭ ـ بلم بيرو، ئالارنى سەياسى ياقدان كوتەرو بولا. ,شونڭ ئۇچن بۇتن سوزلەر ميتودىئ بالەن ,ئوقىتقاندا ئش ئەنگەمەدەن باشلانا. ئەنگەمەنڭ ئاحرندا ,ئوقتوچى ,شول ئەنگەمەدەن توعان بر عيبارەنى ئايرب ئالادا، شونداعى سوزلەر بوينچا ,ئوقىرعا ـ يازارعا ئۇيرەتو ئۇچن ,توقتالا، مەسەلەن، «كرەستيەن ئەليفباسى»ندا «بزدە جير ـ بزدە كوچ» ديگەن شيعار ئەنگەمەدەن ئايرلب ئالنعان. ,بو ئەليفبا بوينچا ,ئوقىتقاندا هەر بر دەرس باشنداعى رەسم حاقندا ئەنگەمە ياسالا؛ ئەنگەمە سوگندا، نەتيجە ئيتدىرب، تييشلى شيعار تۇزۇلە. سوگرا، شيعارداعى سوزلەر كوچمە حەرفلەردەن تركەلب قاترعى كەعەزگە بركتەلەر. باشدا ئوقتوچى هەر بر سوزنى ئايرم ـ ئايرم كورسەتە ـ كورسەتە

ئوزنى ،ئوقب چعا؛ ئانىڭ ئارتىدان ،ئول كورسەتب ،تۇرعان سوزلەرنى ،ئوقوچىلار كومەكلەب ،ئوقىلار؛ ،سوڭرا هەر برسى ئايرم - ئايرم ،ئوقب چعا؛ ئاندان ،سوڭ ،ئوقۇچىلار ،شول ئوق سوزلەرنى ،شول ئوق تەرتيبدە ئوزلەرى كورسەتە - كورسەتە ،ئوقىلار.

شەكردلەر سوزلەرنىڭ كورنو شەكللەرن ئەيتلگەن تەرتيبدە ،تانى باشلاعاچ، ،ئوقتوچى ،شول ئوق سوزلەرنى تەرتيبلەرن تۇرليچە ئالماشدرب ،ئوقتا باشلى. شەكردلەر ،بو سوزلەرنى تلەسە قاي ،ئورندا ،تۇرعاندادا ،تانى ئالرلق بولعاچ، ئوقتوچى سوزلەرنى ئيجكلەرگە بولوگە كوچە. قايبر ،ئوقتوچىلار سوزلەرنى ئيجكلەرگە تاشەن ئەيتب ،تۇرعاندا بولەلەر، قايبرلەرى سوزلەرنىڭ كوزگە كورنە ،تۇرعان شەكللەرن بولەلەر، ئەگەر سوز يازدرب قاترعيعا يابشدرلعان بولسا، ياكى كوچمە حەرفلەردەن تركەلب، قاترعيعا بركتلگەن بولسا، ،ئوقتوچى ئالك بۆتن سوزنى كورسەتب ،سۆرى، ئاندان ،سوڭ ئانى ،ئورتالارى بۆكلەب ئەلى بر يارتيسن، ئەلى ئيكنچى يارتيسن كورسەتب ،سورى. ،شول ،يول بەلەن ،ئوقوچىلار سوزلەرنى ئيجكلەرگە ئايررعا ئۆيرەنەلەر. شوندائوق ئوقوچىلارعا ئيجكەلەردەن شول ئوق ياكى باشقا سوزلەر تۆزتدرلە. شوندان ،سوڭ ئاوازلارنى ئايرب ئالوعا كوچەلەر. تارتق (تاوشسز) ئاوازلار سوز ئازاعندان ئايرلب ئالنسالار، سوزقلار (تاوشلى ئاوازلار) ئيجك ئازاعندان ئايرلب ئالنالار.

ئلككى زاماندا يازوعا ئۆيرەتكەندە باشدا ،ئوقوچىلار ئۆچن هيچ بر مەعنەسى بولماعان حەرف كيسەكلەرى يازدرالار ئيدى. حەزر ئيندى، بۆتن سوزلەر ميتودى بلەن ئوقتقاندا، برنچى دەرسدەن ئوق بۆتن سوزلەر رەسمن ياساتودان (يازدرودان) باشلانا. شولاى ئيتب، ،ئوقرعا - يازارعا ئۆيرەنو ئشينە باشدان ئوق حەرەكەت ئشدە قاتناشا. سوزنىڭ رەسمن ياساعاندا ،ئوقوچىلارنىڭ قوللارى تۆرلى حەرەكەتلەر ياسارعا هەم شونىڭ بلەن برگە يازارعا كونەگەلەر. ئايرم حەرفلەرنى تانيعانچى ئوق سوزلەرنىڭ رەسملەرن ياساتو يازوعا تۆشنرگە ،زور بولشلق ئيتە.

مين مۆندا بۆتن سوزلەر ميتودى بلەن ،ئوقتونىڭ هەممە تەفسيلاتن سۆيلەب ،تۆرميم. ،بو ميتود بلەن ،ئوقتونىڭ باشقا ميتودلار بلەن ،ئوقتودان ئارتقلعى كوب ميتاديسلار تارافندان ئيسبات دا ئيتلگەن هەم تانلعاندا ئيندى. منە شوڭا كورە، بز - تاتارعادا ،زورلارنى ،شول بۆتن سوزلەر ميتودى بلەن ،ئوقتونىڭ تيبشلگنى ئوز - ئوزندەن ئوق كورنب ،تۇرا،

دیب ئەیتەسم کیاە. لاکین حەزر بزگە، هیچ کیچکدرمی، ,زورلارنی بۆتن سوزلەر میتودی بلەن ,ئوقتو ئۆچن بر ئەلیفبا هەم، بیگرەكدە، ,ئوقتوچیلارنبز ئۆچن ,شول حاقدا بر قوللانما تۆزرگە کیرەك، چونکی مۆڭا قەدەر بزنڭ تاتار تلندە ,بو مەسئەلە حاقندا هیچ بر قوللانما یوق ئەلی. شوڭار کورە کانفیرینسییەنڭ ,بو مەسئەلەگە بیك نق ئیعتیبار ئیتوون تاەب، ,شونـڭ بلەن داکلادمنی تەمام ئیتەم.

روسلارنی ,ئوقرعا-یازارعا ئۆیرەتو حاقندا

ن. بوگاسلاۋسکایا داکلادی.

بۆتن سوزلەر میتودنڭ ئایرو-ترکەو (ئانالیز-سینتیز) نەوعسنڭ عیلمی نیگزلەنوون سز ئیندی ئاڭلادنز. ئەللە نی چاقلی یاردەملەکەر بار؛ ,بو یاردەملەکەردە ,بو میتودنڭ نازاری یاقدان نیگزلەنووی هەم عەمەلی یاقدان ,تۆرمشقا قویو مۆمکین ئیکەنچیلگی ئاچق کورسەتلگەن. حەزر مین سزگە ,شول یاردەملەکەرنی کورسەتەم. ئیڭ ئالك ئورنلاردا سزنڭ قولعزدا بولعان پراگراما. ,بو پراگرامادا ,ئوقی-یازا بلمەوچیلەرنی نیچك ,ئوقتو کیرەکلگی, ,تورندا عۆمومی قاعیدەلەر بار. مۆندان باشقا «یولباشچیلارعا № 3» دیگەن قوللانما بار. ,بو قوللانما حەزر جیتەرلك ساندا باسلعان؛ ئانڭ برنچی ئۆلۆشندە بزنڭ مەسکەودە مۆندان بر ,یل ئالك ,بولب ,ئوزعان کانفیرینسییەنڭ عۆمۆمی نەتیجەلەری کورسەتلگەن؛ شونداغوق نازاری نیگزلەولەر کیترلگەن؛ 2 نچی ئۆلشندە برنچی کانفیرینسییەدەن ,سوڭ ئشلەنگەن عەمەلی ماتیریال جییلعان. بولاردان باشقا مەرکەز تارافندان هەممە گوبیرنالارعا جیبەرلگەن تاعی برکیتاب بار. ,بو-میتودلار باشمەسی؛ مۆندا قزل ئارمییستلار بلەن «دالوی نیگراموتنوست» دیگەن ئەلیفبا بوینچا شۆعللەنگەندە ,ئوقتلا ,تۆرعان دەرسلەر برسی ئارتندان ئیکنچیسی کورسەتلب بارلعان. بزنڭ نەشر ئیتلگەن کیتابلارنبزنڭ باشقالاردان ئاینرلا ,تۆرعان حاسییەتلەری ماتیریاللارنڭ ترکەلو تەرتیبلەرندەن عیبارەت. بزنڭ ئەلیفبا یاکی ژورناللارنبزداعی ماتیریال ئوقی-یازا بلمەوچی ئۆچنگنە سایلانب جییلماعان، بەلکی ئوقتوچینڭ ئوزی ئۆچندە سایلانب جییلعان، چۆنکی ,ئوقی-یازا بلمەوچی ,زورلار ئوزلەرنڭ تەجریبەلەرنە قاراعاندا، کوبسنچە، ,ئوقی-یازا بلمەوچی ,زورلاردان بردە

توبەن تۇرمیلار. ،ئوقی-یازا باوچی بەلەن ،ئوقی-یازا بلمەوچی ئاراسنداعی
تۇب ئایرما شوندان‌عنا عیبارەت: برنچیسی باسما سوزلەرنی تانی، ئیکنچیسی
ئالارنی تانىمی. شوڭا کورە بز ئالارعا ئەللە نیندی واق ـ تۇیەك بالعان
بالەر بیررکە قارشی، ئالارعا ئۇزلەرنڭ تەجریبەلەرنە نیگزلەنگەن چن
ئاڭلارعنا بیرئلرکە تیبش. ،بو ـ برنچی سەبەب.

ئیکنچی سەبەب. بز حەزر پیدا گوگیبە فیکرنڭ یاڭا یولندا
،تۇرابز. بزگە ،ئوقتوچیلارنڭ ئاز حەبەردار بولولاری سەبەبلی، تاتارلار
ئاراسندا یاڭا میتودنڭ چیتنلك بلەن ،ئورناشقانن کورسەتەلەر. شوڭا کورە
،ئوقوچیعا ئۆیرەنرکە ،تۇری کیلگەن کبك ،ئوقتوچینڭ ئۇزینەدە ئۆیرەنرکە
،تۇری کیلە. ئشنڭ ئیڭ ئەهمیەتلیسی ،ئوقتوچینڭ یاردەملکنڭ ئۇزن
یاحشی باوولەن عیبارەت.

بزدە کوبرەك ئاواز میتودی بلەن ئوقتو تارالعان ئیدی، ئەمما حەزر
،ئوقتوچیلار بۇتن سوزلەر میتودی بلەن ،ئوقتوعا کوچەلەر. مین حەزر
سزنڭ بلەن بۇتن سوزلەر میتودی بلەن ،ئوقتو هەم شول یولدا ئۇچرانقان
جیتنلکلەرنی کوزەتکەننڭ سوڭندا حاسیل ئیتکەن تەجریبەلەرمنی
بولشمەکچی بولام.

1919 نجی یلدا دیکریت چققانعا قەدەر «فایورف» ئەلیفباسی قەناعەتلە-
نرلك توگل، دیگەن مەسئەلە کیلب چققان ئیدی، چنلابدا ئانڭ بلەن
،ئوقتو ،یولی ئارتق ،ئوزن ،یول ئیدی؛ ،ئوقی ـ یازا ئاز باوچیلەر ئۇچن
نیندیدر باشقا یوللار کیرەك ئیدی. ،شول چۇرلاردا ئیبدەش ئیلکینا
بارئنی 4 بیتلك بر ئەلیفبا چعاردی؛ ،بو ئەلیفبانڭ ئیکی بیتی شیعارلاردان،
قالعان ئیکی بیتی ،ئوقتوچیعا نیچك ،ئوقتو یوللارن کورسەتکەن تەعلیماتدان
عیبارەت ئیدی. نەتیجەدە قایبر ،ئوقتوچیلارنڭ مۇنداعی تەعلیماتنی بردە
،ئوقب قاراماعانلاری ئاڭلاشلدی. ،ئوقتوچیلارنڭ بیك ئازیعنا ،بو دەرسلك
بویىنچا ،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتە ئالدیلار. ،بو ،ئوقتوچیلارنڭ قوللارندا
،شول ئەلیفبا هەم کوچمە حەرفلەر ،بولو ئۇستینە سینفقا دەرسکە کرگەندە
شیعار، پلاکات هەم گەزیت شیکللی باشقا یاراقلی تابلعان ماتیریالنیدا
ئاما کرەلەر ئیدی. ،بو ماتیریال ئەلیفبادا بولماعان ماتیریالنی ،توترا
ئیدی. چنلابدا ،ئول ئەلیفبا بلەن ،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتە ئالوچی ،بو
،ئوقتوچیلارنڭ سانلاری بارماق بلەنگنە سانارلق ئیدی؛ قالعانلاری
،ئورندان ـ ،توری ،شول ئەلیفبا بلەنگنە ،ئوقتب، ئاڭا بیك ئاز نەرسە

ئارتدۇرالار ئيدىۇ. شونىڭ نەتيجەسندە ،ئوقوچيلارنىڭ ،ئوقى باولەرنە قاراعاندا كوبرەك هەم ياحشيراق يازا باولەرىۇ كياب چعا ئيدى. شونىڭ ئۇچن ،ئوقتوچيلار ،بو ئەليفباعا قول سالىرگە مەجبور بولدىلار؛ ئالار عادى بالالار ئەليفباسىن قوللانا باشلادىلار. ،بو ئش 20نچى يلدا ،بولدى.

نەتيجەدە، ،ئوقتوچيلارنىڭ ئارتق قسقا مەتن بالەن كنە ئش ئيتە ئالماعانقلارىۇ، بەلكى ئۇستەمە مەتن كيرەكلگى ئاڭلاشلدى. ،شول واقتدا بزنىڭ باشقا ئوقتوچيلارنىڭ تەجربەلەرندەن فايدالانو فيكرىۇ كيلب تۇشدىۇ ،شوندان ،سوڭ بز، نيندى ،يول بالەن ،ئوقرعا ـ جيگارەك ئۇيرەترگە مۇمكين هەم نيندى جۇملەلەر بالەن (تۇب شيعارلارنى ،توترعا مۇمكين، ديگەن مەسئەلەلەرنى ئاچق باو ئۇچن، ،ئوقتوچيلار جيبلشى ياسادق. بز ،بو جيبلشدا ،شوندى نەتيجەگە كيلدك: ئوقتوچيلار ئوقرعا ـ يازارعا ئۇيرەتكەندە ئاسات ئيجكلى سوزلەر سايلاعانلار، شول‌ئوق سوز هەم ئيجكلەر ئۇچرى ،تۇرعان عيبارەلەر سايلاعانلار، ئوقتو ميتودلارى بۇتن سوزلەر ميتودى بولعان. مونە ،شول واقتدا ئەليفبانىڭ مەتن تۇزۇلگەندە ئاسات ئيجكلى سوزلەردەن هەم مەتن قاباتلانرلق عيبارەلەردەن سايلارعا قەرار بيرلدى. ،شول قەرارعا تاياناب، برنچى مەتندە «بز دۇنياعا ئيرك كيترەبز» „Мы несем миру свободу“ ديگەن شيعار تۇزلدىۇ.

(ئەليەبادى «،ئويلارم مينم ،ئويلارم، ئيرك ،توروندا ئويلارم» „Думы мои думы думы о свободе“ ديگەن ئيزاحنى ئوقيلار).

سز مۇندا عيبارەنىڭ ئوقوچيلارنىڭ ئيسكى ئوقولارنا قاراتب تۇزلگەنن كورەسز. مونە ،شولاى ئيتب، مەتن سايلاب يازو مەسئەلەسى ،تودى؛ بز ،شوندى مەعنالى مەتن تۇزب ،بولر، ديب ،ئويلاماعانىدا ئيدك، ئەمما بز ئزلەنرگە ،تۇتوندق، نيهايەت ئشبز كۇتكەنبزچە بارب‌دا چقدى.

مين ،بو ميتودنى ئالعا جيبەرو ياعندا نى ئۇچن شولاى نق ،تۇرعانبزعا قاعلب كيتمەكچى بولام ،بو ميتود مۇندەريجەگە مەعنا، ماتيريبال بيردىۇ. حەزر ئيندىۇ بر كيتاب، حيكەيە كبك ئەليفبالار ئوقرعا تييش.

تاعى شيعارلارنى ئيزاح قلعاندا چيتنلككە ئۇچربز. بزگە، سزنىڭ شيعارلارىعز بيك حيياى، يالانعاچ، ديب سوئال بيرەلەر ئيدىۇ. شوڭار كورە ،ئوقتوچيلارعا ،بو شيعارلارنىڭ ،تۇرمشقا هەم ،ئوقوچيلارعا ياقن ئيكەنن كورستو ئۇچن‌دە ئشلەرگە كيرەك ،بولدى!

باشدا ئوقتوچيلار، مۇندا هيچ بر تۇرلى ماتيريبال كرتب ،بولمى.

دیب ئەیتەلەر ئیدی، ئەمما مونە بو جەدوەل («ناشا سیلا — ناشا نیۋا» ئەلیفباسینا قوشمتا بولغان برنچی نومیرلی جەدوەلنی كورسەتب:) بو تۇرمشقا ئیلك یاقن حارا كنیردە بولغان ماتیریيال ئدی. حیيالی، یاللانغاچ بولب كورنگەن شیعارلار، برگەلەشب ئشلەو تەجریبەسی یاردەمی ئارقاسندا بیك جانلی بولب چقدیلار.

ئیبدەش چیكینڭ نوقرغا — بازارغا ئامیریكا میتودی بەن ئۆیرەتو حاقنداغی فیكری بیك قزیقلی — ئەهمیيەتلی. ئول ئاندا، هەر بر فیكر فاكت بولرغا تیيش ئدی. بز شیعارلارنڭ شەكللی — فورماسی هەم رەسملی بولولارنا ترشابز. ئەمما ئالارنی رەسملەو بیك چیتن، هەم قایچان، هەربر شیعارنی رەسملەرگە مۇمكین توگل، چۇنكی ئانی بیك نق ئاڭلارغا كیرەك. شونڭا كورە بو حاقدا ئەنگەمە یاساو ئیرتەگن ئوقتوچیلارغا تابشردق.

كامپلیكسلی میتود حاقندا. بوگاسلاۋسكایا دا كلادی.

كامپلیكسلی ئبرلەشدرمەلی — سیستیما ئوقتونڭ كامپلیكسلی میتودی دیب ئاناللا بو سیستیمانڭ ماهیيەتی بر ماوزوعدا، بر مەقساددا بولغان ماتیریيالنڭ سایلانب جیينالوندان عیبارەت. ئیكنچی تۇرلی سوز بەن ئەیتكەندە، ئلیندرم فەنلەرگە بولب ئوقتو سیستیمەنڭ قابما — قارشسی — كامپلیكسلی سیستیما بولا. بوسوگەنسنڭ ماهیيەتی هەر بر مەكتەب ئۆچن بیسگەنی ئولچەودەگی فەنلەر — ماتیریيال بولودان عیبارەت. هەر بر فەن بشقالارندان بۆتنەی ئلیندرم ئوقتنلا؛ ئالار بر برسی بەن بردە بەیلەنمیلەر.

ئوقی — یازا بەمەوچیلكنی بتررو ئشلەرنڭ باشندا شوندی سیستیما بیك ترلغن ئیدی. ئوقی — یازا بەمەوچیلكنی بتررو ئۆچن یازلغان بردەمسكمەردە شول سیستیما بوینچا هەم باللار دەرسلكەری تیپندا توزلگەنلەر ئیدی.

بو سیستیما بوینچا ئوقتولار بو رەوشلی باراللار ئیدی: مەسەلەن، ساراتوودا «فیبورف» ئەلیفباسی بوینچا ئوقتالار ئیدی؛ ماتیریيال ئۆیرەتنلەچەك حەرەفكە قاراتب سایلانغان: بو ماتیریيال باشقا فەنلەر بەن بەیلەنشلی بولمی ئیدی.

سوڭرا رەقمەرنیدە ئوقیلا تورغان فەنلەن ئالوغا ترنشب، ئانڭ حاقندا ئەنگەمەلەر باشلاندی. ئوقتو سیستیمن ئوزگەرتو ئۆچن ئشلەنگەن بو تەجریبەلەر یاڭالق توگل. ئلكدە ئوشینسكی هەم باشقالار كبك

یاحشی پیدا گوکلار شۇعاله‌نو ئۇچن بولعان ماتیریالنی ئه‌نگه‌مه‌له‌رده‌ن سایلاب ئالالار ئیدی، فه‌قه‌ت مۇندی ته‌جریبه‌له‌ر ،ئول واقتدا ئارتق تارالا ئالمادیلار.

کامپلیکسلی میتودنڭ حاسییه‌تله‌ری حه‌زر ئیندی بارچا پیدا گوکلار تارافندان دیب ئیترلك بر کنتیله‌له‌ر. مۇنڭ برنچی سه‌به‌بی- ئوقوچیلارنڭ فیکرن ئیه‌تیساد ئیتو؛ ،بو ئیسه ئالارنڭ ئشله‌رن جیگله‌یته. ،ئوقیتیلا تۇرعان فه‌نله‌رنی 2 گه یا کی 3 که بوله‌رگه یارامی، به‌لکی بارنسی باه‌ن بر ،یولی، بر ماوزوع باه‌ن برگه باعلانعان کیلش ئالب باررعا کیره‌ك.

بزنڭ روسیه‌ده کامپلیکسلی میتودنی بالالار مه‌کته‌بنه 1905نچی یلدان ئالب کرته باشلادیلار. بو واقتلاردا مه‌کته‌ب ئۇتیله ،تۇرعان فه‌نله‌رگه نقلاب قاتناشونی تاله‌ب ئیته باشلاعان ئیدی. ،ئوقیتیلا ،تۇرعان فه‌نله‌ر کوب ئیدی، ،ئوقوچیعا ئالارنڭ هه‌ر برسنه یاحشی تۇشنرگه کیره‌ك ئیدی؛ ،شونڭ ئۇچن تاریح ئوقیعاندا تاریح باه‌ن گنه، جاعرافییا ،ئوقیعاندا، شولای ئوق جاعرافییا باه‌نگنه شۇعلله‌نرگه کیره‌ك تییش ئیدی. شه‌کرده‌ر، ئۇستنه یۇکنڭ تییشنده‌ن ئارتق تۇیه‌لگه‌نن سیزه باشلادیلار. حه‌زر ئلینرم- ئایینرم ئه‌لاه نی چاقلی فه‌نله‌ر ،ئوقیتیلا ،تۇرعان ساوێت پارتییه مه‌کته‌بله‌رنده‌ده شول ئوق حال سیزیله.

کامپلیکسلی میتود حاسییه‌تله‌رنڭ ئیکنچی سه‌به‌بی- مه‌کته‌بنی ،تۇرمشقا یاقنلاشدیرو. ،چن ئش مه‌کته‌بی ،تورمش تشندا ،بولا ئالمایاچاق. یالانعاج (مۇجه‌رره‌ت) فه‌نله‌رنی‌ده کامپلیکسلی میتود باه‌ن ،ئوقیتب بولاچاق، لاکین شه‌کرده‌رنڭ فایداسی ئۇچن ئانی (سیستمنی) ،تۇرمش باه‌ن باعلاو تییش. کامپلیکسلی سیستیم مه‌کته‌بنی تۇرمشقا یاقنلاشدیرو بله‌ن برگه شه‌کرده‌رنڭ ،توقو ئشله‌رنه بولعان ره‌عبه‌تله‌رن، قزقسنولارن، ده‌رته‌رن ئارتدیرا. ،بو سیستیما باه‌ن ،ئوقیتوچیلار سۇیله‌گه‌ننزنڭ دۇرستلنگننه، کوزله‌ری باه‌ن کورب، ئۇشانعان بولسالار کیره‌ك.

کامپلیکسلی میتودنی ،تۇرمشقا تاتبیق ئیتکه‌نده ،ئۇچری ،تۇرعان چیتنلکله‌رنڭ ئیندی بیك کوبسی بترلدی؛ چۇنکی ئانی ئالك تاتبیق ئیتوچی ،ئوقتوچیلار سوگمیلاری ئۇچن ،یول سالالار؛ ماتیریالنی ئوزگه‌رته‌له‌ر هه‌م سایلیلار.

کامپلیکسلی میتودنی قوللانعاندا ئۇچری ،تۇرعان تۇب چیتنلکله‌ر شولاردان عیباره‌ت: 1) شۇعلله‌رنی ته‌رتیبلی ره‌وشده ئالب بارو ئۇچن

ماتيرىيال سايلاونڭ چيتنالىگى، مەسەلەن، حيسابدان بزگە واقلانمالار ئوقترغا كيرەك. ئەمما ئوقلا تۇرغان مەتندە ياپونيياداغى جير تترەو...
بو چيتنلىكلەر ئەلى بۇتناەى جيگلمب بتمەگەنلەر، شولايدا تەجريبەلى هەم ئوز ئشلەرىنە بيرىلەب ئشلەوچى ئوقتوچيلار، نيچك كنە بولسادا، تۇرلى-تۇرلى بولغان ماتيرىيالنىدا هەر واقت بر برسينە باغلى هەم ئوگايلاشدىرا ئالاچاقلار ئوقوچينڭ ئيعتيبارى هەممە ئش ئۇچن ئاندان. فايدالانىلا تۇرغان نيندىدە بولسا برەر ماتيرييالغا بر كتلە. ياحشى ياردەملىكلەر ئوزلەرى ئوك ماتيرىيال تودرالار. ئول ماتيرىيالنى، ئوقوچينڭ ئيعتيبارى ئيكنچى ماوزوعگە كوچمسالك ئيتب، ئوگايلاشدىرو بلەن، ئاندان ئوقو ئۇچن‌دە، يازو ئۇچن‌دە، ريبازىيات تانوچيلق ئۇچن، ئەنگەمە هەم باشقالار ئۇچن‌دە فايدالانرغا مۇمكين.

2) كامپليكسلى ميتود بلەن ئوقتقاندا ئۇچرى تۇرغان ئيكنچى چيتنلك — دەرسنڭ سيستيمسز، تارقاو بولوچيلغى هەم ئانڭ تۇرلى سوئاللەر بلەن تويەلوچيلگى. دەرس واقتندا ئەللە نى چاقلى ماوزوعدان چيتكە ئالب كيتە تۇرغان سوئاللەر كيلب چغا؛ شونلقدان‌دا برنى قەدەر چووالچق تووا. منە شولار كامپليكسلى ميتودقا قارشى تۇررغا سەبەب بولالار. لاكين ئوقتوچى دەرسنى نيندى يونەلشدە ئالچارغا-ياقتررغا كيرەككلىكنى ئالدان ئويلاب بلەئالسا، بو چيتنلكلەردەن قوتلرغا مۇمكين. ئانڭ ئۇچن ئول بيگرەك توب ماوزوعگە قالا تۇرغان سوئاللەرگە جەواب بيررگە ترشاچاق، شولاى ئيتب ئوزنى ئارتندان ئوقوچيلارنىدا ئۇسترەيەچەك. شول واقتدا ئالنغان ماوزوع بيك نق هەم ئاچق ياقترلاچاق.

كامپليكسلى ميتودنى بارلققا چغارو هەم ياحشيلاب ئشلەو ئۇستندە ئوقتوچيلار ئاراسندا ئيكى ئاعم بار. برەولەرى سيستيمنڭ ماوزوعلى بولووى ياعندا بولسالار، ئيكنچيلەرى ئانڭ يونەلشى ئوزەكلى بولاو ياعندا تورالار. شولايدا، مين ئالارنڭ بو حاقدا بر فيكرگە كيلە ئالاچاقلارنى توشنام. بو ئيكى ئاعمنڭ ئايرماسى شوندان عيبارەت: برنچيلەر ئەيتكەنچە بولغاندا بر ماوزوع ئالنادا ئيكنچيلەرى شونگا قاراتلب سايلانا. ئوزەكلى بول تۇتلغاندا بر فەن (предмет) ئوزەك ئيتدرب ئالنادا، شونگا باشقالارن قوشب كيترنە. بوسى نيندى زورلار مەكتەبينە بيك ئوك كيلب جيتمى، چونكى بو مەكتەبنڭ ماقسادى بيگرەك ئوقوغا هەم يازوغا كونكدرو.

زورلار مەكتەبندە (زورلارنى ئوقتو يۇرتندا) ماتيرىيال ئەليفبادان ياكى

ئوقو كيتابىدان ,تۇرمىشدان ھەم ئاعمداعى مامىنتدان ئالنا؛ شولاردان ئوقتو ئۇچن ماۋزۇعلار سايلانا. ئيك ئك ئوقو شۇعلەرى، سوكرا يازو ھەم ئوقلا ,تۇرعان ماوزوعلارعا ئەنگەمەلەر. ھەر واقت دەرسنى كوب نەرسەلەر تۇيەب ئاورايتودان ساقلانىرعا كيرەك. ئەليفبانى ,تۇرمش ھەم ئاعمداعى مامىنت بەن ياحشى برلەشدرو ئۇچن ,ئوقتوچىنىڭ ئشكە كونكەن ھەم ئشكە ياحشى فارى تۇرعان ,بولوۋى ,تيىش. بر ماۋزوعنى ئشلەب بترگەچ، ئيكنچيسينە ھەم باشقالارىنا كوچەلەر. دورتنچى ئايدا ئينىدى ئوزەكانى كامبانيكسنى كرترگە ئيمكان بولا. مۇندا ئيقتيسادى جاعرافييا ئوزەك بولا. عادەتدە ,بو دورتنچى ئاز ـ ماز ,ئوقى ـ يازا بلگەنلەرنى ,ئوقتونىڭ برنچى ئايى بولا، حەتتا كوبىنچە ,ئوقى ـ يازا بلمەيچەلەرنى ئۆيرەتونىڭ سوكعى ئايىنادا ,تورى كيلە. بۆتن ماتيرييال ئيقتيسادى جاعرافييا ديگەن ئوزەككە باعلانا؛ ئەليفبادان ,سوڭ ماتيرييالنى ٣-نچى نومير «دالوى نيگراموتنوست» ديگەن ژۇرنالدان ئالرعا مۇمكين. مۇنداعى ماتيرييال ئاز ـ ماز ,ئوقى ـ يازا بلوچيەرنى برنچى ئايدا ,ئوقتو ئۇچن سايلانب جييلعان. مۇندا عۇمومى تەساوور ـ ئاك ,تودرو ئۇچن روسييە جاعرافيياسى بۆتنلەي فارالب چىقلا. ,شونىڭ ئچيندەك بۆتن قالعان ماتيرييالنى ھەم ئاعمداعى مامىنتنىدا كرتەلەر. ,شوشى نومير ژورنالدا نيچك ئشلەرگە كيرەك ليك ,ميسالەر بەن كورسەتلگەن.

,ئوقى ـ يازا بلمەيچيلكنى بترو مەكتەبلەرندە ,ئوقتو ئشلەرى ,شول رەوشى بارا: ئيك ئك ئەليفبا. شونىڭ ئۆستندە ئەنگەمە، ئوقو ھەم يازو، ريياضييات ,تانوچياق.

باشدا كوب ,ئوقتوچيلار بۆتن فەنلەرنى كيسەك ـ كيسەك ئيتب بر دەرسدە ئوتەرگە كيرەك ديب ئيسەبلەر ئيدى. سوكرا بر ئوق دەرسدە ھەممە فەنلەرنىدە: يازونىدا، ,ئوقونىدا، باشقالارنىدا ,ئوقونىڭ كيرەكلگى يوق ديگەن فيكرگە كيلدلەر. كيمچيلك حەرفلەرنى ,ئۇزاق ئوتودەن، ,ئوقو ـ يازو تيحنيكاسىنا ,ئۇزاق ئيرشەدەن، دەرسنىڭ ئەنگەمەلەربەن بيك نق تۇيەلوندەن عيبارت ئيدى. نيهايەت، بولاي ئشلەو ياحشىراق ديگەن قەرارعا كيلدلەر: باشدا ,ئوقو تيحنيكاسى ئەھمييەتلى سانالا، يازو ياردەمچى ,بولاب، ريياضييات تانوچيدى ئيسەپلەنەك بولعان چاعندا ھەم ,ئوقوچيلارنىڭ سوئاللەرنە جاواب ئورنندا كورسەتدە، مەسەلەن: «بز قۇللار توگل» ديب ,ئوقىعاندا ريۋاليوتسييا بولعان ويننى ھەم باشقالارنى كورسەتو. كامپانيكسنى عيبارەلەر ئچندەگى سوزلەر كاميكسندەن باشلانىرلى ئيتب ئشلەرگە بارامى

ئوقۇ تيحنيكاسينا جينەرلك دەرەجەدە ئيرشكەننك سوگندا بۇتن ئيعتيبار
بازوعا، ئانى ئاگلاوعا جەلب ئيتنلە. قالعان ئەيبرلەر شولار بلەن يەنەشە
ئوتنلەلەر. ئوقوچيلار ئيركن رەوشدە بازارلق دەرەجەگە ئيرشكەچ، رەقمگە-
ريبازييات تلنوچيلقعا ئيعتيبار ئيتنلە.

4 نچى ئليدا شولاى ئوق ئيقتيسادى جاعرافييادا – حاريتانى ئاگلاتودا
كرتنلە. شولاى ئيتب، ئشلەر باش ماقسادنى، باش مامينتنى ئالعا سۇرو
بولى بلەن بارالار.

حەزر كامپليكسلى ميتود هەر جيردە گرازدانلق حۇقوقن قازانب كيلە،
شوۋىدا ئوقى – بازا بلەوچيلكنى بترو يولندا ئشلەۋچى ئوقتوچيلار
كامپليكسلى ميتود بلەن ئشلەودە باشقا ئوقتوچيلاردان ئالعا بارالار. مۇنڭ
سەبەبى ئوقى – بازا بلەونى بترو مەكتەبلەرندە ئول ميتودنڭ ئانگىرەك
تانيق ئيتە باشلانووىدر. شول واقتدان بيرلى هامان بو ميتودنى
ترشب ئشلەو هەم تۈرمشقا، ئوقوچيلارنڭ فايدالارنا يونەلدرو بارا.

ئوقى – بازا بلەوچيلكنى بترو ئۈچن بولعان باردەملكلەر پراگرامانڭ
8 نچى بيتندە كورسەتلگەن ماتيرييالدان سايلانا.

ماحسوس باردەملكلەر ئاز، بولعان قەدەرنسى ئورنلارعا جيبەرلگەنلەر.

ئوقى-بازا ئاز بلوچىنى بۇتنلەى ئوقى-بازا بلوچى ئيتو حاقندا ن. بو گاسلاۋسكايا دا كلادى.

بيىن مەركەزنڭ بۇتن ئيعتيبارى هەم بۇتن كۈچى ئوقى-بازا بلەو-
چيلكنى بتروگە يونەلدرلگەن. ئيكى ميليون ئوقى-بازا بلەوچينى
ئۈيرەتو ئۈچن ئش پلانى تۈزلگەن. دەولەتنڭ سەرمايەسى جيتمەۋچيلك
مۇنڭ ئوتەلو بتمەو مەسئەلەسن توذدرا. شونڭ ئۈستينە ئەلى ئوقوچى
زورلار 4 ئلىق ئوقى-بازا بلمەو مەكتەبن بترو بلەن ئوقى-بازا ئاز
بلوچى بولب چعا. موندان سوڭدا ئوقى-بازا بلەوچيلكنڭ يا گادان
قايتو قورقنچى زور ئەلى. ئوقى-بازا ئاز بلوچيلەرنى ئالعا تابا ئوقتو
ئۈچن ئالارعا مەكتەبلەر ئاچو پلانىدا هەركمگە بيلگيلى. ئاندى مەكتەبلەر
ئيندى بار، لاكين دەولەتنڭ شول ئوق ماددى سەرمايەسى جيتمەو سەبەبلى
بو مەكتەبلەرگە بولعان ئيحتيياجنى بۇتن كولەمى بلەن حەزرگنە تۈگدلەو
مۇمكين ئش توگل، شونگا كورە مين ئوقى-بازا ئاز بلوچيلەر ئۈچن

بولعان مەكتەبنىڭ پراكراما ھەم ئسحيماسينا كوب ،توقتالب ،تۇرميم؛ ،ئول سزگە قولمزدا بولعان قوللانمادان‌دا بر نى قەدەر مەعلوم. حەزرگى ماميننىڭ عايەسى ،ئوقى-يازا ئاز باوچيلەرنى ئۇبرەتو ئشن دەۋام ئيتدۇرو بوللارن مەكتەب تشندا تابودان عيبارەت. ،بو حافدا مەركەزنىڭ بيلـگيلى تەعايمات ھەم تەقديمەلەرى يوق. لاكين بز ،بو بوللارنى ،شوشى رەۋشالى ،ئوياليبز:

برنچى ،يول-،ئوقى-يازا بلمەوچيلـكنى بترو مەكتەبندەن چقاچ، ،ئوقوچينىڭ قولندا كيتاب بولرعا تييش؛ ،ئول، ،بو كيتاب ،بوينچا، ئوزىنىڭ بلمن ئوزلنگندەن دەوام ئيتدۇرە ئالسن. ئاندىن ئاتاب يازلعان كيتابلار ئەلى يوق. ئالار ئەلى تۈزلمەگەن، لاكين ،بو يولعا بر تۇركم مەركەز ميتاديستلارىنىڭ ئزلەنۋلەرى يونەلدۇرلگەن. حەزر بزنىڭ مافسادقا چاما باەن يافن كياە ،تۇرعان كيتابلار بازاردا كوب. يارافلى كيتاب بولماو سەبەبالى قولدا بولعان ماتيريالدان قاچارعا كيرەكمى ئيك ئالك، ئەلبەتتە، گەزيتەلەر، ژورناللار، كاليندارلار. «كرەستيەنىگە»، «ئشچى حاتن»، «ياشكا ئاول» كبك ياحشى ژورناللاردا بار، ئەلفبادان ،سوڭ فايدالانرعا ئالار ياراب ،تۇررلار.

مۇندا ئيك كيرەكلى بولعان نەرسە ،ئوقرعا-يازارعا ئۇيرەنگەن شەكردكە «كيتاب ساتب ئالو» نڭ كيرەكلگننە تۇشندرودەن، ئانڭ كوكلينە ،شونى سڭدرودەن عيبارەت. ،ئول ،بو عايەگە عادەتلەنگەن ،بولسن. كيتاب ئانڭ ئيحتيياجى ،بولسن. شەكردلەرنى موزە حانەلەرگە (كوتبحانەلەرگە، كيتاب ديبتەرنە) ئالب بارعا ھەم عومومەن ئالاردا كيتاب تيرەسندە بۇررگە عادەتلەندرونى تەربيەلەرگە كيرەك. ئالارنى كيتاب، گەزيت ھەم ژورنال ساتب ئالرعا ئۇندەگز. ،ئوقى-يازا ئاز باوچيلەرنى فيرائەتحانەلەرگە، كاوبلارعا ئالب بارنز. ئاندا ،ئوقى-يازا بامەۋچيلكنى بتنرو بۇچماعى تۇزنگز. بزدە مەركەزدەن كيرەكلى ياردەملەر سۇراعز، بز ئالارنى تابارعا ،ترنشربز. بز ئوقى-يازا ئاز باوچيلەر ئۇچن كاليندارلار، ،ئوقو كيتابلارى باسدۇرعا ،ئويلاب ،تۇرابز. ئورنلارداعى ئشچيلەرنڭ وازيفالارى منا نەرسە ،بو ،ئوقى-يازا ئاز باوچيلكنى ،ئوقى-يازا باوچيلك ئيتونڭ ماحسوس ميتودى؛ ،ئول بيك مۇھيم، لاكين ،ئول ئەلى ئشلەنب جيتمەگەن تەجريبە جيياوون، ئيجادى ئشنڭ سيستيما كيترووون تالەب ئيتە.

ئيكنچى ،يول- ،بو ،يولدا ئەلى ماحسوس ميتودلار باەن قانونلاشدرلماعان، شولاىدا ئانڭ ئيندى باى ھەم ئوزلك تەجريبەسى بار؛ ،بو ئيسە

ئوزايگەندەن ئويرەنو ئوچۈن «توگەرەك» شوغلەرندەن عيبارەت. كەسبلەش سايوزلارندا، يەشەر كاميتيتەرندە هەم باشقا ئويشمالاردا شوندى توگەرەكلەر بار. ئوقى-يازا بالەوچيالكنى بترونك ،بو يولى ئەلى بر شەكلگە قويلوغا موحتاج.

موندان ،سوك داكلادچى «ئەليفبا» دان ،سوك كيرەكلى كيتابنك كيرەكى بولغان رەوشن ئاچا موئەحەسيسلارنك فيكرى بوينچا ،ئول كيتابنك نيگزى ئەنميادى جاغرافييا هەم سياسەت بەن قاتشودان عيبارەت بولرغا تييش.

بوگ اسلاوسكايا داكلادنك ئاخرندا ئوقى-يازا ئاز بالوچيالكنى بونەدى ئوقى-يازا بالوچى ئيتو مەكتەبلەرنە كوچب، مەركەزنك ئوقى-يازا بالەوچيالكنى بترو ،ئوقتوچيلارى حەزرلەو ئوچۈن تەعليمات مەكتەبلەرى سالرغا نييەتى بارلغن سويلى. هەر بر گوبيرنا ئوچۈن شوندى برەر مەكتەب بولدررغا، واق ميللەتلەر بولغان گوبيرنالاردا ئاندان باشقا تاغى ئوزلەرنە ئايرم برەر مەكتەب بولدررغا ،ئويلانلا. ئوقى-يازا ئاز بالوچيالكنى بترو ئوچۈن توزلگەن پراگراماى داكلادچى ئيسكرگەن ئيتب تابا. بوتن روسييەنك ئيكنچى ميتودلار كاميسييەسى ئانى ياقلادان ئشلەدى، لاكين ئانتق رەوشن توزب بترە ئالماى ئەلى، ،ئول بارى ماياقلارنغنا قادادى. مەسئەلە چاقرلاچاق موئەسەسيلار كيڭەشمەسندە تيز حەل ئيتيلەچەك. حەزرگە ،ئورنلاردا شوندى مەكتەبلەر ئاچغاندا ئەساس ئيتب ،شول ئيسكى پراگراماى قوللانرغا كيرەك. ئانك عەمەلياتى ،بولوون ئيتب كيترگە كيرەك. (ئيەدەش بوگاسلاوسكايا ،بو مەكتەبلەر ئوچۈن جيتەرلك ياردەملكلەر بولماوين ئيتب كيتە). ،بولارنى ئشلەرگە هەم بلدررغا واقت جيتمى. شولايدا ،بو ياردەملكلەرنك قايبرلەرى بار. (ئيەدەش بوگاسلاوسكايا «قوللانما» دا بولغان ياردەملكلەرنك ئيسملەرن ،ئوقب چغا.)

ئاخرندا داكلادچى ،ئوقى-يازا ئاز بالوچيالكنى بترو ئشندە بولغان ئەساسى هەم عوموىى بولارنك مەركەز تاراقندان بيلگەلەنگەن كورسەتب ،ئوزا. حەزرگە بز شوندان ئارتق نەرسە بيرە ئالميز ئەلى؛ ،بو وازيفا نەوبەتدەن ،تش توگل: سز ،شونى ئيترگە تييشسز: 1 كمنك ،ئوقى-يازا بالوچى بەن ،ئشەگەن ئشنك تەجريبەسى بار هەم ئانك ماهييەتى نەرسە،

2) پراکراما فهناعهتلهندرهمی، 3) کیتابلار جیبهررکه مۇمکینمی، مۇ-
مکین بولسا، نیندیلهرنی جیبهررکه.

تهعلیمات حاقندا ن. بوگاسلاۋسکایا داکلادی.

تهعلیمات - بوکانفیرینسییهنك ئیك توب ههم باش مهسئهلهسی، چۇنکی ئوقنتوچنلارنی حهزرلهۋ، تورنداعی مهسئهله ئوقی - یازا بامهوچنلکنی بتنرودە بیك زور ئورن توتا.

ئوقنتوچنلارعا تهعلیمات بیرو ئۇچن بر نیچه تۇرلی میتود بار:

1 ئوقنتوچنلار ئۇچن قوللانمالار باسدرو؛ ئالار شول قوللانمالارعا مووافیق رهوشدە ئشلهرن ئالب بارالار. بو میتود بلهن ئشلهرن ئالب بارعان ئوقنتوچنلار ئۇچن بوقوللانمالار بیك یاحشی ههم جیڭل یاردهملکامر بولا ئالالار، ئهمما تهجریبهسز ههم ئش بلهن بۇتنلهی تانش بولماعان ئوقنتوچنلار ئۇچن بوماتیریال بۇتنلهی یات ههم مهعناسز بولب کورنهچهك.

2 عۇمومی تهعلیماتنك ئیکنچی تۇری ئوقنتوچنلارنك کانفیرینسییه، ئسیزد ههم تیبشلی بامهر ئالودان عیبارهت.

3 ئۇچنچی تۇری - تهجریبهلی کشیلهرنك بیالگنلی بر واقتدا، بیلگنلی بر ئورندا جییلب داکلادلار تڭلاولارندان ههم ئوزلهرنك جییلعان ماتیریاللارن برگهلهشب تیکشرولهرندەن ههم باشقالاردان عیبارهت.

4 ئوقی-یازا بامهوچنلکنی بتنرو یولندا ئشلهوچی ئوقنتوچنلارنك پۇچماعندا ئشلهو. بو پۇچماقلار ئوقی - یازا بامهوچنلکنی بتنرو مهرکهزلهرنك بارنداداعی، گوبیرنا ههم ئۇیهز شههرلهرندە بولرعا تیبش؛ ئالار سهیاسی ئاڭ - بام تاراتو کابینیتلارندا، کۇتبحانهلهردە، کلوبلاردا ههم شولارعا ئوشاشلی ئورنلاردا تۇزلهلهر. مۇندا میتودلار تورندا بولعان ههم ئشنك قویلنشن تهوسیف ئیته تۇرعان ههمه ئهدهبییات، ئوقنتو یاردهملکامری، ئوقنتوچنلارنك داکلادلاری، ئوقوچنلارنك ئشلهری -ههمهسیدە جییلا. منه بو تیکشرلگهن ههم تۇرلهرگه بولگهلهنگهن نهرسهلهر بیك یاحشی یاردهمك بولالار. شوندی برنچی کابینیت مهسکهودە 1920 نچی یلدا تۇزلدی، حهزرگی واقتدا قوللانلا تورعان میتودلارنی ئشلهب چقارو ئشندە بو کابینیتنك ئهممییهتی بیك زور بولدی. ئوقنتوچنلار مۇندا ئشنی تیکشرب بارعا تیبشلهر؛ ئوز ئشلهرن باشقالارنكی بلهن چاعشدررعا ههم ئالارعا ئوز فکرلهرن کرترگه تیبشلهر. مۇندی «پۇچماقلار» بلهن

بیگرەك ئیسكی میتودلار بلەن قەناعەتلەنە ئالمی، یاڭا میتودلارغا تابا تلەب باروچی ئوقۇتوچىلارنی قوزغاتىب جیبەرىگز. یاڭا میتودلارنی تاتبیق ئیتودەن قورقا ،تۇرغان، ئالاردان قلیدا كۆتمی ،تۇرغان ،ئوقۇتوچىلارنی تلیانج ـ تەعلیمات مەكتەبلەری باردەمی بلەن قوزغاتىب جیبەرو جیكىلەرەك بولا.

5) تەعلیماتنىڭ بیشنچی تۇری تلیانج ـ تەعلیمات مەكتەبلەرندەن عیبارەت. ،ئوقۇتوچىلار مۇندا هەممە میتودلارنی كوزلەری بلەن كورەلەر. ئالارنىڭ تاتبیق ئیتىلوون، ئالارنىڭ نەتیجەلەرن، ئالارنىڭ باشقالاردان ئارتقلقن كورب ،تۇرمىشقا كرتوگە ترىشاچاقلار.

تلیانج-تەعلیمات مەكتەبلەرىنىڭ بۇتن جاهەرن تۇزو پرایكتی (لائیحەسی) بار. .مسكەودە ئیكى ئلك یاخشی ،ئوقۇتوچىلارسایلانب،شوندی مەكتەبلەر تۇزلدلەر. بولار باردەمی بلەن تەعلیمات ،ئۇشبو رەوشلی بیرىلە:

ئورنلاردان ئوقۇتوچىلار چاقرتىلب ئالىنالار؛ ئالار یاڭا میتود بلەن تانىش، ئالارنی مووافیق كوروچىلەر هەم بیگىرەكدە یاخشىسی، ئەگەردە ئانی ئوزلەری عەمەلگە ئاشدىرغا ئازابلانغان كشىلەر ،بولسالار، ،مۇندی ئوقۇتوچىلار ئنك ئورنلارنىڭ ،ئوز حیسابلارندان چاقرتىلالار ئیدی. ئەمما سوڭغا تابا ئالارنی تۇركملەب مەركەز حیسابىنا چاقرتب ئالا باشلادىلار.

كیلگەن ئوقۇتوچی یاڭا میتود بلەن نی چاقلی تانشامعن هەم ئانی عەمەلگە ئاشدىرو یولندا نی چاقلی ئازابلانغانن ئاچق بلدىرو ئۇچن بینگلی بر ئانكیتا ،توتىرا. شوندان ،سوڭغنا ،ئول مەكتەبكە كیتە. ئاندا ،ئول ،ئوقۇتوچىنىڭ كۇندەلك دەفتەری بلەن، ،ئوقوچىلارنىڭ ئشلەری بلەن تانشا؛ ،ئوقۇتونىڭ نیچك بارغالنعن بلە، نیندی نەتیجەلەر كیلب چققانلنعن كورە. تلیانج ـ تەعلیمات مەكتەبنىڭ هەر بر ،ئوقۇتوچىسی كۇندەلك دەفتەرن شولای ئلب بارىرغا تییش: ئاڭا ئوزىنىڭ نیچك حەزرلەنگەنن، نیندی باردەملكلەر قوللانغانن هەم باشقالارنی یازب بارىرغا تییش. ،بو ،ئوقۇتوچی كیلگەن ،ئوقۇتوچی بلەن ئەنگەمە یاساب، ئانی ،ئوقۇتونىڭ هەممە یوللاری هەم باشقا شوڭا ،ئوشاشلی نەرسەلەر بلەن تانشدىرىرغا تییش. جانلی رەوشدە فیكرلەر ئالنشو ئۇچن جیىلشلار یاسالا.

كینەر ئالدندان تەعلیمات ئالغان ،ئوقۇتوچی ئوزىنىڭ ئشی ،تورندا ئانىڭ كۇندەلك دەفتەری ،بولرغا تییش، نیندی مەعلومات ئالغانلغی هەم ئشنی نیچك ئلب بارىرغا جیىندانی ،توروندا حیساب بیرە. ،ئول مەكتەبدن

ئىش ئىشلەۋچىنىڭ كابىنېتىغىنا بارىپ، ئاندىكى ھەممە ماتېرىياللارنى قاراپ چىقىپ، ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا باغلانىشلىق بولغان كۆرگەزمىلەرگە يۆرى.

شول ئالغان مەلۇماتنى بەن كېلگەن جېرىنە قايتىپ كېتەدە، ئاندا ئۆزى شول ئوق ئىشلەرنى عەمەلگە ئاشىرىرغا ترىشا. بو مېتود ئوقى ـ يازا بىلمەۋچىلىكنى بىترۋ ئىشىن چن يولغا بىك نق قوزغاتىپ جىبەرە.

تەعلىماتنىڭ بو تۈرن تۇرمشقا ئاشىرو يولندا ھەر كم ياكى شوشى كانفېرېنسىيەگە قاتناشقان كشىلەر ھەممەسىدە بۇلشلق كۆرسەترگە ترىشرغا تىيىش.

تايانچ ـ تەعلىمات مەكتەبلەرن تۈزو غايەسى 1 نچى بۈتن روسىيە كانفېرېنسىيەسىنە قەدەر ئوك توغان ئىدى، لاكىن سەرمايە ھەم باشقا نەرسەلەرنىڭ يوقلىغى ئانىڭ تىيىشلى رەوشدە ئالغا كېتوۋىنە ھامان قۇماچاولق ئىتەلەر. كېلەچەكدە ئىشنى كىڭ رەوشدە قويو مۇمكىن بولسن ئۈچن، بىيىل، بىگرەك واق مىللەتلەر ئاراسندا، ئوقو ياردەملكلەرى ھەم ئوقىتوچىلار ھەزرلەو تورندا ترشرغا تۇرى كېلە. تايانچ ـ تەعلىمات مەكتەبلەرنىڭ سانن 1072 گە قەدەر جېتكىزرگە ئويلانا؛ شولارنىڭ بر نى قەدەر ئۆلشى واق مىللەتلەر ئۈچن بولاچاق.

تايانچ ـ تەعلىمات مەكتەبلەرنىڭ قويلنشى.

مۇندى مەكتەبلەرنىڭ تىيى مۇمكىن قەدەر عادى مەكتەبلەر تىپىنا ياقن بولرغا تىيىش. ئاندا كۆرسلار ھىچ بولماسقا تىيىش؛ ئالار ئىندى بالالار مەكتەبندەن دە چعارئاپ تاشلانا باشلادىلار. شولاي بولغاچ، ئالار زورلار ئۈچن بىگرەكدە كىرەكسز سانالالار كورسلار، ئورننا ئۆستەلەر، ئورندقلار ياكى ئىسكەمىيەلەر قوللانرغا كىرەك. سوڭرا تاقتا، ئىسچوت، شەكردلەرنىڭ تۇرمشلارندا ئشكە ياراقلى بولرداي تابىعى ياردەملكلەر، كالىندار، سەعەت ھەم شولارغا ئوشاشلى باشقا نەرسەلەر كىرەك. ئۇلك ئالارنى ئوقتوچى ياسى، ئاندان سوڭ شەكردلەر ئۆزلەرى ياسىلار. رىگىستراتسىيە (بارلاو كەعەزى) بولرغا تىيىش.

دىوارلاردا پلاكاتلار، خارىتالار، مېتر سىستېمەنىڭ ھەم ئوقىتو واقتندا قايدالانرغا تۇرى كېلە توغان باشقا شوندى نەرسەلەرنىڭ جەدوەللەرى بولرغا تىيىش. شەكردلەرنىڭ ئايىرم-ئايىرم ياكى بركىلەشىپ ئىشلەگەن دىياگراممالارى، يازولارى كبك ئىشلەرنى ئالىپ قويو بىگرەكدە نق تەقدىم

ئيدى. مۇنىڭ ئەھمىيەتى زور ھەم شونىڭ ئۈچۈن ئانى ئوقۇتۇنىڭ برىنچى كۈنىدەن ئوق باشلارغا كېرەك.

بو سۆزلەنگەنلەرنىڭ بارىدا ئۆتەو مۇمكىن بولماسلىق شارتلاردا بولا، بولارنىڭ ھەممەسىن نەق سۆزلەنگەنچە ئشلەو لازم توگل؛ بر ئاز چيتكە چەولاردا بولرغا مۇمكىن، شولاي بولسادا، كۆچ جيتكەن قەدەر سۆزلەنگەنلەرگە موافىق مەكتەبنى تۈزو ئۈچۈن شەرائيتنى ئوڭايلارغا تىرشىرغا كېرەك.

مەكتەبدە ئوقۇتۇچىنىڭ كۈندەلك دەفتەرى بولرغا، ئول دەفتەرگە ئانىڭ ياڭا ميتود بەن ئشلەگەن بۈتۈن ئشى يازلغان بولرغا تيىش. شوندا ئوق ئوقۇتۇچى دابدالانغان ياردەملىكلەرنىڭدە (ئالار كېرەك مەركەز تارافىندان باسىلغان بولسىنلار، كېرەك ئورنداغى ماتېرياللاردان ئالىنىپ ئوڭايلاشدىرىلغان بولسىنلار) ھەممەسى كورسەتىلگەن بولرغا تيىش. منە شول ئوقۇتۇچى ياڭا قابول ئيتكەن ئوقۇتۇچىلارغا تەعيمات بيرە.

ئورنلاردان ئوقۇتۇچىلار چاقرتو ئۈچۈن بيلگىلى ئولچەودە سەرمايە بولرغا كېرەك. لاكين بو سەرمايەنىڭ بولماوىدا بيك ئيحتيمال. ئول واقتدا ئمتەنى ئورنداغى ئوقۇتۇچىلار بەن يازىشىپ ياسارغا كېرەك؛ مەسەلەن، ئالارغا گەزيت ماتېرياللى بەن نيچك ئش قاو تورندا يوللار كورسەتە. مۇمكىن قەدەر كوبرەك ياردەملىكلەر جيبەرلە. ئوقۇتۇچى كېرەك مەركەز تارافىندان، كېرەك ئورنلاردا چىقارىلا تۇرغان ئەدەبياتدان خەبەردار بولرغا ھەم ئالارنى واقتنداغى شەرائيتقا ئوڭايلاشدىررغا تيىش.

ئوقۇتۇچىلارنىڭ ئورنلاردا چىقارىلا تۇرغان گەزيتلەردە ياردەملىكلەر تۈزو ئشىنە قاتناشولارى ماتلوب گەزيتلەرنىڭ مەكتەبلەردە ئوقىترغا يارامىغانلىغى تورندا بيك يش سۆزلەنلە؛ شونىڭ ئۈچۈن گەزيتلەردە «ئوقىيازا باشلاوچىلار پۆچماغى» ئيسمندە بر بولمك ئاچو بيك ياخشى بولر ئيدى؛ بو بولمكدەگى ماتېريال كچكىنە ھەم ئاڭلاشىرلىق مەقالەلەر رەوشندە ئيرى حەرفلەر بەن باسلرغا تيىش. شونىڭ ئۈستىنە ئوقوچىلارنىڭ ئوز ئيجادلارن كورسەترگە ئيمكان بيرو ئۈچۈن ئالىنگى گەزيت پۆچماقلارندا ئالارنىڭ ئوز ئشلەرن باسدىررغا تەقدير. ئيتملە مۇندى ئشلەر بيك سيرەك ئوچرالى بولالار، لاكين ئالار قلىچاغندا جن تالانت كىتاب چىقارغا بولشىنى ئيتەلەر. ئالداغى ماتېريال تەرجىمە بولرغادا مۇمكىن.

گەزيتەلەردەگى شوندى ئوقى - يازا بامەوچىلەرنى ئۈيرەتو ئشلەرن بيك كوب جيكلەيتەلەر.

ئوقى يازا بامەوچىلەرنك سانى نى چاقلى كوب بولسا، ئوقىتوچىلارنكدا سانى شولاى ئوق كوبەيەك بولرغا تييش. هەر گوبيرناغا شوندى بر تەعليمات مەكتەبى بولدرو ئويلانا. كيلەچەكدە حەزرلىكلى ئوقىتوچىلار بولغاندا ئشنى كيگەيتەرگە مۇمكين بولسن ئۈچن بييل ئوق مەكتەبلەر تۆزى باشلارغا كيرەك. مەكتەب بر ئورنداغى ئشچىلەرنى حەزرلەگەچ، ئيكنچى ئورنغا كوچەرلە.

ئوقىتوچىلارغا جيبەرلو بوللارى نى چاقلى ئوڭايلى هەم جيڭل بولسا، مەكتەبنى شول ئورندا بولدرو شول قەدەر ياخشىراق.

ئۈلكە هەم گوبيرنالاردا مەركەز مەكتەبلەر سالو هەم ئالارنى مەسكەودەگى مەكتەب بەلەن باغلاو پرايكتىدا بار.

ئورنلاردا كورلگەن ميتود ووەفەقيەتلەرى، برگەلەشتب ئشلەگەن تەجريبەلەر تورندا فيكرلەر ئالىشو يولى بەلەن مەركەزگە جيىلاچاقلار. شولاى ئيتب، عامە ماسشتابنداغى ئوقى - بلمەوچىلكنى بتىرو هەم ئۈستىبزگە ئالغان ئشنبزنى ئوتەو، ئيحتيمال، مۇمكين بولر: ئوكتەبر ريوالیوتسيیەسىنك ئون يلى تولغاندا واق ميللەتلەر ئاراسندادا ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىرگە كيرەك.

ئوقى - يازا بامەوچىلكنى بتىرو حاقندا 1923 نچى يلنك 15 - 20 سينتەبرندە قازاندا جييلغان شەرق خالقلارنك [illegible] ميتوديكا كانفيرينسيیەسىنك قەرارلاى.

1) ئەساس ئيتب، 2 نچى بۈتن روسيیە تەجريبەلى ميتاديسلارى كانفيرينسيیەسندە چغارلغان قەرار ئالنا.

2) شول قارارلارغا ئۈستەمە ئيتب، ئيڭ ئاوەل هەر بر ميللەتنك ئوز تلندە ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىرونى مەجبورى ئيتب تانرغا.

3) روس تلىنكدە عەمەلى ئەهميیەتنى بولغانلقدان، ئوز تللەرندە ئوقى - يازا بلگەچ، ئەسەلەر، ئالارغا روس تلندە ئۈيرەترگە.

4) تاتارستان جۇمهوريیەتنك باش قالاسى بولغان قازاندا بييلئوق بۈتن روسيیەدە يەشەوچى تاتار مەكتەبلەرنە ئورنەك بولرلق هەم ئالارغا سۇراغان تەعليماتنى جيبەرب تورورلق بر «تەعليمات مەكتەبى» ئاچارغا

5) عۇمومەن تاتار مەعاريف ئشچىلەرىنىڭ، حۇسوسان ئزورلار مەكتەبندە ئشلەۋچىلەرىبزنىڭ تەعلیم - تەربییە مەسئەلەلەرندە ئاز حەزرلكلى ئبولولارن هەم ئالارعا قلبدالانو ئۇچن كانفیرینسییەدە قابول ئیتلگەن میتودلارعا مووافیق تۇزلگەن هیچ بر دەرسلك هەم قوللانمالارنىڭ ئبولماولارن ئیعتیبارعا ئالب، ئوقتوچىلارعا ئوز تللەرندە دەرسلكلەر، قوللانمالار هەم يلدەرمالىكلەر تۇزوگە هەم باسدىررعا.

6) ئوقى - یازا بلمەوچىلكنى بتەرونىڭ بۇتن روسییە عادەتدەن ئتش كامیسییەسى تارافندان تۇزلگەن پراگراممانىڭ ریۋالیوتسییە بەیرەملەرى ئیسملكننە 8 نچى ماددە ئیتب «ئورنلارعا ماحسوس ریۋالیوتسییە بەیرەمەرى» هەم 9 نچى ماددە ئیتب «واق میللەتلەرنى ئازاد ئیتو كۇنى بەیرەمى» ماددەلەرن ئارتدرورعا.

شول ئوق پراگراممانىڭ ساۋیتلار تۇزلشى بولمگىنىڭ 5 نچى ماددەسننە ئۇستەمە ئیتب «كائوپیرانسیالار» ماددەسن ئارتدررعا.

2 نچى بۇتن روسییە تەجریبەلى میتادیسلار كانفیرینسییەسندە چعارلعان قەرارلار.

1) ئوقى - یازا بمەوچىلكنى بتەرو مەكتەبلەرندەگى ئشلەرنىڭ ماقسادى ئوقو هەم یازو تیحنیكاسنناعنا ئۇیرەتو هەم عۇمومەن بلمگە زاوقلاندررو عنا توگل؛ بەلكى ئوقوچىلارنىڭ ئسینفى ئاڭلارن ئویاتب، ئالارنى ساۋیت روسییەسى تۇزلشى ئشلەرنە نقلاب قاتناشرعا ئمتنلدررودر.

2) ئیلمى پسیحالوگییە، پیداگوگییە هەم عەمەلى تەجریبەلەرنىڭ نەتیجەلەرنە نیگزلەب، ئزورلارنى ئالارنىڭ كۇندەلك ئتورمشلارننا قاعنلا ئتورعان ماتیریالدان ئوقتا باشلاو مووافیق. كانفیرینسییە، ساۋیت تۇزلشى مەسئەلەرن ئتورمش مەسئەلەرى بلەن باعلانعان رەوشدە، ئشوندى مەسئەلەردەن ئسانى. شوڭا كورە ئوقى - یازا بلمى ئتورعان ئزورلار بلەن ئش كورگەندە ئشوندى ماتیریالدان فایدالانونى كیسكنن رەوشدە تەقدیم ئیتە.

3) شوڭا كورە، كانفیرینسییە ئوقرعا - یازارعا ئۇیرەتو ئشنن مەعنەسز هەم ئوقوچىلارنىڭ مەنفەعەتندەن یراق ئبولعان ماتیریال ئۇستندە ئشلەتودەن واز كیچونى، ئەلیفبا مەتننندە سیاسى ئاڭ - بام كرتونى تییش تابا.

4) كانفیرینسییە، ئشكە ئوقوچىلارنىڭ ئوزلەرى نقلاب قاتناشقاندا عنا

دۇرست ،ئوقتوعا ئيرئشو مۇمكين بولاچاق، ديب ئيسەباي. شوڭا كوره ،ئول ،ئوقتوچىلارعا ئەليفبا ماتيرييالى باەن ئاعمداعى مەسئەلەلەرنى باعلاعان ماوزوعدا ئەنمگەمەلەر ياساۋتونى تەقديم ئيته.

5) ئاواز ميتودن ،ئوقرعا-يازارعا ئويرەتونى چيتنلەشدۇرە، ديب ئيسەبلەگەنلكدەن، كانفيرينسيية بۇتن سوزلەر ميتودنىڭ ئاينرو - تركەو تۇرى بلەن ،ئوقتونى تبيش تابا، چۇنكى ،بو ميتود باەن ،ئوقتقاندا دۇرست نەتيجەلەرگە تيز ئيرئشدا.

6) بالالار ئەليفباسنا عادەتاەنگەن ،ئوقتوچىلارنىڭ ئالدندا ،تۇرا ،تۇرعان هەممە چيتنلكلەرنى ئيسەبكە ئالو بلەن برگە، كانفيرينسيية ،ئوقتوچى ئيبدەشلەرنى، هيچ بر چيتنلكلەرگە قارامى، كيرەك ميتود-كيرەك ئش مۇندەريجەسى جەهەتندەن ،بولسن، ياڭا يولعا كوچەرگە ئۇندى.

7) ،ئوقى-يازا بامەوچىلكنى بتنرو مەكتەبلەرندە رييازيياتن ،ئوقتودان ماقساد ،ئوقوچىلارنى كيتابلاردا، گەزيتلەردە هەم عەمەلى ،تۇرمشدا ،ئۇچرى ،تۇرعان سان ماتيرييالندا هەم گرافيكا شەكللەرندە ئاڭلاب تيكشنرگەندە باوكە ئۇيرەتب جيتكنرودەن عيبارەت.

8) ،بو ماقسادقا ئيرئشو ئۇچن ،ئوقوچىلار توبەندەگى نەرسەلەرنى بارگە تبيش: 1) ،بوتن هەم واقلانمالى سانلارنى ،ئوقى-هەم يازا بارگە، 2) پرانسينتلارنى ئاڭلارعا هەم 3) گرافيكا، دييا گراما هەم كارتا-گرامالارنى تيكشنرە بلنرگە.

،ئوقوچىلار تلەگەن واقتدا ،شوشى بيلگلەنگەن ماتيرييالعا ئۇستەمە ئيتب، ئسچوتقا سالدنرب، يازدنرب هەم كوڭلدەن قوشو هەم ئالو عەمەللەرندە ئويرەترگە مۇمكين. قالعان عەمەلەر ،ئوقوچىلارنىڭ تەجريبەلەرئنە نيگزلەنبكنە ئشلەنەلەر.

9) سان ماتيرييالنن ياقنن ،تۇرمشدان، كيتابلاردان، گەزيتلەردەن هەم باشقا ،شوندى نەرسەلەردەن ئالرعا هەم ئانى ،ئوقو-يازو هەم سەياسى بلم ئۇيرەتكەندە كيلب چققان ماوزوعلار بلەن باعلارعا تبيش؛ ئانى ئاينرم بر فەن ،ئوقتو ئيتدنرب ئاينررعا يارامى.

،زورلارنڭ ،ئوقۇتونڭ پسيحالوگييه بوينچا نيگزلەو، ،زورلارنى ،ئوقۇتو مەسئەلەرن ئشلەو يولندا ،بولعان نازارى مووەففەقييەتلەر عەمەلى مووەففەقييەتلەردە ئارتدا قالعانلار.

تەجريبە پسيحالوگييەسى ئاگنىڭ ئۆيرەتو ئشن باشلاعاندا ئانىڭ ئايرم دائيرەلەرگە بولگەن ،يولى ئش كورە. ئيرك هەم ،تۆيعى دائيرەسى ،ئوقرعا ـ بازارعا ئۆيرەتو عەمەلنڭ تۆب ئوزەگى بولا. شوڭا كورە ،ئوقو ـ بازو عەمەلنە نيسبەتەن ،موندى ،يول بلەن ئش قلو بيك ،يش ساتاشولار، ياگلنشولار ،تودىرا. ،شوندان تەجريبە پسيحالوگييەسى ميتودلارى بلەن قولدالانعاندا مۆمكين بولعان مووەففەقييەتلەرگە نيسبەتەن شۆبهە هەم ،ئۆشانماولار كيلب چقالار.

حەزر ،بو مەسئەلەنى ئشلەو ئيكى يۆنەلشدە بارا؛ بر ياقدان قاراعاندا شەحسنى بر بۆتن نەرسە ئيدئرلب ئۆيرەنلسە (مەسەلەن، تابيعى تەجريبە ميتودى)، ئيكنچى ياقدان قاراعاندا بارى تيك تشقى فيعل گنە ئۆيرەنلە، ئانڭ حالتى بۆتنلەى چيتدە قالا؛ (مەسەلەن، پاۋلف مەكتەبى، ،باونسكىدە شولاى ئوق. شەحسى ئۆيرەنو دائيرەسندە نازارى ياقدان قاراعاندا قايبر نەرسە ئشلەنگەن. لازورسكىنڭ ئولەر ئالدندان يازعان سوڭعى كيتابى تەمييەتلى شەحسلەرنى كلاسلارعا بولگەلەو).

كونگولەر تەربييەسى ـ فەن ئشى، بيلگنلى ماتيرييالنى ئاچو ـ ،ئوقۇتوچى سەناعەتى ئشى.

باشلايج ئيكنچى مەسئەلە ـ تەعليم ئشنڭ مەعنەوى هەم ماددى عونسرلارنڭ بر برسنە مۆناسەبەتەرى مەسئەلەسى؛ درستنن ئەيتكەندە، ،بو مەسئەلە بيدا گوگيمنڭ فەننيلگنى جيشلمەگەن مەسئەلەسنڭ باشقاچا بولعان تەعبيرى‌در.

،ئوقتونڭ مەعنەوى ياعنى ،ئوقوچلارنڭ بيلگنلى كونگولەرن هەم قبيلييەتلەرن تەربييەلەوگە قايتب قالا؛ ماددى ياعنى ئيسە، ئۆستندە بو كونگولەر تەربييەلەنە ،تورعان بيلگنلى ماتيرييال بلەن تانشدرو عا قايتب قالا.

،بو ئيكى مەسئەلە هەر بر مەكتەبنڭ، هەر بر ،ئوقۇتوچنڭ ئالدندا ،تورا. مەعنەوى ياعنى ئشلەو ـ فەن ئشى. فەن ئيسە ئشكە ياقن كيلو رەوشلەرى هەم ئشنڭ ميتودلارى ،نورندا بەحس ئيتە؛ ،ئوقۇتوچنڭ

سەناعەتنى ئۈستىدە كونىگولەر تەربىيەلەنە ،تۇرعان بيلگىلى ماتيرىياللنى، مۇندەرىجەنى كيتىرب چعارا. ،بو سوكەنىنىڭ ئەھمييەتنى ،زورلارعا نيسبەتەن بيگىرەكدە بۇيۈكدر.

،ئوقى-يازا بلو ياكا نەرسە ،بولو سيفاتنى بلەن ،زورلارنى قزقدرمى. ئۈستەمە سەبەبلەر كيرەك.

باشلانعچ ،ئوقنتونڭ روحى ئەساسلارنى كوچەبز. بالالار بلەن ،زورلارنڭ روحى حاللەرن ئايرىرعا كيرەك. بالا روحنىڭ ئايرم ئۈزلنگى ئانڭ ھەر ياكا نەرسەگە قزقسنوندان عيبارەت. ،زورلارنڭ تۈب ئۈزلنگى ياكالقعا، ئۈزنە تانش ،بولماعان، ئۈز تەجرىبەسننڭ مۇندەرىجەسى بلەن باعلانماعان نەرسەگە قزىعولارى ،بولماودان عيبارەت.

بالانڭ پسيحالوگييەسن تيكشرگەن «كلاپارىد» فاميلييەلى پسيحالوگ- بالالارنڭ تللەر باوگە مەيللەرى بارلنعن ئايرم ،سزب كيتە.. بالانڭ يىاكا سوزلەر تودىررعا ئمتىلووى، ئانڭ ھەر ياكالقعا قزىعووى بولعانلنعندان كيلب چعا. ئاكا ئش ئۈزى ئەھمييەتلى توگل، بەلكى ياكالق ئەھمييەتلى. بالا ئۈزنڭ ئيعتيبارى تۈرلى ،ئورنعا تارالعانلنق بلەن ئايرلا. بالا ،يلى- ئەمما ئانى ياكا ئوين يىواتا ،ئول بر نەرسەگنە زيھنن ،ئوترتا ئالمى، ئانڭ يارانو-،تودىرو فيكرى بر ئەيبردەن ئيكنچسنە كوچە.

،ئوقى-يازا بەھوچى ،زور كشى ئالاى توگل. ئەگەر ،ئول يلاسا، ئانى باشقا ماوزوع يىواتا ئالماوعنا توگل، بەلكى ،ئول ماوزوع ئانى نعنراق ئاچولانىراچاق، قۇترتاچاقىقنا. ئانڭ ئيعتيبارى-بركەكەن؛ ،ئول تارقاو توگل؛ ئانى ياكالق ياعننا، بيگىرەكدە ئانڭ ئوتكەن عۇمرى بلەن باعلانماعان ياكالىقنا كوچنرو چيتن. ،زور كشننڭ تەجرىبەسى ئانڭ ياكالىقنا ،بولعان قزىعوون، زەوقن ،بووب ئوتنرە؛ ئانى بارى ئۈزنڭ تەجرىبەسى بلەن بەيلەنگەن، ئۈزنە تانش ،بولعان نەرسەگنە قزقدرا، زەوقلاندرا. ،بو مەسئەلە ،توردا ئيندى بيلگىلى دەليلەر، ياكا ماتيرىياللاردا بار.

،ئوقى-يازا بامەوچى ئوچن ،ئوقى-يازا باو نيندى نەرسە ،سوك؟

،بو-ئانڭ ئۈچن واقتندا ئاچلماعان مەعنەوى كۈننگولەرنڭ ياكا دائيرەسىدر. ئانڭ روحننڭ ئالعا كيتووى عالەمنڭ ،بو ئۈلنشن چيتدە

قالدىرب ئوتب كيتكەن؛ ئەمما بالانىڭ روحى ئانىڭ عومومى ئالعا كيتىۋى
بلەن بركە سكىنىب بارا.

ئوقى ـ يازا بلونىڭ فاكتى ئوزى چېتنالەشدىرمى، بەلكى تل
سورەتلەرن كورو تەئسيرلەرى بولى بلەن ئالو رەۋىشى، زور كشىنى
باشقا كونىنگولەر تەربييەلو مەعنەسندەئوق، چېتنالەشدىرە تۇرعان يانا
عۇنسر بولب چعا.

ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتو عەمەلى هەر باشقالىقا بولعان زەۋقنى ئالعا
جيبەرودەن عيبارەت. ئوقى ـ يازا بامەوچىنىڭ مەعنەوى ئاچقولارى ـ
تەرەققييانى بولمى. ئوقى ـ يازا بامەوچىنىڭ يەشى نى چاقلى زوررەق
بولسا، ئانى ئوقى ـ يازا بامەوچىلىگن بترگە جەلب ئيتودە شول
چاقلىئوق چېتنرەك بولا. زور كشى تەجريبەسن فايداعا ئەيلەندرب
ئولچى؛ شونىڭ ئوچن ئول شوشى واقتدا تەجريبەسندە بوزا ـ جيمرە.
ئوستا رەسمگە قزىقمى، ـ رامكاعا قزيعا ئيكەن، ئول ئانىڭ تەجريبەسى
رەسمدە يانمى، رامكادا يانقانلىعندان كيلە. مونى بر برسننە قارشى بولعان
ئەلە نى چاقلى تەجريبەلەر بلەن ئيسبات ئيتەرگە مومكين

منە شولاي ئيتب، ئوقى ـ يازا بلو باشقا دائيرە بولو سيفاتى بلەن
زور كشى ئوچن ئول چاقلى قزقلى، فايدالى نەرسە بولب كورنمە ئالمى.
بزگە، ئوقى ـ يازا بامەوچىلەر هەر واقت ئوزلەرنىڭ ئوقرعا ـ يازارعا
ئۆيرەنرگە تەكمرى بارلىعن سويلەيلەر، ديب ئيعتيراز ئيتەلەر، لاكين
بزنىڭ بو قانوننبز ئوقنتونىڭ ئيرك هەم تويعى ماميننتلارنىنا قاراب
دورست. شوڭا كورە زورلار باشقا نەرسە بولو سيفاتى بلەن ئوقى ـ
يازا بلونى چېتنلك بلەن ئوزلەشدرگەندە بالالار بو باشقا ماتيرييالنى
تيزترەك ئوزلەشدرەلەر. موندان چعا تورعان نەتيجە شول: زورلارنى
ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتو ئوچن ئشنى جيگنلەيتە تورعان ئوستەمە
سەبەبلەر كيرەك.

ئوقنتونىڭ مەجبورى بولو ئەسلى ئوستەمە سەبەب بولا ئالا، نەعنى
ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتونى ئوقى ـ يازا بامەوچىنىڭ ئالمكنگى تورمش
تەجريبەسى بلەن بركتنو ئيسە توب سەبەب بولا ئالا. بو بركتنو ماتيرييالدا
بولا، منە شوندان حەزرئوق ماتيرييال سايلاو ئەساسى كيلب چعا. بارى
تيك تلنش ماتيرييال ئوستندەگنە بركتنولەر جيگل ئشلەنەلەر. موندان
زورلارنى ئوقنتو ئوچن ماتيرييال سايلاونىڭ بالالار ئوقنتو ئوچن

سيلاوعا قاراعاندا ئەمميەتلەرەك ئيكەنى كياب چعا. ماتيرييالنى ساياى باو ئيك ئەمميەتلى ئش، چۇنكى ئشنك ئۇلگر ,بولووى ماتيرييالدان كياه.

ئەليفبانك ئيجتيماعى - سەياسى ماتيرييالى هەم ئاميريكا ميتودى بلەن ,ئوقۇتو.

كياب چقان ,بو ئەساسى قانوندان ماتيرييال هەم ,ئوقتونك ميتودى ,توروندا باشقا نەتيجەلەردە چعاررعا مۇمكين.

هەر بر ئاواز، هەر بر حەرفدەن زە,قلانوچى بالا ئۇچن مۇندەريجەنك مەعنەلى ,بولووى ,ئول چاقلى ,بولماسادا، ,زور كشى ئۇچن مۇندەريجەنك مەعنەلى ,بولووى بيك ئەمميەتلى. ماتيرييال مۇمكين قەدەر ,ئوقى - يازا بلمەيچى ,زور كشنك عەمەلى ئيحتيياجلارى بلەن باعلانعان ,بولرعا تييش، چۇنكى ئەلى ,ئول نازارى ئشنى بلمى. ماتيرييالنك مۇندەريجەسنە ئيجتيماعى - سەياسى ماتيرييالنك كرتلووى تييش. ,مۇندى ماتيرييال حەزر هەر كمگە ياقن نەرسە. ,زور ئۇچن ,ئوقتو ميتودنك كومپليكسى ,بولووى بيگنەرەك ئەمميەتلى، چۇنكى ,ئول سۇنعى رەوشدە ئايرم فەنلەرگە بولننونى بلمى. ,شول واقتدا ,ئوقتو ئانك روح مۇندەريجەسنە مووافيق ,بولا.

,ئوقرعا - يازارعا ئۆيرەتو ميتودلارنك ئيك مووافيق ,بولعانى بۇتن عيبارەلەر، بۇتن جۇملەلەر ميتودى بولعان ئاميريكا ميتودى ئيكەنىدە ئاچق، چۇنكى ,بو جۇملەلەرنى ,زور كشنك تەجريبە مۇندەريجەسى بلەن باعلانرلق ئيتب سايلاب ,بولا.

ئاميريكا ميتودندا مۇندەريجە مەركەزدە تۇرا؛ ,بو ئيسە ,توب ,ئوى، توب فيكر ,بولا. ,شونك ئۇچن ,بو ميتود باشقالارعا قاراعاندا ئارتقراق. ,ئوقتونك باشنداعوق بزنك قولمزدە مۇندەريجەلى ماتيرييال ,بولا. ,بودا - ئيك مۇهيم فاكترلارنك بريدر.

,زورلار بلەن ئشلەونك ئەساسى ميتودى - ئايرو (ئاناليز) ميتودى.

,زور كشى روحننك توب ئوزلكلەرى بلەن باعلاب ئشنى ئايرو ياكى تركەو ,يولى ,بوينچا ئالب بارو كيرەكمى، ديگەن مەسئەلەنىدە ئاچارعا

مۇمكىن. بز، باللارنى ,ئۇقىتو بيگىنرەك تركەو ئەساسىنى قۇرلسا، ئوقى ـ يازا بلمەوچى ,زورلار بلەن ئشلەونك تۇب ميتودى ئاينرو ئەساسى ,بولرعا كيرەك، ديگەن نۇقتادا ,تۇرابز. ,بو ئشدە، ئەلبەتتە، تەدريجيلك كيرەك: باشدا ئاڭنى ,بولو ياكى ئانك ئۇلشەرن ئاينرب ئالوعنا ئشلەنە، نيهايەت، ئيك ئانقىنقدانعنا چيتن مانتيقى ئشلەرگە كوچەرگە مۇمكين.

ئوقىتو ئشندە ياراتو ـ تودنرودان (ئيجاددان) فايدالانو.

ئوقىتو ئشندە ئيجاددان فايدالانو مەسئەلەسىنەدە بر ئاز ,توقتالرعا ,تورى كيلە. باللارنك ياراتووى ئيجادى) ميحانيكا حاراكترندەگنە ,بولا. بالا تۇرلى ئەيبرلەر، حادىسەلەر بلەن ئۇچراشقاندا، ئالارنك باعلانشلارن ئيسكەرب، شولارنىعنا كينترب چعارا. ئانك ,ئوينلارىدا كوبنسنچە كوب ماميتلارنك تەساديفى (ئۇچراعانچا) تركەلووى ,بولب كورنەلەر. ,زور كشنك ئيجادى عادەتدە تەجريبە مۇندەريجەسن كيترب چعارونك جاناى ئشى بلەن باعلانا. شوڭا كورە، ,ئوقىتقاندا ,زور كشينك ئيجادندان فايدالانو ئانك روحن ئالعا جيبەرونك ئيك جيگل هەم دۇرست ,يولى ,بولا.

سوزنك ئاحرندا ,شونىدا ئەيتب كيتەرگە تييش، بز مۇندا ,ئوقى ـ يازا بلمەوچى بيلگنمز ,زور كشنى هەم شوڭا موافيق ,ئورتا تيپ بالانى تيكشردك. بز عەمەلى ,تۇرمشدا، ئەلبەتتە، ئاۇنشولاردا ئۇچنراتربز، لاكين ئاميلار بلەن ئشلەنە ,تۇرعان ئورتا تيپكە دۇرست قيمەت قويعاندا عنا ئەنى رەوشدە تەشكيل ئيتنە ئالاچاق.

گولانت داكلادندان.

,ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى بتنرو مەكتەبلەرندەگى ئشنك مۇندەريجەسى.

سەياسى ئاڭ بيروچىلك ـ ,ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى بتنرو مەكتەبلەرندەگى ئشلەر كامپليكسنىنك ئەساسىدر. سەياسەت ئوقى ـ يازا بلمەوچىگە ئۇزىنىك ئشندە، ئۇز ئوزن ئاڭلاودا ئالعا كيتوونە بولشلق ئيتەرگە تييش.

ئۇقىتقۇچىلار مېتود مەسئەلەلەرى ئۈستىندە ئىشلەرگە تىيىشلەر.

ھەزىر ئەلىفبا مەتىنىنە ئىجتىمائى - سەياسى ماتىريىيالنىڭ كىرتىلۋى تىيىشلىگەن نازارى رەۋىشدە نىگىزلەگەن ماتىريىياللار ھەم ئوقۇرغا - يازارغا ئۈيرەتە باشلاغاندائوق ئىجتىمائى - سەياسى ماتىريىيالنى كىرتو مۇمكىن ئىكەنلىگىن كورسەتكەن ئىش تەجرىبەلەرى بار ئىندى.(1)

تەجرىبەلەرگە قاراغاندا ئىشنىڭ قويۇلۇشىنا بولغان قاراشلاردائى ئايىرىلىق مېتودداى بىگىنرەك ئوقۇرغا يازارغا ئۈيرەتە تۇرغان ماتىريىيالدا بولا، دىب ئەيتىرگە مۇمكىن. ئوقىتقۇچىلار بەن فىكىردە ئايىرىلىشو عادەتدە مىنە شوندا بولا. ئالار ياڭا ئىجتىمائى - سەياسى ئەلىفبانىڭ ماتىريىيالىن ھەم مۇندەرىجەسن ئالمىلار، شونىڭ بەن قۇرى ئوقى - يازا بامەچىلىكنى بىتىرونىڭ سەياسى ئاڭ بىروچىلىكە ئىيرىشو ئۈچىن بر قۇرالغىنا ئىكەنىن، ئوقى - يازا بامەچىلىكنى بىتىرو مەكتەبلەرىنىڭ، شولاي ئوق ئوقى - يازا ئاز بلوچىلەر مەكتەبلەرىنىڭ ياردەمى بەن ئانى ئىڭ قارا عاممەنىڭ ئاراسىنا كىرتىب جىبەرو كىرەكلىگىن ئاڭلارغا تەمىلەر.

حالبوكى، سەياسى ماتىريىيال عاممەگە يىراق بولا ئالمى؛ ئول بار كىشى ئۈچىندە بر تىيگز يافن، چۈنكى ھەزىر سەياسەتدەن تىش بر سوزدە بر حادىسەدە يوق. ئوقىتقۇچىلار مونى ئاڭلارغا تەمىلەر، ئالار بەن كوبىنرەك مېتود حاقىندا توگل، بەلكى مۇندەرىجە حاقىندا تالاشرغا، نىزاعلاشرغا تورى كىلە. مىنە شوندا ئىندى ئىكى ئارادا كۈرەش باشلانا.

بو سەياسى ماتىريىيال، ئوقىتقۇچىلار ئوقى يازا بامەچىلىكنى بىتىرو ھەم ئوقى يازا ئاز باوچىلەر مەكتەبلەرىنىڭ سەياسى ئاڭ بىروچىلىكنىڭ تۈب عليەسن ئاڭلاغانغا قەدەر ئايىنو، سۈرتىنو ناشى بۈلب تۇراچاق.

بزگە ھەممە ئىشدە كىيانىشرگە ھەم قايىبر شىعارلار چىيتن بولسادا، ئالارغا ياقىنلىيو يولى دۇرست دىب ئەيتىرگە كىرەك.

سەياسى ئاڭ - بام ئۈيرەتو پراگراممىسى ئىكى ئۈلىشدەن تۇرا: 1) ساۋىتلار تۈزۈلىشى، 2) ئاعمداعى ماميىنت. بو مەسئەلەلەر ئىشچىلەر جىيىلىشلارىندا يافتر تاسالاردا، ئالار ئاندا تىيىشنچە يافترتىلب جىيتمىيلەر، تىڭلاوچىلار كوبىسنچە ئاڭلاب قالا ئالمىلار. مىنە شونىڭ ئۈچىن بو

---

1) II مېتادىستلار كانفىرىنسىيەسىندە سۈيلەنگەن گولانىدا، ئوكرايىنا ۋەكىلى بودگورسكايا ئابراموۋا، تورىنا ھەم جايكىنالارنىڭ دا كلادلارن قارارغا.
(Руководителям занятий № 3.)

ماتيريياللنڭ بۇتىننسى ,ئوقۇ-يازا بلمەۋنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئاگلاتىلرعا تييش؛ ,ئوقۇتوچى ,بو جييناشلاردا حەزر ,بولرعا، ,سوگرا مەكتەبدە ,بو مەسئەلەلەرنى ياگلدان تيكشىررگە، ئاگلانماعانلارن بەيان قارعا تييش.

پودگورنينسكايا داكلادىندان.

ئاعمداعى ماميىت بلەن مەكتەبدەگى ئشلەرنى باعلاو.

ئاعمداعى ريۋاليوتسييە بەيرەمەرى، ئاول بەن شەهەرنى ياقنلاشدىرو، ئاول حوجالنعى كائوپيراتسييالارى ئاچو، ئۈچ قىردان كوب قرعا كوچو كبى ئاعمداعى مەسئەلەلەر حاقندا مەكتەبدە ئەڭگەمەلەر ياساتاسا، ,ئوقوچىلارنڭ ئشكە زەوقلارى ئارتىب، ,بو مەسئەلەر حاقندا داكلادلار سۆيلەنەچەك. جييناشلارعادا بيك راحەتلەنب باراچاقلار، ,شول ,توردا ,بولعان داكلادلارنى دا باحشىراق ئاگلاب، كوگلەرى كوتەرلب قايتاچاقلار.

نەتيجە.

بوعارىدا سۆيلەنگەنلەرمزنڭ نەتيجەسى ئيتب، II بۈتىن روسييە ميتاديستلار كانفيرينسييەسندە ,ئوقۇ-يازا بلمەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندەگى ئشلەرنڭ مۆندەريجەلەرى ,توروندا ,بولعان مۆزاكەرەلەردەن ,سوڭ چعارلعان قرارلارنى كيتىرەبز:

1 ,ئوقۇ-يازا بلمەۋچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندەگى ئشلەرنڭ ماقسادى ,ئوقو هەم يازو تيحنيكاسىناعنا، عۆمومەن بلمگە زەۋقلاندىروعنا تۈگل، بەلكى ,ئوقوچىلارعا ,سينى ئاڭ كرتو هەم ئالاردا ساۋيت جۆمهۆرييەتنڭ تۆزلشى ئشەرنە بيرلب قاتناشوعا ئمتىلولار ,تودىرودان عيبارەت.

2 عيلمى پسيحالوگييە، پيداگوگييە هەم عەمەلى تەجريبەلەرنڭ نەتيجەلەرنە نيگزلەب، ,زورلارنى ئالارنڭ كۆندەلك ,تۆرمشلارنا قاعنلا ,تورعان ماتيرياللدان ,ئوقىتا باشلاو موافيق. كانفيرينسييە، ساۋيت تۆزلشى مەسئەلەلەرن ,تۆرمش مەسئەلەلەرى بەن باعلانعان رەۋشدە، شوندى

مەسئەلەلەردەن سانی. شوڭا كورە ،ئوقی ـ يازا بلمی ،تۆرعان ،زورلار بامن ئش كوركەندە ،شوندی ماتيريالدان فايدالانونی كيسكن رەوشدە تەقديم ئيتە.

3) شوڭا كورە كانفيرينسييە ،ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتو ئشن مەعنەسز هەم ،ئوقوچىلارنڭ فايداسىندان يراق بولعان ماتيريال ئۆستندە ئشلەتودەن واز كيچونی، ئەليفبا مەتنننە سەياسی ئاڭ ـ بام كرتونی تييش تابا.

4) كانفيرينسييە، ئشكە ،ئوقوچىلارنڭ ئوزلەری نقلاب فاتناشقاندا، دۆرست ،ئوقىتوعا ئيرشو مۆمكين بولاچاق، ديب ئيسەباى، شوڭا كورە كانفيرينسييە ئوقىتوچىلارعا ئەليفبا ماتيريالی بامن ئاعمداعی مەسئەلەرنی باعلاعان ماوزوعدا ئەنگەمەلەر ياساتونی تاوسييا ئيتە.

،زورلارنڭ ،ئوقرعا ـ يازارعا ئاميريكا ميتودڭ بلەن ئۆيرەتونڭ پسيحالوگييە ،بوينچا نيگزلەو.

حەزركی كۆندە مەكتەبدەن ،تش تەعليم ـ تەربييە مەسئەلەسندە بيك ،زور عەنيمەتلەرگە ئيرشدی. ،ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسندەن ،سوڭ روسييەدە ،ساۋيتلار تۆزۈلشننڭ برنچی كۆنلەرندەن ئوق مەكتەبدەن ،تش ماعاريف ميتوديكاسی مەسئەلەری سەياسی ئاڭ ـ بام تاراتو ئشلەری بامن بەيلەنب بيگەرەك دە ئالعا كيتدی. باشداراق كوبكنە يالعشلار ئشلەندی هەم ئالارنی بر يولی تۆزەتودە جيگل بولمادی. بز حەزر ،ساۋيتلار تۆزۈلشننڭ 6نچی يلی باشندا ميتودلار تيرەسندە ئاير اتا ،زور ئزلەولەر كورەبز هەم شۆبھەسز بۆيك مووەففەقييەتلەرگە ئيرشە باراېز.

لاكين ئيكنچی ياقدان قاراعاندا، بيگەرەك دە سەياسی ئاڭ ـ بام تاراتو ئشلەری ميتوديكاسننڭ تەفسيلاتن ئشلەب چعارو مەسئەلەرندە ئەلی بر نەرسەدە ئشلەنمەگەن، ديب ئەيترلك؛ ،بو مەسئەلە ئۆستندە بيك كوب ئشلەرگە كيرەك: شولاى ،بولماعاندا بر ،ئورنداعنا تابتانب ،توررعا ،توری كيلمەسن. ،بو مەسئەلەگە ،زورلارنی ،ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتودە ئاميريكا ميتودننڭ حالی ئيڭ ياحشی ميسال ،ولا ئالا. مۆندا بر تاشلاقا ئادمنی بامن گنە ئالعا ئاتلابز. حالبوكی، ئوتكەن ،يل كۆز كۆنی ،ئوقی ـ يازا بلمەگەنلكنی بتررونڭ بۆتن رەسييە عادەتدەن ،تش كامپييەسی تارافندان جيبلعان ميتود-

لار كانفيرينسييەسندە، شولاى ئوق 1922 نچى ،يانڭ فيورالندا ،ئوقى- بازا بامەوچىلكنى بتىرو حاقندا جيبلعان بۇتن روسييە ئسييزدندا شوشى ئاميريكا مينودىنا ئۇشانچ ئيك ،زور ئۇستنلك ئالب قالعان ئيدى. شولاى ،بولا ،تۇرب ،تورمۇشقا ،ئول بيك چيتنلك بلەن گنە كره بارا. حەتتا ،ئون كۇچلەنب كرتلگەن كبك، ،ئوقى- بازا بامەوچىلكنى بتىروچلەر تارافندان ئلنى ئاڭلاماو هەم ئاڭا دۇشمانلق سيزىلە.

ديمەك، قۇرى مافتاو، قۇرى ئۇندەوگنە ،ئوقىتوچىلارىبزنڭ روحنا بر نەرسەدە بيره ئلمى. ئالعا سۇره ،تۇرعان ،بو مەسئەلەنڭ دۇرستلگن ئيسبات ئيتو ئۇچن بيك كوب كۇچلى دەليلەر كيتررگە كيرەك؛ ئانڭ واق- تويەك جينشسزلكەرن بتىرب، ئانى شۇمارتو ئۇچن ،ئۇزاق زامانلار چوقچنب ،ئوتررعا كيرەك. مينودلار مەسئەلەسندە تۇرلى ريزاليوتسييەلەرگنە چعارو جيتب بتمى، مۇندا ئيڭ ئلك بيك نق نازارى نيگز قۇررعا كيرەك، شوندان سوڭعنا ،ئول نازارييانقا مووافيق ئيتب ئانڭ تەفسيلاتن عەمەلى رەوشدە ئشلەب چعاررعا تييش. ئاميريكا مينودىنڭ تۇبلى هەم دۇرست مينود ئيكەنن بزگە تەجريبە پسيحالوگييەسى كورسەتە. دۇرست، تەجريبە پسيحالوگييەسننڭ ،بو مەسئەلەنى ،تورىدان ،تورى ئالب تيكشرگەنى يوق ئەلى. لاكين شولاى ،بولسادا، حەزر ئيندى ئاندا ،بو مينودنڭ ،تۇرمشقا قابيل، ەنگە مووافيق ئيكەنن ئيسبات ئيتە ،تۇرعان نەرسەلەر بايتاق بار. ،ئوقرعا- بازارعا ئۇيرەتو مينودلارىنڭ ئالعا كينووى ئالارنڭ ،تۇرمش ئۇچن يارلاقى ،بولووندان كيلە. ،ئوقىتو مينودى نى چاقلى سۇنعى ،بولسا، ،ئول روحانى هەم جيسمانى ئاعزانڭ تابيعى ئاعشلارندا شول قەدەر ئوق كۇچلەوچەن هەم ئيركسزلەوچەن ،بولا. شونڭ ئارقاسندا ،ئول ئوزىدە بتوگە يۇز ،توتا باشلى.

بز ،ئوقرعا- بازارعا ئۇيرەتو مينودلارىنڭ مۇڭا قەدەر ،بولعانلارن قاراب، تيكشرب چقساق، عەجەبكەگنە قالاچاقبز. مەسەلەن، حەرف مينودى بلەن ،ئوقرعا ئۇيرەتكەندە ،ئوقوچى نيچك ئيندىرب ،ئوقرعا ئۇيرەنە ئالعان؟ «ميم، يا، نون» دان نيچك ئيندىرب «مين» ديگەن سوز كيلب چققان؟ «ب- ئا» دان «با» چعارودا جيگل توگل.

مۇندى مينودلارنى بارى تيك ،ئوقونڭ تابيعى ئاعشن، ئانڭ تابيعى حەرەكەتن بامەو هەم ئاڭلاماولارعنا ،تودرعانلار.

مۇندى مينودلار ،ئوقو عەمەلنڭ پسيحالوگييەسى تيكشرلمب جيتمەگەندە-

گنه يەشەب كېله ئالسالاردا، حەزر ئينديُ تەجريبە يوللاريُ بالەن تابلعان قانونلار چقفاچ، ئاندى ميتودلارعا يەشەرگە ،ئورۇنن قالدرُرلماسقا تيېش. ،ئوقرعا ئۇيرەتو ميتوديُ مەسئەلەسن دۇرست حەل قلاو ئۇچن، ،ئوقونڭ تابيعى ئاعنشن، ئانڭ تابيعى حەرەكەتن بلرگە هەم ئانڭ پسيحالوگييە قانو- نلارن تابارعا كيرەك.

،بو مەسئەلەنيُ حەل قلاو ئۇچن تەجريبە پسيحالوگييەسنى عاليملەريُ تارافندان ئەلاە ني چاقليُ ياحشيُ ئوق چيتن هەم نچكە حزمەتلەر ئشلەنگەن ئينديُ.

،ئوقو عەمەليُ واقتندا كوزنڭ ياساعان حەرەكەتلەرن بلو ئۇچن تۇرليُ تەجريبەلەر ياساعانلار. باشداراق ،ئوقوچيُ كشننڭ كوز حەرەكەتلەرن تەجريبە ئيتو ئشلەرن كۇزگيُ بلەن باشلاعانلار. سنالوچيُ كشننيُ كۇزگيُ قارشىسنا ،ئوترتقانلاردا، ئوزلەريُ ئانڭ ئارتننا باسب، ،ئوقنعاندا ئانڭ كوزلەريُ كوبميُ حەرەكەتلەنگەنن قاراب ،تورعانلار.

،بو تەجريبە ،يولن موڭا قاراعانداادا نچكەرەك چارەلەر بلەن ئالماشترعانلار: كوز ئالماسنڭ يالتنراوقليُ يارُسن سيزمى ،تۇرعان ئيتندُرب، ئاڭا بيك كچكننە كۇزگيُ بركتتب قويعانلار؛ ،بو كۇزگيُ شەولە تۇشنررگە هەم شونڭ بلەن برگە كوزنڭ حەرەكەتن كوزەتب ،توررعا ئيمكان بيررگە تيېش بولعان. ،تۇرا-بارا شونديُ بر قۇرال ،ئويلاب چعارعانلار؛ ،بو قۇرال بلەن ئشلەگەن واقتدا كوزنڭ حەرەكەتن يازب ،توررعا مۇمكين بولعان. كوزنڭ يالتراوقليُ يارُسنا نچكەگنە كوتەرمە كوتەرگج بركتكەنلەر؛ ،بو كوتەرگج كوزنڭ حەرەكەتن ئەيلەنب ،تۇرا ،تۇرعان بارابانعا يازا بارعان.

ئسحيما
سزقلار ،بوينچا كوزنڭ
حەرەكەتن تاسوير.

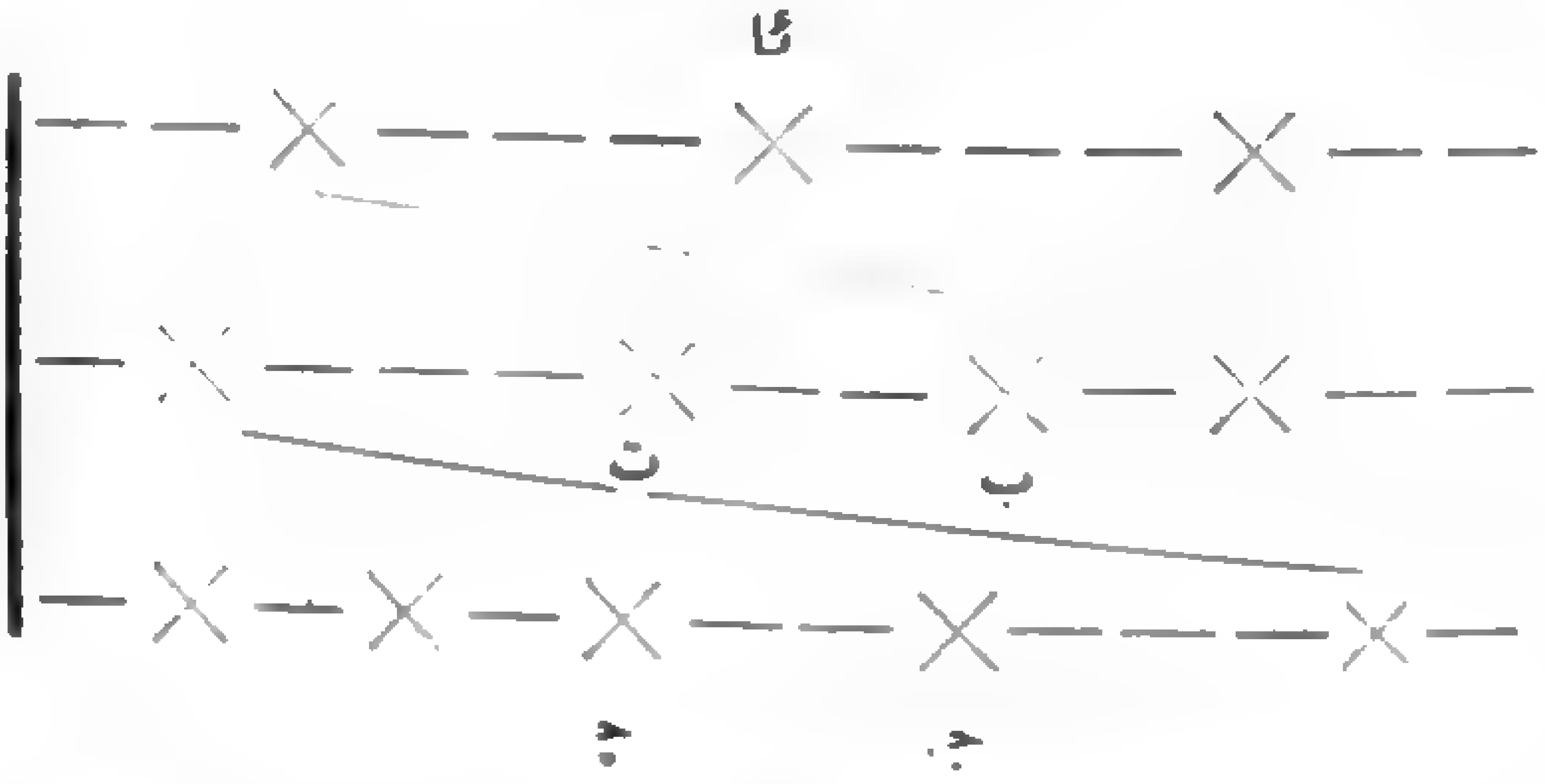

تەجريبەلەرنڭ نەتيجەلەريُ چيكسز قزقليُ ،بولب چققانلار:

1) كوز ئارادا قسقا-قسقا ،توقتالشلار ياساب، ئارتندان تۇرتب جيبە- رلگەن كبك سيكنرب-سيكنرب حەرەكەتلەنە ئيكەن.

2) كوز بۇتن ،يول ،بوينچا شووب بارمى، بەلكى ئانڭ ئۇچكيُ ياعنعا ئلەكدُرب ئالا، ئانيُ دا بۇتن كۇييُ توگل، كيسەك-كيسەك كنە ئيتب ئلەكدرە.

3) كوز بر بولنئ ئوقب چققانچئ 1 دەن ئالب 7 مەرتەبەگە قەدەر توقتالش ياسى. ئوقى تۇرغان مەتن نى چاقائ چيتننرەك بولسا، كوز توقتالشننڭ سانئدا شول چاقائ ئوق كوبرەك بولا.

4) ئوقىغان واقتدا سوزلەرنڭ يارتسندان ئالب $^1/_5$ ئۇلۇشنە قەدەرئ گنە بركنتاه؛ شونڭ بەن برگە قايچاغندا بركتو نۇقتاسئ ئيكئ سوز ئاراسندادا تورئ كيله.

مۇنه بو كيترلگەن نەتيجەلەر ئوقو عەمەلندە ئاينرم ئيجكنڭ، حەتتا بۇتن سوزنڭدە ئەهمييەتئ ئزور بولماغانن كورسەتەلەر. قايبر سوزلەر «ئوقو فرنما»، يەعنى كورو دائيرەسنا بۇتنلەى ئلەكمى قالالار. شولاى بولسادا، بز ئالارنئدا دۇرست ئوقيبز. بز ئوقىغاندا بۇتن يولنڭ $^1/_5$ ئۇلشنگنە بركنب بارابز، شوڭا قاراماسدان، بۇتن يولنئ دۇرست ئوقب چابز.

مۇندان ئيس كيتكچ بر نەتيجه چغا: بز ئۇستەرنە قاراماسقدا، سوزلەرنئ كورەبز. كوزنڭ بركنتو نۇقتاسئ كوب واقت ئيكئ سوز ئاراسندادا تورئ كيله ديگەن ئيدك؛ شولاى بولغاچ، ئاينرم سوزنئ بركنتونك ئەهمييەتئ بيك ئاز ئيكەنلگئ ئوزندەن ئوزئ ئاڭلاشىلا.

برنچئ قاراشقا عەجەب تويلغان حادیسەلەرنئ نيچك ئيزاح ئيتەرگە؟

قايبر ئيزاحلارنئ بز ئيڭ ئلك كوز توزلشندەن، ئانڭ فيزيياوگييه ماددەلەرندەن ئوق تابا ئالابز. بزنڭ مەركەزى ياكى تورئ كوروونبزدەن باشقا، تاعئ قيبق ياكى يان كورونبزده بار. برەر ئەيبرنڭ سورەتئ بزنڭ كوزنبزنڭ ئورتا ئۇلشننه تۇشسە، ئول واقتدا بز ئول ئەيبرنئ بيك ئاچق هەم ئانق كورەبز. ئەگەر ئيندئ ئەيبرنڭ سورەتئ كوز چلتەرنڭ يان ئۇلشلەرنە تۇشسە، ئول واقتدا بز ئانئ بيك ئوق دۇرست كورە ئالميبز. يان كورو ئارقاسندا «ئوقو فرئ» بايتاق كيگەيه. قايبر كيتاب توزەتوچيلەر كارريكتورا ئوقىغاندا ئوقب بارا تۇرغان يوللارنڭ ئالندشار يول توبەندەگئ يالغشلارنئ كورب بارالار ئيكەن.

ئوقىغاندا يان كورونڭ ئەهمييەتئ بارلغئ ئيسبات ئيتو ئۇچن پرافيسۇر مەيمان بر تۇرلئ كوزلنك ياساغان. بو كوزلكنئ كيب ئوقىغاندا كوز ئوز چلتەرنڭ مەركەزئ ئۇلشئ بەلەن گنه كورە تۇرغان بولغان، چۆنكى كشئ بو كوزلكنئ كيب ئوقىغاندا، ئانڭ يان كوروئ برده بولمى.

پسيخالوگييه لابوراتورياسندا بو كوزلكنئ كيدرب، كشنڭ يان

كورووُن بتىرب تەجريبە ياساعاندا ،ئوقونڭ چيتناەنگەنلىگى، ئانڭ بۇگىر- كلىگى بتكەنى بيك ئاچىق ئاڭلاشاعان؛ كوزلكنى كييىب ،يوقوچىلار ئابدى- راشدا قالب،ئوزلەرىنڭ ،ئوقب بارا ،بارا ،تۇرعان ،يوللارن يوعالتالار ئيكەن.

پرافيسور مەيمان «بو واقتدا سنالا ،تورعان كشىلەر ئيجكاەب ،ئوقىميلار بەلكى سوزلەرنڭ كوبىرەك ئۆلىشن بر ،يولى ئەكتىرب ئالرعا، ئالارنى ،بربرسى بلەن بەيلەركە ،ترىشالار» دى.

شولاى ئيتب، بز يان كورووُبز ئارقاسندا بريافدان قاراعاندا مەتندەن ،ئوقى ،تورعان سوزلەرىبزدەن ساتحى تەئسير ئالابز؛ ئيكنچى يافدان قاراعاندا شول ئوق يان كورووُبز ئارقاسندا بز بر نى قەدەر واقت ئچندە بۇتن ،ئوقىعان سوزنى ياكى ئانڭ بر ئۆلىشن، ئالداعى مەتنى ،ئوقرعا كوچكەن ،بولساقدا: كوز ئالدىبزدا ،تۇتب ،تۇرا ئالابز. ،ئوقرعا ئۆيرەتو ميتودن سايلاعاندا ،بولارنڭ هەممەسنەدە ئيعتيبار ئيتەركە تييش ،بولا. ،ئوقو عەمەلن فيزييالوگييە ياعندان ئاينرب (تەحليل قلىب) قاراساق، ،ئول واقتدا بز منە نەرسە كورەبز: ئەووەلگى ئش كيلەچەگى بلەن بيك نق باعلانا. كيلەچەگى ئيسە ئەووەلگىسى بتنب جيتمەس ،بورن ئوق باشلانا. منە ،بو سۆيلەنگەنلەرىبزدەن ئاچىق ئاڭلانا ،تورعان نەرسە شول: ئەگەر بز ،زور كشىنى ،ئوقرعا ئۆيرەتكەندە باشدان ئوق ئانڭ يان كورووى بلەن فايدا- لانمى، ئانڭ ،ئوقو قرن ،سونعى رەوشدە تارايتساق، پرافيسۇر مەيمان ئوزىنڭ كۆزلىگن كيدىرب سنالوچىلارىنڭ ،ئوقولارن چيتنەشدرگەن كبك بزدە ئانى چيتن هەم تابيعى ،بولماعان حالگە قويعان ،بولر ئيدك.

،ئوقرعا ئۆيرەنگەندە بز تركەو (تەركيب) ،يۆلى بلەن فايدالانساق، هەر واقتدا شول يالعىشلارنى قاباتلاميبزمى؟ ،ئوقو عەمەلن فيزييالوگييە ياعندان ئاينرو- ،ئوقى- يازا بلمەۋچىلەرىبزنى ئيجكاەب ،ئوقرعا ئۆيرەتە باشلاو- ئشىبزگە نيندى ،زور زارار كيترگەنن ئاچىق كورسەتميمى؟

،ئوقو عەمەلن پسيحالوگييا ياعندان ئاينرو- بۆتن سوزلەر، بۆتن جۆملەلەر ميتودىنڭ فايدالنراق ئيكەنن تاعىندا نعنراق ئيسبات ئيتەدر.

،ئوقونڭ فيزييالوگييە قرندان باشقا تاعى پسيحالوگييە قرىدا بار؛ ،بوسننڭ كولەمى ئەووەلگىسننكندەن دە كيڭرەك. مۇندا ئيك ئلك ئەيتب كيتەركە تييش نۆقتا بولسا، ،ئولدا «كورو ئزلەرى» ديب ئاتالا ،تۇرعان حاديسەلەردر. ،بو حاديسەنى هەر كم ئوزىنڭ عادى ،تۇرمشندا ئوز تەجريبە- سى بلەن دە كوزەتكەنى باردر.

باشنی یانا ،تۇرغان بر تاباقنی یاکی چرانی ئالب، بیك تیز ئەیاەندرە بازشلاساق، بز ئاندان ،ئوت توگەرەگی یاسالعان تەئسیرنی ئالابز. تۇشە ،تۇرعان ،یۇلدز یاکی راکیت-دا ،شوندای ئۇزلکسز یاقتی ئز قالدرغان كبك ،بولا. بز کینیماتوگرافلاردادا شول ئوق حالنی کورەبز: رەسملەر ئالینرم ـ ئالینرم بولسالاردا، کینیماتوگراف تاسماسی تیز ئەیاەنگەنلکدەن واقیعەنك ئۇزلکسز ،بولب ،تۇرعانن کورەبز. ،بو حادیسەلەرنك نیگزلەنگەن قانونلاری شوندان عیبارەت:

تەئسیر ئیتو عەمەلی ،توقتالعاندان ،سوڭدا کورونك سیزو عەمەلی بر ئاز دەوام ئیتب ،تورا ئەلی. منە ،بو حادیسەنك ،ئوقو عەمەلی ئۇچن، شۇبهەسز، ،زور ئەهمیيەتی بار، چۇنکی ،ئول کورو قرن کیگەیتە، ،بو ئزلەر ،تەدریجی، ئیجابی ،سورەتلەر) بیك تیز یوقغا چعالار. شوڭا کورە ئالار ئیجکلەب ،ئوقنعاندا، بۇتن سوزلەرنی، حەتتا بر نیچە سوزنی بر ،بولی، ئالەکەتورب ئالعانداعی کبك ،زور ئەهمیيەتکە مالیك ،بولا ئالمیلار. ،ئوقرعا ئۇیرەتونك هەر بر تەرتیبلی میتودی ،بو حۇسوسدادا بزنك روحنبزنك تابیعی قابیلیيەتلەرن کیمنتەچەك، ،شونك بلەن برگە ئۇیرەتو عەمەلن‌دە مۇرەککەبلەشدرەچەك، چیتنلەشدرەچەكدر.

،ئوقو عەمەلی ئۇچن تاعی «ئاپیرتسیپتسییە» (1) ئیك ئەهمیەتلی ،ئورن ،تۇتا ،ئوقرعا ئۇیرەتو میتودلاری مەسئەلەسن حەل قلعان واقتدا ،مونی بیك نق ئیسلە ،تۇتارعا کیرەك.

،بو ،تورندا ماحسوس تەجریبەلەر یاساو ئۇچن پسیحالوگییە قۇراللارندان ئیکی قۇرال بار: برسی تاحیستوسکوب (тахистоскоп)، ئیکنچیسی «حرونوسکوب» (хроноскоп) ،بو تەجریبەلەردەن ماقساد ،ئوقو عەمەلن هەر یاقدان ئالینرب (تەحلیل ئیتب)، ئانك ،تولی رەسمن تۇشنرودر. «حرونوسکوب» دیب نیندیدە بولسا، بز عەمەلنك تیزلگن (سیکوندنك 0.001 ئۆلشنه قدەر بولعان دۇرستلکدە) ئولچی ،تورعان قۇرال. منە ،شول قۇرال یاردەمی بلەن بر حەرفنی، بر ئیجکلی سوزنی، کوب ئیجکلی سوزنی، بۇتن جۇملەنی، مەعناسز رەوشدە ترکەلگەن حەرفلەرنی هەم مەعنالی ئاڭلاترلق رەوشدە ترکەلگەن حەرفلەرنی ،ئوقرعا کیتکەن واقت ئولچەنە.

،بو تەجریبەدەن ،شول نەتیجە کیلب چعا: جۇملە ئچندەگی سوزلەرنی ،ئوقوعا قاراعاندا ئالینرم-ئالینرم سوزلەرنی ،ئوقرعا واقت بایتاق ئارتق

1) یاڭا ئزلارنی ئەدەتلەنگەن ئاڭلار بوينچا بلو.

كېنە ئېكەن. بىزنىڭ قارا ئىسەب ،بويىنچا، بىر سوزدەگى ھەرپلەرگە قاراغاندا بىر جۇملەدەگى ھەرپلەر نى چاقلى كوبرەك ،بولسا، ،ئول جۇملەنى ،ئوقۇپ چىقارغادا ،شول چاقلى ئوق كوبىرەك واقت كېتەرگە كېرەك ئېدى. لاكىن نەتىجەدە ئىش ئالاى بارىپ چىقمى، بەلكى بىر ھەرفنى ،ئوقۇرغا كوبمى واقت كېرەك بولسا، ئۈچ-دورت سوزدەن ،تۇرا ،تۇرغان جۇملەنى ،ئوقۇپ چىقارغادا ،شول چاقلى ئوق واقت كېرەك.

منە ،بو ھادىسەنى «ئاپپېرتسىپتسىيە» (апперцепция) بىلەن‌گىنە ئاڭلارغا مۇمكىن. پسىخالوگىيەدە ئاپپېرتسىپتسىيە» ياكى ئاڭنىزنى ئاڭنىزنىڭ ئىلگەرىگى ھالەتلەرى، ئىلگەرىگى تەجرىبەلەرى ،بويىنچا باوگە ئەيتەلەر. «ئاپپېرتسىپتسىيە» ياردەمى بىلەن بىز سوزلەرنى ھەم جۇملەلەرنى بىك تېز ،ئوقى ئالابىز، چۈنكى ئالار بىزگە، گەرچە قارالا ،تۇرغان ئەيبرۇنىزنىڭ ئۇلۇشى بىك كىچكىنە ،بولسادا، ئومومەن ئاڭ ھاسىل ئىتكەندەگى كىبك، ،ئوقۇ ئەمەلىندەدە تانىش ،بولالار. قارالا ،تۇرغان ئەيبر مۇندا ،ئويلاتوچىغا ئىشكە يونەلدىرىپ جىبەروچىگىنە ،بولا. بىز جۇملەلەرنى ئاينىرم ئىجكەلەردە ھەم ئاينىرم سوزلەردە ،توقتالمىغا بىك ،ئوقۇپ كىتەبىز، چۈنكى بىز ،ئول سوزلەرنى ئىلگەرىگى تەجرىبەبىز ،بويىنچا بىلگەن بولابىز. بىز ئومومى ،سورەتى ،بويىنچا تانىش ،بولغان سوزنى ،شوندا ،ئوق بەبىز، چۈنكى بىزنىڭ ھەتىرنىز ،شوندا ئوق، يەغنى سوز ئۈستندەى كوزنىزنىڭ جىيگىلگىنە، ،شووب قنا كىتووى بىلەن ئوق ئاڭنىز. ،ئول سوزنىڭ سورەتىن ياساب ئالادىر. شولاى ئوق «ئاپپېرتسىپتسىيە» ياردەمى بىلەن بىز سوزلەرنىڭ ھەرف خاتالارندا كورمى ھەم ئىسكەرمى قالابىز.

پسىخالوگىيە لابراتورىياسندا «تاخىستوسكوپ» (тахистоскоп) يەغنى سنالوچى كىشىگە بىلگىنى واقت ئىچندە تىيىشلى ئولچەودەگى ھەرفلەرنى تىزكەرگە بىرلگەن واقتنى باوگە ھىزمەت ئىتە ،تۇرغان قۇرال ياردەمى بىلەن ،شوندى تەجرىبەلەر ياسالغان: «مۇندا تەمەگى تارتىرغا رۇخسەت يوق!» كىبك، ھەر واقتدا كوزگە چالننا ،تورغان نىندى ،بولسادا بىرەر غىبارە ئالغانلار، ئانىڭ ھەر بىر سوزن دىب ئەيتىرلىك ئوزگەرتكەنلەر، بوزغانلار، لاكىن شوڭا قاراماسدان سنالوچى كىشىلەر غىبارەنىڭ ئوزگەرتىلگەن، ،بوزىلغان كورمى، ئانى ئىسكەرمى بىك تېز ھەم دۇرست ،ئوقۇپ چىققانلار. ،بو ئىسە ئاپپېرتسىپتسىيە ياردەمى بىلەن، يەغنى ئىلگەرىگى تانىش ،سورەتلەر ،بولووى ئارقاسندا شولاى كىلەب چىغا. مۇندى تەجرىبەنى ھەر كىم ھەم ھىچ

بر قۇرالسز بيك جيڭل ئشلى ئالاچاق. ئانىڭ كيرئـگە تابا يازلعان بر سوزنى، مەسەلەن، «چ، ە، ە، و، ك، چەموك» ديگەن سوزنى كمگە بولسادا، برەۋگە كورسەتب ئالاسڭدا، ،سوڭرا شول ئوق سوزنى دۇرست يازلعان رەوشندە، «كومەچ» رەوئشندە كورسەتەسڭ. ئاپپيرتسيپتسييە ياردەمى بەن دۇرست هەم ئوڭعايعا يازلعان سوزنى بيك تيز ،ئوقب چعارالار، ئەمما شول ئوق سوزنڭ كيرئـگە تابا يازلعانن ئەللە نيچە مەرتەبە كورسەتـكەچدە دۇرست ،ئوقب چعا ئالماسلار.

،مۇندى واقتلاردا تەجريبە قاننوچى كشلەر كوبەرەك ئوزلەرئنە تانش ،بولعان سوز بلەن ئش قارعا ،ترئشالار، يەعنى ئالار ،ئوقرعا تييش ،بولعان سوزلەرن ئوزلەرئنە تانش ،بولعان سوز بەن چاعشدئرب، ئاڭا ،ئوحشاتب ئوقرعا ،ترشالار.

يوعارئدا سوئيلەنـگەن تسحيمانىدا، يەعنى ،ئوقنعاندا بر يولداعى سوز-لەرنڭ $^1/_5$ ئوئلشنگنە برکنتەبز، شولاىدا بوتن يولنى ،ئوقب چعابز هەم ئاڭليبز، ديگەن سوزلەرئبزنىدە، شول ئوق ئاپپيرتسيپتسييە قانوننا نيگزلەب ئاڭلاتو بيك جيڭل: مۇندا ئشنڭ $^1/_5$ ئوئلشى قارالا ،تۇرعان نەرسەدەن كيلسە، قالعانى، ئاپپيرتسيپتسييە ياردەمى بەن، قاراوچيدان كيلە.

بزنڭ ئاڭليبز نەق ياڭعنراو كبك، ،تشقى ياقدان ئازعنا بر قاعداو بەرلو ،بولدئمى، ،ئول ئاپپيرتسيپتسييە هەم حەتر ديگەن قابيلييەتلەرئمز هەم ئوزلەرئمز ياردەمى بەن، تييشلى مۇندەريجەلەر بەن ،تولا.

ئەگەر بز ،ئوقرعا ئوئيرەتو ميتودن تۇزئگەندە روحبزنڭ ،شوندى قيمەتلى ئوزلكلەرى بەن فايدالانماساق، ئيحتييارسز ،سوئعياق هەم ئسحولاستيكا بولننا تۇشب، كيرەكمەگەن چيتنلـكلەر ،تودراچاقبز. دۇنيادا بر ياكى رەقملىگنە عادى ،سانلارنى تيز قوشا ئالمى ،تۇرعان ،ئوقنعان كشيلەردە ئوچراشدرعالى؛ ئالار هەر واقت ئچەرندە جيدىدە سيگز ،ئون ئوچ ،بولا ديب ،ئوئب يوريلەر. ،بو ئيسە ،سانارعا ئوئيرەتو ميتودئنڭ ناچارلعندان كيلـگەن ،بولا. بر رەقملى ،سانلارنى قوشودان چققان قوشو چعنشى رەوئشندە تابقرلاو جەدوەلن كوڭلدەن بارگە كيرەك، هەر ،سانعا سيگز بولعانچا برەرنى قوشب ،تۇرونڭ هيچ كيرەگى يوق ئيجكلەب ،ئوقتودان ،توعان ناچار عادەتلەردە كشننى شوندى ئوق نەتيجەلەرگە كيتنرەچەك. ئيجكەب ،ئوقتونڭ ئاپپيرتسيپتسييەگە بيك ئاز نيگزلەنـگەنن ،سوڭعا تابا كورەچەكبز. دۇرست، قۇرى قاراز بلەنگنە ،ئوقودا يارامى، ئاندى ،ئوقونڭدا

نەتیجەلەرئ ناچار، چۈنكى ،ئوقرعا یاگاعنا باشلاوچىلار ئانسزدا فارازعا بیرئاوچەن ،بولالار.

ئەگەر بۈتن سوزلەر میتودئ بلەن ،ئوقرعا ئۈیرەتو هەر سوزنىڭ ذورنمه سورەتنگنه یادلاودان عیبارەت ،بولسا ئیدئ، ،ئول وافتدا ئاڭكئ ئیعتیراز بۈتن سوزلەر میتودئ بلەن ،ئوقتوعادا كیار ئیدئ، لاكین ،بو میتود بلەن ،ئوقتقاندادا ئ.ك ئاینرم ـ ئاینرم سوزلەركە، ،سوڭ ئیجكلەركە ئاینرالار (تەحلیل فلالار). ،بو میتود بلەن ،ئوقتقاندادا ئایرو تبیش، فەقەت ئش ئایروداں باشلانمئ. ئاینرو ئشدەن ئالدا كیامی، بەلكی ئانئ تەمامليی.

شولای ئیتب، بزنىڭ ئیحتیبارئمزدا (ئیرگئمزدە) ،ئوقىعاندا فایدالانرلق بیك كوب چارالار بار. ،توری كورودەن باشنا، تاعئ بزنىڭ یان كورووئمز-دە بار؛ سوزنئ حەتركە ئالودان باشقا، ئانىڭ كوزەتناو ئزئمدە (تەدریجی هەم ئیجابی سورەتنده) ئیعتیبار ئیتەرگە كیرەك، شولای ئوق بزنىڭ ئاڭئمزدا تانش سوزلەرنىڭ ،بولوئ (ئاپپیرتسیپتسیيه) یاردەمئ بلەن تیزگنه فاراو بلەن‌دە سوز هەم جۈملەلەرنئ باركە فابیلییەتمبز بارلعنندا ئیعتیبار ئیتەرگە كیرەك.

،ئوقرعا ئۈیرەتكەندە منه ،بو تالەبلارعا مووافیق ،بولعان میتود، شۈبهەسز، بۈتن سوزلەر هەم جۈملەلەر، یاكی ئیكنچئ تۈرلئ ئەیتكەندە، ئامیریكا میتودئدر.

سیچف داكلادندان.

ئاواز میتودئنىڭ كیمچىلكلەرئ.

بز ئیسكئ میتودلارنئ تاشلاب، مۈندان بر نیچە یاللار ئالك كنه ئاواز میتودئ بلەن ،ئوقتوعا كوچكەن ،بولساق‌دا، حەزر ئاندان دا واز كیچەرگە تییشلئمز.

تەجریبه هەم عەمەلییات بزگە ئاواز میتودئنىڭ فایبر كیمچىلكلەرن كورسەتدئ؛ ،بو كیمچىلكلەر باشدان‌ئوق ،ئوقىتونىڭ دۈرست بولعا قویناوئنا، بیگنرەكدە «ئاوازلارنئ قوشوعه» تاسوبرئ تەلەفزعا (ئەیتوكه قۈماچارلق ئیتەلەر؛ ،سوگرا بیك ،ئۈزاقفا چاقائ یازونىڭ دۈرست بولماوئنا سەبەب ،بولالار.

منه ئانك مۇهيم يالعشلارى:

1) ئاواز ميتودى بلەن ئوقىتو ئيشتيب زيهنگە ئالوعا نيگزلەنە؛ ئەمما ئيشيتلگەن ئاوازلار بلەن يازلعانلارى ئاراسندا ئايرما بار: يازلعانعا قاراعاندا ئاوازلار كوبنرەك دە بوتەن تۇرلنرەك دە ئيشيتلەلەر، مەسەلەن، كشى، قر، قايتدى، كيتدى... مۇندان توب ئاوازلارنى ئزلەونى قولاقعا (ئيشيتوگەكنە)عنا تابشرونك قورقنچلنعى كورنە.

2) ئاواز ميتودى سوزنى ئاوازلارعا ئايرعاندا ئارتق ئاوازلارنىدا ئايرم ئەينونى تالەب قلا، ئەمما ئارتق ئاوازنى باشلانعج سوزق ئاواز (призвук) دان باشقا ئەيتب بولمى: بە، تە... كبك.

بو يول سوز ئچندە ئاوازلارنك تابيعى رەوشدە قوشلولارن بۇزا هەم «قوشوعا ئيرشكەندە چيتنلەكلەر تودىرا؛ ب+انى ئاواز يولى بلەن «با» ديب ئەيتب بولمى، «ب‌ا» ديب ئەيتركە توری كيلە. «ب+ا+ت+ا»نى ئوقتوچى ئوزى ئەيتب جيبەرمەسە، «باتا» ديب، ئوقوچىلار ئوزلەرى ئەيتە ئالميلار؛ شولاي ئيتب، ئارتق ئاوازلاردان سوك كورب زيهنگە ئالو باردەمگە كيلگەنجى سۇرتنولەر حاسيل بولا.

3) ئاواز ميتودى بلەن ئوقتقاندا هەمە ئاوازلارنى بر تۇرلى سوزب تۇرودان عەيرى تابيعى ئەيتلو كيلب چعا؛ بو ئيسە سوزنى تانلمى تۇرعان ياكى بۇتنەى ياڭا سوزگە ئيلەندرە.

4) ئاواز ميتودى بلەن ئوقتقاندا ئاواز ئيملاسى ياساتلعانلقدان نەتيجەدە يازو يالعش بولا.

5) ئاواز ميتودى ئاينرو واقتندا ئاوازنى ئاينرب ئالنرعا هەم تركەو واقتندا ئاوازدان باشلارعا ئمتنلا، ئەمما ئوقوچىلارعا ئاواز سوزدەن چيتنرەك ئاڭلاشىلا.

تەجريبەگە هەم فەنگە نيگزلەنگەن بو نەتيجەلەر ئاواز ميتودندان چيتكە كيتىرگە، ئاندان براقلاشرعا مەجبور ئيتەلەر.

،زورلارنى ،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتو ئۈچن نوزلگەن ئەلیفبالارنڭ تۆب نیگزلەرى.

ئوقى ـ یازا بامەوچیلکنى بترو تورنداعى دیکریت بر نیچچە یۈز مڭ گرازدانى قۆرى ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتونىگنە تۆب ماقساد ئیتدرب ئالمى، بەلکى ساۋیت حاکیمییەتینڭ دەولەت تۆزلشى ئشلەرینە قاتناشرعا ئۆندەگەن شیعارلارنى ئوقى ـ یازا بلمەگەن پرالیتاریاتقا ئاڭلاتونى هەم شونڭ بلەن برگە پرالیتاریاتنڭ ءەمەلى كۈچن ئارتدرونى ئیڭ ئەهمییەتلى ماقساد ئیتب ئالا. بو ئیسە ئەلیفبالارنڭ مەتینینە سەیاسى مۆندەریجە كرتب، شونڭ بوینچا ئەنگەمەلەر یاساتقاندا ءنا مۆمكین بولاچاق.

ئامیریکا مەکتەبلەرننڭ تەجریبەسى.

،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتو مەسئەلەسى ،توروندا سوز قوزعالسا، هەر واقت ئامیریکا میتودى تارافدارلارى بلەن بەرنشرگە ،تورى كیلە. ئالار مەسئەلەنى ئارتق تیکشنرب ،تۆرمى، ئامیریکا میتودى ئاواز میتودندان ئارتق، دیب ئەیتەلەردە، شونڭ بلەن سوزنى قرت كیسب قویالار. مۆندا، جینتکلەبنرەك تیکشنرنسەك، كوبنسنچە بر تۆب مەسئەلەنڭ ،ئۆنتلعانن كورسەتب كیتەرگە ،تورى كیلە. ،بو مەسئەلە «ئامیریکا میتودى»نڭ ئیڭ ئەهمییەتلى حاراكترلارندان ،سانالا. ئەگەر بز یکاتیرینا یانژول تارافندان تاسویر ئیتلگەن ئامیریکا مەکتەبلەرنڭ ئشلەرن قاراساق، ئاندا، بزنڭ كوزنبزگە بۆتن سوزلەر میتودى بلەن ،ئوقنتوعا تۆشودەن بیگنرەك مەکتەبدەگى ئشنڭ عومومى رەوشنە، قوینلنشنا تۆشەچەك. ئانداعى ئشنڭ قوینلنشى چیکسز كوب ئەنگەمەلەر یاساتو بلەن بیلگنلەنە. ،بو ئەنگەمەلەردەن ماقساد ـ شەكردلەرنڭ تلن ئاچو، ئالارنڭ ئوز فیکرلەرن تەعبیر ئیتە بلولەرى هەم باشقالارنڭ فیکرلەرن ئاڭلى ئالولارىدر. «مەیمان»دا ئوزننڭ بسیحالوگییە ،توروندا یازعان كیتابندا «،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتە باشلاعانچى شەكردلەرنڭ تلن ئاچونى، ئوز فیکرلەرن تەعبیر ئیتە بلرگە هەم باشقالارننقن ئاڭلارعا ئۆیرەتونى كوز ئالدندا ،تۆتقان ئەنگەمەلەر یاساونى» تەوسییە ئیتە. چنلابدا ئامیریکا مەکتەبلەرندە یارتى یلعا قەدەر بالالار قولنغا ئەلیفبا بیرمیلەر. ،بو ئارادا ئاندا هامان ئەنگەمەلەر یاساتالار؛ بالالار، تل ـ ئاڭلاو

ياعندان بولعا قويىلاب، ئوز ئيبدەشلەرىن جەمعىيەتتندە جيتەرلك دەرەجەدە ئالعا كيتكەچكنە چن مەعناسىن بلەن ئوقرعا-يازارعا ئۆيرەتو باشلانا، شول واقتداعنا ئالارنڭ قوللارنا كيتاب بيرلە. شولاي ئيتب، مۆندا برنچى تۆب ماقساد - بالالارعا ياقن كيلە باودەن، يەعنى ئالارنڭ قوللارنا كيتاب بيرمەس بۆرن ئوق، ئالارنى، ئەنگەمەلەر ياساو بولى بەلەن، ئوزلەرنڭ فيكرلەرن ئاڭلارعا هەم ئالعا جيبەررگە ئۆيرەتب جيتكنرودەن عيبارەت. ئوقرعا-يازارعا ئۆيرەتو ئشلەرى شول رەوشلى قويلعاندا، ئاميريكا ميتودى ئوزن تودرعان ئاميريكادا بزنڭ روسييەدە بيرە تۆرعان نەتيجەلەرنە قاراعاندا ياحشراق، تيرەنرەك هەم ئارتنعراق نەتيجەلەر بيرە، چۆنكى بزدە ئوقونڭ برنچى كوننەن ئوق، ئيك كوب قويعاندا برەر ئاتنادان سوڭ ئوق بالالارنڭ قوللارنا كيتاب تۆتدرالاردا، شونڭ بوينچا «حەرفلەرنى بيكلەتە» باشايلار.

عۆمومەن روس، بيگنرەكدە تاتار مەكتەبلەرنڭ تەجريبەسى.

بز مۆندا، كاز بيرينسيبدە، پراگراما مەسئەلەسى حاقندا ئويلاي باشلاعاچ، بيگنرەكدە زورلارنى ئوقرعا-يازارعا ئۆيرەتو مەكتەبلەرندە، ئشنى بر يولى ئەليفبادان باشلاتو مۆمكين بولماعاناق بيك ئاچق بلندى، چۆنكى روسييە حالقنڭ ئوقى-يازا بلمەوچنلەرى چيكدەن تش ئارتقا قالعانلار، حەتتا ئالار ئوقرعا-ئۆيرەنونڭ ئەهمييەتندە ئاڭلاميلار، ئوزلەرن مەكتەبكە نى ئۆچن كيترگەنلەرندە ئاچق تاساوور ئيتە ئالميلار. منە شونڭ ئۆچن، ئەگەر بز ئاميريكا مەكتەبلەرنڭ تەجريبەسى بوينچا ئش كورسەك، مەكتەبلەرنبزگە زورلاردان هيچ بر كشنى جەلب ئيتە ئالماياچاقبز. ئەگەر بز مەكتەبنبزدە فابريكدان كيلگەن ئشچى حاتن بلەن ياكى بر كرەستييەن حاتن بلەن، قوللارنا كيتاب تۆتدرمى، ئيكى-ئاي تۆتاشدان هامان ئەنگەمەگنە ياساب ئوترساق، مەكتەبنبزدە بر كشىدە كورە ئالماياچاقبز، بزنڭ مەكتەبنبزگە بر كشىدە كيلەچەك توگل؛ چۆنكى ئالار ئوزلەرن مەكتەبكە نى ئۆچن جيبونى، ئوقنتر ئۆچن چيعاچ، نى ئۆچن شول كۆننى ئوق ئوقنتا باشلاماونى تەساوور ئيتە ئالماياچاقلار. شونڭ ئۆچن بزگە ئوزنبزگە بولعان حەقيقەت شارتلارى بلەن ئيسەبلەشمى بردە يارامى؛ مەكتەب ئشلەرنبزنڭ ئۆلگرە بارولارى هەم فايدالى نەتيجەلەر

بیرولەری ئۇچن بز ،ئوقتتونڭ ئیسکی میتودلارن تاشلارعا هەم ،زورلار مەکتەبندە ئەنگەمەلەر یاساو مەسئەلەسن یاحشلاب حەل ئیتەرگە تییشلبز. عۇمومەن ئەیتکەندە بزگە مەکتەب ئشلەرنبزنڭ ئەساسلارن بیلگنلەرگە کیرەك.

،ئوقرعا ـ یازارعا ئۇیرەتو مەکتەبی زامانئعا ماحسوس ئـالڭ ـ بامەرنی بیرگە، ،شونڭ ئۇستنە ،ئول ئاعمداعی ،تۇرمش کیتنرب چعارعان مەسئەلەلەرنی دە کوز ئالدندا ،تۇتارعا تییش.

ئەلیفبانڭ مۇندەریجەسی ئاینرم ئشچلەر تۇرکمنڭ حزمەتلەرنە قاراتلب تۇزۇلرگە کیرەکمی؟

حەزر ئەلیفبا مۇندەریجەسی نیگنزنڭ ماهییەتنە کوچەبز. مەسئەلەنی مۇندەریجە حاقندا قویساق، ،شوندی مەسئەلە کیلب چعا: برنچلەی ـ سەیاسی ماتیریيال بلەن ،ئوقوچلاربزعا یاقن کیلرگە مۇمکینمی؟ ،مۇندی ماتیر-یيال ،تۇرمش ماتیریيالی ،بولا ئالامی؟ ،ئول عاممەنڭ کوبچلگنە یقن-می؟ ئانڭ بلەن ،ئوقوچلاربزنی قورقتب مەکتەبدەن یۇز چۇینرولەرنە سەبەب ،بولمابزمی؟ منە بزنڭ کوز ئالدبزدا بر یاقدان قاراعاندا ،بو مەسئەلە ،تۇرسا، ئیکنچی یاقدان قاراعاندا ئیکنچنسی ،تۇرا: ،ئوقو ماتیریيالنڭ هەر بر ئاینرم ئشچلەر تۇرکمنە گنە بیلگنلەنگەن ،بولووی کیرەك-می، یەعنی هەر بر ئاینرم کەسب ـ هۇنەر ئییەلەرنە ئاینرم مۇندەریجەلی ئاینرم ئەلیفبا کیرەکمی؟ مەسەلەن، تاشچلار ئۇچن بر تۇرلی، بالتا ئۇستالاری ئۇچن ئیکنچی تۇرلی، باشقالار ئۇچن ئۇچنچی تۇرلی ئەلیفبا تـوزرگە کیرەکمی؟ ئیکنچی تۇرلی سوز بلەن ئەیتکەندە، ،ئوقو ماتیریيالنڭ هەر تۇرکم کەسبدەشلەر ئۇچن حاس ،بولووی لازممی؟ بز ئالك ،بو قویلعان مەسئەلەلەرنڭ ،سوگنسنا ،توقتالیق.

بزدە «ئشچی هەم کرەستییەن» دیگەن ئیکی تیب حزمەت ئییەسی بارلئعی هەر کمگە مەعلوم. بز ئوزنبزنڭ مەکتەبلەرنبزگە کیلگەن ،ئوقی-یازا بامەوچلەرنبزنی نقلابنراق تیکشرب قاراساق، ئالار، کیرەك فابریکدە کیرەك زاوۆددا، کیرەك باشقا جیردە ئشلەوچی ،بولسن، هەر قایسی بر تۇرلی. بزنڭ ،ئوقی-یازا بامەوچلەرنبز ئاراسندا بر ئشدەگنە ئیحتیساس قازانعان (چنقان) کشلەرنبز یوق. ئالار ئات قاراوچلاردان، ئیشك ئالدنچلاردان، یە قاراولچلاردان، یە میچ یاعوچلاردان، یە ئاسنراولار–

دان عیبارەت. بولارنڭ حزمەت شارتلاری هەر برسننڭکی بر دیبرلك.
نیندی بولارنڭ ئانك نیندی حزمەت بلەن شوغللەنگەنلەرن تیکشرب
قراساق، توز عومرلەرندە ئەللە نیچە تورلی ئش بلەن شوغللەنگەنلەرن
کوروەچەکبز. بزنڭ توقی-بازا بەموچنلەرنبز ئاراسنداغی حزمەتنڭ حو-
سوسی شارتلاری یوق؛ تیمر زاوودی یاکی مانوفاکتور فابریگننڭ
نینك ئالدن سەروچی حزمەتی بلەن تیمر بولن ساقلاوچی حزمەتی
ئاراسندا ئایرما یوق، بەلکی ئالارنڭ حزمەت هەم تورمشلارننڭ عومومی
شارتلاریغا بیر؛ مەسەلەن، مانوفاکتور فابریگندەگی ماشیناغا یون سالب
توروچی، توز ئشندەگی موتەحەسسیسکە (سپیتسیالیست) قاراغاندا، شول
فابریکنڭ نینك ئللەنجسن یاقنراق کورە.
نیندی مەسەلەنی نیکنجی یاقدان، یەعنی کرەستیەنلەر حاقندا، ئالب
قریق. بو یاقدان قاراغاندا بزنڭ توقی-بازا بەموچی فابریك-زاوود هەم
تشقا تشجەمونەرنڭ 90% ئاون بەن ئەمتەنی کیسمەگەن؛ جەی کونی
ئالار هەممەسیدە، دیبرلك، ئاراعا نیگن ئشنە قایتب کیتەلەر.
منە شونڭ توچن حرمەتکە قاراب بیلگنلی نیب ئەلیفبا توزو موافیق
توگل. بز کرەستیەن توچن «جالغی، سوقاه» توروندا، تیمر یولدا ئشلەوچی
توچن «تیمر یول ماشیناسی-باراوز» توروندا، فابریکدە ئشلەوچی توچن
«موتور» توروندا یازو بەلگنە ئەلیفبابزنی ئشەب چاروچلققادا، تور-
مشلادا موافیق ئیئب توزنگەن بولمیز.

ئشلەب چاروچلقلی ئەلیفبا نیندی بولرغا تییش.

ئشەب چاروچلقنی ئەلیفبا بوتنەی کیرەکمی ئیکەن، دیگەن سوز
تکلاشنمسن؛ بلری نیك ئانی توزنگەندە تورمشداغی ئاینرم سوزلەرنی
سیلاب جیبو بولی بەلگنە توزوگە کیرەك توگل، بەلکی بوتن حزمەت
ئیەلەرن بر تورلی برلەشدرە تورغن نیندیدە بولسا، بر ئشلەب چا-
روچلق ئشنڭ توب شیعارلارن ئالما سوزو بولنی بلەنگنە توزرگە کیرەك.
ئاون حوجالغی ئەلیفباسن یازابزمی، سەناعەت ئەلیفباسن یازابزمی — بولار
هەممەسیدە بر، لاکین بو ئەلیفبالارنڭ ماتیریالیغنا حوجالقنی کوتەرونیدە
ئەهمیەتلی مەسەلەلەرنیدە ئالما سوزلك بولسن. منە شوندی ئەلیفبالار
بزنڭ کوزەتکەن ماقسادقا موافیق هەم ئەهمیەتلی بولا. ئەگەر بز

روسلارنىڭ «كولانت» تارافىدان تۈزلگەن «كرەستىيەن» ئەلىفباسىنداعى كىبك «منە قابقا» دیب بازب، بۈتن ئشنی ٴشول عیبارەنی یادلاوعا بونەلدرسەك، ٴئول واقتدا بزنىڭ ئامیریکا میتودىنىڭ 3/4 ئۆلنشیدە ئوتەلگەن ٴبولمی؛ مۈندا ئەنگەمەگە ٴبول ئاچلعان ٴبولمی، ٴئوقوچىلار ئوزلكلەرندەن ئشلەرگە ئۆیرەنمیەر، ٴشونىڭ ئۈچن بۈتن سوزلەر میتودىنىڭ حاسییەتلەری‌دە یوقتا چعالار.

ئەلیفبا ٴبوینچا یاسالا ٴتورعان ئەنگەمەلەرنىڭ مۈندەریجەسن ٴئوقوچىلارنىڭ ٴتورمش هەم حزمەت ٴشارتلاری بلەن باعلاو.

بز بیبیل ٴئوقی-یازا بامەوچەلەرنبزنىڭ كوبرەگی كرەستیەن ئیكەنلگن هەم ئشچیلەرنبزنىڭدە %90 ی ئاول بلەن ئالمەنی كیسمەگە نالگن ئیسنبزدە ٴتوتب «كرەستییەن ئەلیفباسی» ئیسملی بر ئەلیفبا تۈزگەن ئیدك. بزنىڭ ٴبو ئەلیفبابزدا بیگروك ئۈچ تۈرلی ماقساد كوزەتلدی: 1) واقتندا ٴئوقمی قالعان ٴزورلارنی ٴئوقرعا-یازارعا ئۆیرەتو، 2) كرەستییەنلەرگە ئوزلەرنىڭ سەیاسی حوقوقلارن ئاڭلاتو، 3) ئاول حوجالعنی حاقندا ئاڭ ـ بام بیرو. شولار بلەن برگە ئالارنی عوموی سەیاسەت بلەن، ٴساویت روسییەسینىڭ تۈزلشی هەم ئیدارە یوللاری بلەن تانشدرودا كوزەتلدە.

منە ٴبو ئەلیفبانىڭ برنچی بیتندەئوق رەسم بار؛ ٴبو رەسم ٴئوقوچىلار بلەن برگەلەشب ئەنگەمەنىڭ نەتیجەسندە «بزدە كوچ-بزدە جیر» دیگەن شیعار چعاردیلار. ئەلیفبادا كورسەتلگەن ئەنگەمەلەرنىڭ تۈزلشی بردەن ٴئوقوچىلارنبزنىڭ عوموی ٴتورمشلارنا، ئیكنچدەن هەر بر ٴئوقوچىنىڭ ئوز باشندان كیچرگەنلەرنە قاراتب قۆرلعان. مۈندا ٴئوقوچىلارنىڭ ئاڭلاعی ئاڭلاری ئیسكە ئالنا، مۈندا ٴزور كشنىڭ جیعان بۈتن تەجریبەسی ئاچلا. ٴئول ٴئوقو-یازو عەمەلنە ئۆیرەنگەندە ئوزینىڭ حزمەت، كورەش هەم ئازاب چیگو شارتلارن ئاڭای؛ مەكتەبدەگی ئیپتەشلەرنىڭ سوزلەرنە قولاعن ٴسالو بلەن، ئوزینىڭ ٴسینفی ئاڭن كینەیتب چعارا هەم ئانی بیاننی بر شەكلگە ٴسالا. ئەنگەمەدەن ٴسوڭ ئاڭا «بزدە كوچ-بزدە جیر» دیگەن شیعار ئوری سەیاسی شیعارنە ٴبولمی، بەلكی ٴئول، ئاڭ تركلگەننىڭ هەم ٴتورمشنىڭدا شیعاری ٴبولب ئورنا. مۈندان

بز ئالارنڭ، بەعنی کیرەك ئوقی-یازا بلمەوچی ئشچنڭ، کیرەك کرەستییەننڭ بولسن، فیکرلەرێ بیك براقتا کیتکەنن کورەبز. ئالار ئیندێ «جاھن» ھەم «چوکچ» بلەن‌گنە قەناعەتلەنمیلەر، بەلکی عۇمومی ساۋیت تۇزۇننڭ ئشلەرندەدە تۇزلەرننڭ نیندی تۇرن تۇتقانلقلارن بلەسلەری کیلە باشلای. منە شولای تەنگمەلەر ئوقرغا-یازارغا ئۇیرەتو ئشلەری بلەن باعلانب بلرلسلار، ئوقوچلارنڭ بلگەن بلملەرێ قۇری بلوکنە بولمی، بەلکی تورلەشلر-تۇزنڭکی نیتو بولا.

شولای ئیتب، بۇتن سوزلەر میتودێ بلەن بالالار ئوقتا تۇرعان ئامیریکا مەکتەبلەرندە تەنگمەلەر بر تۇرلێ قویلعان بولسا، بزنڭ زورلار مەکتەبندە، سۋیەکەسزجە، توزبزدەگێ حەقیقەت شارتلارننا قاراتلب بۇتنەی بلشقاچا قویلرغا تییش. شول واقتداعنا بز بۇتن کولەمێ بلەن ئامیریکا میتودندا تەتبیق ئیتکەن بولابز، ئوقوچلاربزنێدا مەکتەبنبزدەن بیزدرمیبز، شولای ئوق ماقصادمزعادا تیزرەك ھەم یاحشراق ئیرەشەبز.

ئامیریکا میتودندان ئۆزگەرتلگەن بۇتن سوزلەرنێ کوزەتو میتودننڭ ئابنرو-ترکەو تورێ.

میتودلارعا بیك ئەھمیەت بیررگە کیرەك، چۇنکی دورست میتود بولعانداعنا دورست مۇندەریجە توزلە.

«کرەستیەن ئەلیفبەسێ» نڭ میتودێ-بۇتن عیبارەلەر میتودێ، ئانڭ ئابنرو ترکەو (ئانالیز-سینتیز) ئشلەنی بوینچا تۆزلگەن، مۇندا ئابنرو جومەدەن سوزگە، سوزدەن ئیجکگە، ئیجکدەن ئاوازعا بارا. ھەر بر ئابنرو سوگندا شوندا ئوق ترکەودە یاسالنلا باشدا بز، بۇتن ئوقوچلاربزعا جیتب قب، ئالار بەن رەسمەر بوینچا تەنگمە یاسیبز. تەنگمەنڭ نەتیجەسندە «بزدە کوچ-بزدە جیر» دیگەن شیعار ئالابز، سوڭرا ئانی «بزدە جیر-بزدە کوچ» دیب ئیکنچی تەرتیبدە قویابز. شول یول بەن ئوقوچلار جومەنڭ سوزلەرگە بولنووێنە، شول ئوق سوزلەردەن جومە تۆزۆووێنە بیك تیز تۆشنەلەر. شول ئوق یول بلەن سوزلەرنێ ئیجکلەرگە ئابنرابز، شول ئوق ئیجکلەردەن سوزلەر تۆزیبز.

بزگە مۇندا سوزلەرنێ ئیجکلەرگە ئابنرونڭ تییشلێگێ تورندا ئەیتب کیتەرگە کیرەك، چۇنکی قایبرەولەر جومەنی سوزلەرگە ئایرعاچ، تورندان تورێ سوزلەرنێ ئاوازلارعا ئابنروعا کوچونی تەقدیم ئیتەلەر.

سوزلەرنى ئيجكلەرگە ئايرو تيپش.

توبەندە سۆيلەنەچەك ئيكى تۆرلۆ مۆتالەعەگە قاراب سوزلەرنى ئيجكلەرگە ئايرو تيپش: 1) جيگىلانك، يەعنى سوزلەرنى ئيجكلەرگە ئايرو بيك جيگىل، 2) تارتق (تاۋشسز) ئاوازنى باشقالاردان ئايرب ئالو مۆمكين توگل، چۆنكى تارتق ئاواز ساف كۆيۆ يوق؛ ئول ئوزى بلەن رەندەن تۆرعان ئاوازغا قاراب يۆرى، مەسەلەن، «ب» ئاوازى «بول، بـول» كبك سوزلەردە تۆرلنچە ئيشتلە. ئەگەر بز «ب» نى «بول» سوزندەن ئايرب ئالساق، «بز» شيكللى، ئەگەر «بول» سوزندەن ئايرب ئالساق، «بز» شيكلنى ئيشتلە. شولاى ئيتب بز، سوزلەرنى ئيجكلەرگە ئايرو بلەن نـەدريجى ئايرو هەم تركەو ياساغان بولابز.

جۆملەلەرنى سوزلەرگە ئايرو.

مۆندا دەرس بيرو يوللارى عۆمومى رەوشدەگنە ئالنا. ئول حـاقدا تۆلى مەعلومات كيلەچەكدە ئەليفبا بوينچا «ئورنەك دەرسلەرى»ندە سۆيلەنەچەك. سينف تاقتاسننامى ياكى ئستيناغامى قاترعنا يازلغان سوزلەر هەم حەرفلەر تزەر ئۆچن بر بلانـكا بركتركە كيرەك. شونك بلەن برگە ئوقتوچننك قولندا هەر بر دەرس ئۆچن كيرەكلى بولغان هەم كوچمە ئەليفبا حەرفلەرندەن تـگلـگەن سوزلەر هەم ئيجكلەر بولرغا تييش بولار «لاتو» رەوشندە بولب، دەرسكە چاقلى حەزرلەنگەن هەم دەرس واقتندا ئوقوچىلارغا ئۆلەشنـگەن بولرغا تييش. ئوقتوچى قاترعى حەرفلەردەن جيينلب تۆزلـگەن سوزلەردەن «بزدە كۆچ ـ بزدە جير» ديگەن شيعارنى هەر بر سوزن كورسەتە ـ كورسەتە قچقرب ئوقب چقا سوڭرا شول ئوق سوزلەرنى برەم ـ برەم تۆرتب كورسـەتب، ئوقوچىلاردان ئەيتدرە. ئندان سوڭ بو عيبارەگە كرگەن سوزلەرنى تـگلگەن سوزلەردەن تابدرا. مۆندا بۆتۆن سينف ئشلى هەم ئوقوچىلارنك هەممەسندە كيرەكلى سوزنى جەدوەلدەگى، يەعنى عيبارە ئچندەگى سوزلەر بلەن چـاعشدرب، قووانا ـ قووانا ئزليلەر؛ مۆنك سوڭندا سوزلەردە جۆملە تۆزتدرندە. سوڭرا جۆملەدەگى سوزلەرنك ئورنلارى تۆرلى رەوشدە ئـالماشدرنلا. شولاى ئيتب، مۆندا كورو حەتىرىدە، ئيشتو حەتىرىدە ئشلى، شولار

ئوستىنە سوزلەرنىڭ سورەتىن تۇشۇرگەندە (يازغاندا) ھەرەكەت ھەتتىرىدە
ئىشكە قاتناشا. برنچى دەرسەر جۇملەنى سوزلەرگە ئايىرو بەن، سوزلەردەن
جۇملەلەر تۇزكو بەن ئوتەلەر.

ئىجك بلەن تانشدرو.

مۇندان سوڭ، سوزلەرنى ئىجكلەرگە ئايرتو باشلانا. مۇنىڭ ئۇچۇن
كوجمە تەلىبا ھەرفلەرندەن بر بوى قاتىرغى كەغەزگە تگلگەن، مەسەلەن،
«برده» دېگەن سوز ئالنا؛ ئول سوز ئوقوچىلارنىڭ كوز ئالدىندائوق
قاتىرغەنى نورتالارى بۇگو بولنى بەن ئىجكلەرگە بولىبە. ئوقىتوچى
قاتىرغەنىڭ ئەلى بر كېسەگندەگى، ئەلى ئىكنجى كېسەگندەگى سوز يارتىسىن
كورسەتب ئوقتدرا. شوپ بوپ بەن شبعارنىڭ ئىكنچى سوزلەرن‌ده
ئىجكلەرگە ئايرتدرا. بو كونگولەرنىڭ نەتيجەسى بولاراق ئالدان تېگنات
قورەن ئىجكلەردەن «ھيرده بزده ـ كوجده بزده» دېگەن ياڭا عيبارە
تۇزدرۇشە تەلىمەلك ئىكنجى ھەم ئۇچنچى بيتندەگى مەتنلەردە شول
بوپ تۇزيرەتە شولاي ئيتب، ئوقوچىلار جۇملە ئچندەگى سوزلەرنىڭ
بوزيلارن ئالماشترپ قنا ئوقو توگل، بەلكى ئىجكلەردەن ياڭا سوزلەر
تۇزب، ئالارىدا نورلكلەرندەن ئوقى ئالا باشلايلار. ئاوازلارنى ئايىرا
بلمەي، بوزن برنجى دەرسدەن‌ئوق دورست ئوقو باشلانا

ئاوازلارنى ئايرتب ئالو.

ئاوازلارنى ئايرتب ئالمادا، سوزدى ئاوازنى ئىجكدەن، تارتق ئاوازنى
سوز ئالزاغندان، مەسەلەن، «ا» ھەم «ز» ئاوازلارن شوشى رەوشدە ئايرتدرلا:

ئالپاوتدا ـ دا ا (ئا)

سز ز

شول ئاوازلاردان شونداۇق «زا ـ ئاز» دېگەن ئىجكلەر ياسالا.
مۇندا ئاوازلارنى قوشقاندا، ئاواز مېتودنى بەن ئوقىتقاندا‌غى كبك، «ز ـ ا»
دىب قوشب تورميلار، بەلكى تۇزب ـ تورنى «زا» دىب بۇتىن ئىجكنى‌گنە
ئيتەلەر. دېمەك، بو مېتود بەن ئوقىتونىڭ بوتن تېخنىكاسى ئايرم ـ ئايرم

ئاۋازلارنى قوشدىرب ئوقۇرماۋ، بەلكى بر يولنى ئوقوغۇچىلارغا تانىش بولغان ياكى ئىجكەر كيتىرب چىقارودان عيبارەتدر.

ئوقۇتوچى بو ميتود بلەن ئوقۇتوغا بر قات تۇشىنىب ئالسا، ئوقۇتو ئىشى بيك تىنج بارب، ئوقوغۇچىلارنى ئوز ئوزندەن تەدريجيلىككە هەم ئەرنيبلىككە ئۈيرەتەچەك. بو ميتود بلەن ئوقۇتقاندا قاترىغما تىگلىگەن سوز هەم ئىجكەرنى مۇمكين قەدەر كوبىرەك بولدىرىغا كيرەك، چۈنكى ئالار بۇتۈن سينىف شەكردلەرىنىڭ ئىشكە عەمەلى قاتىشولارىنا هەم برگەلەشب ئىشلەولەرىنە ياردەم ئيتەلەر.

يازارغا ئۈيرەتو.

ئوقى - يازا باشلاوچىلار مەكتەبىندە يازارغا ئۈيرەتو مەسئەلەسى بزدە ئەلى حەل قىلىنىب بتمەگەن. بر ياقدان بزنىڭ ئوقوغۇچىلارىمز برنچى دەرسلەردەن ئوق يازارغا ئىنتلسالار، ئيكنچى ياقدان بز ئالارغا ئاۋازلارنى ئايىرا باشلاغاچقنا يازارغا بيرە ئالابز؛ ئاۋازلارنى ئايىرا باشلاوغا ئيسە ئوقىرغا - يازارغا ئۈيرەتو ئىشىنىڭ يارتىسىنا جيتكەچكنە كيرىشلە.

بۈتن سوزلەرنىڭ رەسملەرن تۇشىرتو.

منه شوكا كورە بز، شەكردلەرىمزنىڭ تلەكلەرن تۇتەو ئۈچن، برنچى دەرسلەردەن ئوق ئالارغا ئايىرم - ئايىرم سوزلەرنىڭ رەسملەرن تۇشىرر گە تەقديم ئيتەبز، شونىڭ بلەن برگە سوزلەرنىڭ رەسملەرن تۇشىرتو ماشينالقلىغنا بولماسقا، بەلكى ئاڭ بلەن بركىتلگەن يولرغا تيبش؛ ئيكنچى تورلى، ئيتكەندە مەعناسز ئايىرم - ئايىرم ئيجكەرنىڭ رەسملەرى ياساتلماس، بەلكى مەعنا ئاڭلاتا تورغان ئايىرم سوز هەم ئايىرم عيبارەلەرنىڭ كنە رەسملەرى ياساتىلر. بو ئيسە ئوقونى ئيسدە قالدىرغادا ياردەم ئيتە، چۈنكى بو ئىشنى ئىشلەگەن واقتدا سوزلەرنىڭ كورنو هەم ئيشتلو سوراتلارى ئۈستىنە حەرەكەت سوراتىدە قوشىلا. سوزلەرنىڭ رەسملەرن ياساتودان ئالارنى يازدىروغا كوچو ئىشى هيچ بر چيتنلك تودرمى. بر ئاۋازلارنى ئايىروغا كوچكەچ، ئاۋازنىڭ باسما حەرفن ئايىرابزدا شوندا ئوق ئانى يازبدا كورسەتەبز. شەكردلەر ئاۋازلارنى قوشو عەمەلى واقتندا سوزنىڭ

يازما رەسمىندە ياقىلاشالار. يازوغا ئۆيرەتۇ ئىشن ،شول ،يول بەلەن ئالىب بارغاندا، ،زور نەتىجەلەرگە ئىرىشو ،مۇمكىن ،بولوون تەجريبەلەر كورسەتەلەر. بىزدە باسما حەرفلەردەن يازما حەرفلەرگە كوچو ئىشىدە هىچ بىر چىتنالىك ،تودرەى، چۆنكى بىزنىڭ باسما حەرفلەر بەلەن يازما حەرفلەرىبز ئاراسندا ئلىرما بىك ئاز.

ئولاى ئىبتب، ،بو مىتود بەلەن ،ئوقىتقاندا جۇملەلەر سوزلەرگە، سوزلەر ئىجەكلەرگە، ئىجەكلەر ئاوازلارغا ئلىرتلىرىلا هەم شوندا ئوق كيرىنچە ئشىنە، يەغنى سوزلەردەن جۇملەلەر، ئىجەكلەردەن سوزلەر، ئاوازلادان ئىجەكلەر توزلدىرنە بارلا. ،ئوقوچىلار ،شوشى ئىشكە تۆشىنو بەلەن بىك تىز ئالغا كىتەلەر ،ئوقو-يازو مىخانىزمىن بىك جىڭل بەلەلەر.

،زورلار ئۆچن بۆتن سوزلەرنى كوزەتو ،يولى بەلەن ،ئاۋل حوجالىغى ،تۆرمشنا قاراتب يازلغان.

«كرەستيەن ئەليفباسى»

ئەلبەمانڭ مانىريالى هەم مىتودى ،ئوقى-يازا يامەرچەلەكنى بتىرو ئۆچن 1923 نجى ييلنك 15-20 سينتەبرندە قازانندا جيىلغان شەرق ھالقلارننڭ مىتودىك كەڭەشىنىڭ ئەعزالارى تاراقىندان قارالب، باسدىرىرغا قرار بيىردى. ،موسكوا مەركەز ئالفە-بىم تاراتو باش ئىدارەسى ياننداغى ،ئوقى-يازا يەموچەلەكنى بتىرو ئۆچون تۆزلەگەن بۆتن روسىيەنڭ غادەتدن ،تش كومىسسيەسى تاراقندان قبول ئىتلدى.

سوكىنى واقتدا ،زورلار ئاراسندا ،ئوقى-يازا يەموچەلەكنى بتىروگە غائىد مىتودىكا ئەدەبىياتندا كرەستيەن حالنى ئۆچن ئاول حوجالغى ئەلەملىمى تۆزىب باسدرونڭ كيرەكلەگى ،تورنداغى فيكر بىك كۆچەيب بارا باشلادى. ،شول ،ئوق-حال ،ئوقى-يازا يەموچەلەكنى بتىرو ،توزندا جيىلغان 2 نجى بۆتن روسىيە ئىيزدى قارارلارندا سۆيلەنب ،ئوزدى.

منە ،بو «كرەستيەن ئەليفباسى» ،شول ئىحتيياجنى ئوتەۋنى كوزەتب تۆزىلدى. شوڭا كورە ،بو ئەيفبانڭ مۇندەرىجەسىندە كوزەتكەن ماقسادى بىلەن بيىرگەننە. مۇندا كرەستيەن ،تۆرمىشنا هەم ئانڭ ئىشەب چىقارو

ئشلەرىنە نيگزلەنب، ئاۋل حوجالىقى هەم ئيجتيماعى-سەياسى ماۋزۇعلار ئالعا سۇرلگەن. ئەليفبانىڭ ماقسادى كرەستيەن عاممەسىنە ياقن ،بولعان مېتوديكا ماتيرييالى ءنا بيرو توگل، شولاى ئيتب، ئالارعا ،ئوقى-يازا بلونى گنە جيگەئەيتو توكل، بەلكى ئالارعا بر ياقدان بىر ئاز مەعلومات بيرو، ياكى، ئاز ديگەندە، ئالارنىڭ ئوزلەرنىڭ ،سينفى مەنفەعەتلەرن، ئوزلەرنىڭ ئيجتيماعى حاللەرن ئاڭلارعا ،بولشلق ئيتودر.

ئەليفبانىڭ مۇندەريجەسى برلەشدرمەلى باعلانشى كامپليكسدان عيبارەت ،بولب، «ئاۋل حوجالىعن نيچك ياحشرترعا» ديگەن ماۋزوعا جاۋاب ،بولرلق ئيتلب، توزلگەن. قسقاچا ئەيتكەندە، ئەليفبانىڭ مۇندەريجە توزلشى ،بولاي: ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسى كرەستيەنلەرگە كۇج هەم جير بيردى، ئالپاوت هەم بايلارنىڭ ئالارعا پاتشا هەم حوجا ،بولوچىلارن جيمردى. ئوز حوقوقلىڭ بلەن فايدالانرعا كيرەك، ئوز حاللەرن ياحشرتا بارگە كيرەك، جيرنى يومارت ،تويدروچى ئيتدرە بارگە كيرەك، ئانى دەن قوشقانچا ئشلەرگە كيرەك، ئاۋل حوجالارنا كامموناللار، حزمەت شيركەتلەرى هەم ئارتيللەر ،بولب ئويشرعا كيرەك، كائوپيراتسييالارنىڭ هەر بر تۇرلەرندە ئالعا جيبەررگە كيرەك، قسقاسى تۇرمشنى ياڭاچا تۇزرگە كيرەك.

ئەليفبانىڭ هەر بر شيعارى هەر برمەقالەسى ريبازيياتت هەم ئيقتيسادى جاعرافييا ئويرەتو ئوچن ماتيرييال بيرەچەك. كوب شيعارلار هەم مەقالەلەر ديياگراممالار بلەن تەرسيم ئيتلگەنلەر. ئيقتيسادى جاعرافييا بلەن تانشدرو ئوچن ماتيرييال بيرەچەك. ئيقتيسادى جاعرافييا بلەن تانشدرور ئوچن ئاۋل حولىڭى هەم ئانىڭ بزدەگى (9 ئاۋل حوجالىقى توبەگى بار) هەم جيت مەملەكەتلەردەگى تۇرلىلگى بيرە ،تورعان باى ماتيرييالنى هيچ بر باشقا نەرسە بير ئالاچاق توگل.

باشدا ،ئوقرعا-يازارعا ئويرەتو ميتودى، يەعنى بوتن جۇملەلەر ميتودىدا-ئايرو تركەو (تەحليل-تەركيب) ميتودى، يەعنى بوتن جۇملەلەر ميتودى: جۇملەلەرنى سوزلەرگە، سوزلەرنى ئيجكلەرگە، ئايرو، بلگەن ئيجكلەردەن ياڭا سوزلەر توزو، ئاندان ،سوڭ ئيندى ئاۋازلارنى ئايرب ئالودر.

«كرەستييەن ئەليفباسى» نىڭ مۇندەريجەسى.

I بولۇك (ئەليفبا).

1) بىزدە كۆچ-بىزدە جىر. 2) جىرسىز كۆچ يوق-كۆچسىز جىر يوق. 3) جىر ئاپپارتىدا بولغان. 4) باي باي ئۈچۈن تىرىشا-يارلى يارلىغا بولۇشا سالدى. 5) ئوقۇماي ئىيل تۇزار-ئوقۇماغان ئىيل تۇزار سارا. 6) قانى سوقىنى ئىيرنە تۇت-ئوگۇز ئارىش بوتقا ئۇن پۇت. نائىيل ھەم سارا ساتتار. 7) بىجەس ئوكلا-جانىۋارغا ئازىق، بىزگە سۈت. وەلى بامن عالىيە. 8) بجەس جاڭ-ئىيرگەنەس بات. 9) سىبگز سىبىر ئاسىراغ-انجى، سيمز سىبىر ئاشرا. 10) بىر باسادق سىبگز قر-ئاشاق ئوگار قاراب تۇر. 11) ئاۋل بەس شەھەر ئيگەنى بىر بولىن كۆچ، بىر قولگمنى اشير. 12) دىبىك-زاۋود ئىشچىگە 13) ساۋىت تۇزلگەج، نيجك تۇرا باشلادىلار؟ 14) ساۋىت روسىيەسى كم ئيدارە قىلا؟ 15) ئىشچى-كرەستيىەن مەملەكەتىنى كم سالدى؟ 16) قىزىل عەسكەرگە شيعر. 17) گەزىت ھەم ژورنال تورندا. 18) ئينتىرناتسيانال (بەينەلميل).

II بولۇك

1) كامموتا ئيمرنىشگەندە شيعر. 2) زاكير باكيرف. 3) پاتشالق زاملندان قالغان ميراس. 4) بورتسى ئاۋۇلى. 5) چەچو ماشيناسى. 6) ئاۋل خوجالقندا ماشينا ھەم قول خزمەتى. 7) ئاۋل خوجالقى ماشينالارى ھەمايات بەس يەتە ئاۋ ئۈچۈن حيساب. 8) مينم كرەستيىەنلەرگە خيتابنامەم. 9) ئاۋل خوجالقى كوپيراتسيەسى 10) سىبىرلارنى نيچك ئاشاتىرغا كيرەك. 11) ئازق بىرلگى جەدولى، 12) ئازق بىرلكلەرى ئىيسملگى. 13) بەشاجە باتچلقنىڭ فايداسى 14) قر دۇشمانلارى. 15) ئيگنەرنى نەوبەت بامن چەچو، 16) جىرنى 3 قرغا بولب چەچكەندە چىققان ئاشلقنىڭ باھاسى. 17) جىرنى 8 قرغا بولب چەچكەندەگى ئوكشلقنىڭ باھاسى. 18) بورتسى ئاۋلداغى 6 دىسەتيىنەلك قردان چىققان ئوكشلقنىڭ باھاسى. (19) سيگز باسولى قردا سىبگز يىل ئچندە ئوسملكلەرنىڭ نەوبەتەشوونى كورسەتە تورغان جەدول (20 توقران بانى 21) بىرلگى 22) بز مەدەكەتلىرنىڭ خوجالارى 23) واق ميللەتلەرنى قوتقارو. 24) باشاقدان تەحت.

رییازییات بلەن تانشو.

ئیسکی رییازییات پراگرامالارنڭ چووارلنعی.

ئوقی-یازا بامەوچی زورلارعا رییازییاتدان نەرسە هەم نیچك ئوقتىرعا؟ دیگەن مەسئەلە ئوقی-یازا بامەوچلکنی بتىرو توروندا‌عی دیکرییت ججفاجدا، ئوقتوچىلارنڭ باشلارن مەشعول ئیتدی. روسییەنڭ هەر بر جیرندە ئوقتوچىلاردان کامیسسییەلەر توزلە باشلاندی. بو کامیسسییەلەر ئوقی-یازا بلمەوچىلەرنی ئوقتو ئوچن رییازییاتدان پراگرامالار توزرگە توتندلار. بالالارنی ئوقتقاندا قوللانلا تورعان پراگراما هەم میتودلارنی زورلارنی ئوقتو ئشلەرنە کوچرب هەم ئوزلەرنڭ حیساب ئویرەنولەرن ئیسلەرنە توشرب، پراگراماعا نیچك کنە بولسادا، دورت عەمەل ئویرەتونڭ تەرتیبن کرتدلەر، قایبر واقتنی وافلانمالار (کەسرلەر) هەم ئاز-ماز هەندەسی مەعلوماتلاردا کرتکەلەدلەر. ئوقی-یازا بلمەوچی زورلارنی ئوقتو مۆددەتنڭ قسقا بولووی (ئاننااسنا 2 شەر سەعەتدەن 3-4 ئای ئوقتلا) سەبەبلی نیندیکنە میتود بلەن ئوقتاماسن زورلارعا بارکە تییشلی بولعان عەمەللەرنڭ بارسن ئوقتب بترو مۆمکین توگل. شوڭا کورە مۆندەریجەسنە قاراعاندا تورلی-تورلی بولعان «قسقا قوییدرقانی» پراگراما توزب، شولارنی تورمشقا ئاشرا باشلادلار. قایبر جیرلەردە یوز ئچندە بولعان سانلار بلەن دورت عەمەلگنە ئویرەندلەر (بالالار مەکتەبندەگی کبك، قایبرلەرندە مڭگە جاقلی بولعان سانلار ئویرەتو بلەن قەناعەتلەندلەر، قایبرلەرندە ئوقی-یازا بلمەوچلەرنی ئوقتو مۆددەتن 1 ئایعا جاقنی سوزب کوب رەقەملی سانلارنی بر رەقەملی سانلارعا تابقرلاو هەم بولو بلەن ئشنی تەماملادلار، بر ئاز هەندەسی مەعلوماتلاردا کرتکەندەی بولدلار. مۆندی پراگرامالار بوینجا ئوقتونڭ نەتیجەسندە ئوقوچىلار تابقرلاو جەدوەلن یادلاوعا کوب واقت هەم کوچ سارف قلسالاردا، مەکتەبدەن تلە نیندی زورلقداعی سانلارنی ئوقو-یازا بلمی جعا تورعان بولدلار. کورگەزمەلەردە ویستاوکەلاردە یورگەندە ئاڭلاونی جیگل هەم تورمشلارندا ئاتلاعان سلین ئوچرەی تورعان دییاگرامالار باننداں هیچ نەرسە ئاڭلامی توزب کیتە تورعان بولدلار. شولای ئیتب، ئوقوچىلار ئوقورعا-یازارعا

ئۇيرەنـگەننڭ ,سوڭندادا ,ساۋيت ۋلاستىنڭ ئيقتيسادى تۇزۇلۇشن ئاڭلاو ئۇچن ,زور ,ئورن ,تۇتا ,تۇرعان ,سان بيلـگۇلەرن هامان بلە ئالمى ,تۇرعان ,بولب چقدىلار.

پراگراما نيندى ,بولرعا تييش.

,ئوقى ـ يازا بلمەوچىلـكنى بتۇرونڭ مەسكەو كاميسييەسى ,ئوقى ـ يازا بلمەوچى ,زورلارعا ,ئوقو هەم يازو ئاشا ,ساۋيت تۇزۇلۇشنڭ ئەساسلارن ئاڭلارعا، ,ئول تۇزۇلشكە ياقىنىراق كيلرگە ئيمكان بيرو ئۇچن ريبازييات ,ئوقتونڭ ياڭا يوللارن ئزلەرگە كرشدى. پراگراما تۇزـگەندە ئيسكى عادەتلەر بلەن حيسابلاشماسقا، ,ساف فيكردەن هەم ميتـود تلەكلەرندەن چىعب ئش كوررگە قەرار قىلندى. ,ئوقوچىلار ,ئوقى ـ يازا بلمەوچلـكنى بتۇرو مەكتەبىندە ,ئوقرعا ـ يازارعا ئۇيرەنو، گەزيت هەم كيتاب ,ئوقرعا ياقىلاشو هەم ئوزلەرن چۇلعاعان ,تۇرمش واقيعەلەرن ئاڭلاو ماقسادى بەن جيبلالار. ,بولارنى باو ئۇچن ئالارعا ياڭا كونىگولەر حاسيل ئيتەرگە كيرەكمى، حەزرگە ئالارعا كيتابلاردا، گەزيتلەردە، پلاكاتلاردا، دييا گراماالار هەم باشقا نەرسەلەردە ,بولعان ,سان بيلـگۇلەرن ,ئوقى باو هەم عادى ,تۇرمشلارندا ئش كوررگە ,تورى كيلە ,تۇرعان حيسابلارنڭ نەتيجەلەرن يازب قويا باو كيرەك. منە مۇندان مانتيقى رەوشدە كيلب چىعا ,تۇرعان نەتيجە ,شول: ,ئوقى ـ يازا بلمەوچىلـكنى بتۇرو مەكتەبلەرندە ,ئوقى ـ يازا بلمەوچىلەرنى بۇتن ,سانلارنى هەم عادى وە ,ئونلى واقلانمالارنى ,ئوقى هەم يازا بلرگە ئۇيرەتب جيتكرو، ئالارعا %% لەر، دييا گراماالار هەم گرافيكا حاقندا ئاڭ بيرو. منە ,بو ماتيرييالنڭ بۇتنىسى ئەنـگەمەلەر هەم ,ئوقو ـ يازو شۇعللەرى واقتندا ئشلەنە ,تۇرعان ماوزوعلار بلەن بيك نق باعلانعان ,بولرعا تيش. مەسەلەن، پرانسينتلارنى توگەرەك دييا گراماالارعا هەم عادى وە ئونلى واقلانمالارعا باعلاب ئۇيرەتو بيك فايدالى. («پراتسينت» لاتين سوزى؛ تاتار تلنە تەرجمە ئيتـكەندە ,ئول شولاى ,بولا: pro = گە، Cente = يۇز). ,شونڭ بلەن برگە «كەسبدەش ,سايوزنا %5 ئايدىلب ئالنا»، «كارحاندە %60 حاتنلار ,بولسا، ئالار ئانداعى بۇتن ئشچىنڭ يارتسندان كوبرەكمى-مى، ئازراعى-مى؟ نى ئۇچن يارتسندان كوبرەك؟ يارتندا نيچە پرانسينت؟ ,ئوقتوچى ,مونى شوندائوق توگەرەك دييا گراما

رەوشندە ياساب كورسەتە ئالا؛ بۇتن توگەرەكنى بۇتن ئشچەر ‹سانى ئيتب ئيسەبلى؛ توگەرەكنڭ يارتنسن بيلگەلىدە 50% قويا هەم چاما بلەن تاعى 10% ئۇستى. شولاى ئوق 10%، 25% هەم باشقالارنىدا ئاڭلاترعا ‹بولا.

پراگرامانى نيچك ئوتەرگە كيرەك.

حەزر بۇتن ‹سانلارنى ئوتو مەسئەلەسنە كوچەبز. چۇنكى ‹ئوقتو- چىلار ‹بو مەسئەلەنى كوبىسنچە چيتنلك بلەن جيگەلەر؛ ‹ئوقوچىلار بر نيچە ئايلار ‹ئوقعان ‹بولسالاردا ‹سانلارنى يازودا بيك ‹ساتاشالار، مەسەلەن 13 ‹ئورنىنا 31 نى يازالار، 100 نى يازارعا بۇتنلەى چيتىنسنەلەر.

ئشنى، ئەلبەتتە، بۇتن ‹سانلاردان باشلارعا كيرەك هەم شوندا ئوق ‹زور توگەرەك ‹سانلارنى يازارعا بيررگە كيرەك، مەسەلەن، 3 لى رەقەمنى يازدىرو بلەن رەتدەن ئوك 3 مڭ = 3.000، 3 ميلليون=3.000 000 نڭ يازىلوون كورسەترگە مۇمكين؛ ‹سوڭرا حيسابلارنڭ ئەساسلارن جيگل ئوزلەشدىرو ئۇچن 20 دەن ‹زورىراق ‹بولعان، مەسەلەن، 25، 32، 51 لەر كبك ئيكى رەقەملى ‹سانلارنى ‹ئوقتو هەم يازدىرو ‹ئوڭايلىراق؛ مۇندى ‹سانلار ئيكى سوز بلەن ئەيتىلەلەر هەم ئيكى بيلگى (تامعا) بلەن يازىلالار. مۇندا ‹ئوقوچىلار ئوزلەرى ئوق ‹ساننڭ ‹ئونلقلاردان هەم برلكلەردەن ‹تۇروون هەم باشقا ‹ئونلقلار، ‹سوڭرا برلكلەر يازىلوون كيتىرب چعارا ئالاچاقلار. ‹بو ‹سانلارنڭ ئشچوتدا نيچك ‹سالنعانلارن هەم «0» نڭ ئەهمييەتن، 20، 30، 40 كبك توكەرەك ‹ئونلارنڭ ئشچوتدا نيچك ‹سالنعانلارن هەم نيچك يازلعانلارن كورسەترگە مۇمكين. منە شوندان ‹سوڭ ‹ئوقوچىلار هيچ بر چيتىنسىز 13، 15 كبك ‹سانلارنى ‹ئوقىدا يازادا ئالالار. ئيكى رەقەملى ‹سانلارنى ‹ئوقتقاندا هەم يازدرعاندا 36 000 = 35 مڭ كبك توگەرەك مڭلەر هەم توگەرەك ميليونلار بيررگە مۇمكين.

‹شول رەوشلى ئيكى رەقەملى ‹سانلارنى ئاڭلاتقاننڭ ‹سوڭندا ئۇچ رەقەملى هەم كوب رەقەملى ‹سانلارنى ئوزلەشدىرودە هيچ بر چيتن‹بولماياچاق. ئشچوت ياكى ئاباكا (ئۇستىنە واق قۇم سيبلگەن شۇماعنا تاش تاقتا؛ بۇرنعى ريبازييات ئۇيرەتوچەر شونڭ ئۇستندە سزما سزورەتلەر ياساعانلار هەم حيساب عەمەللەرى ئشلەگەنلەر). ياردەمى بلەن ‹سان ئچندەگى «نول» نڭ ئەهمييەتندە ئاڭلاتو جيڭل. مۇندا ئاڭكڭگى يالاردا ئشلەنگەن

يالعشنى ئشلەمەسكە هەم شونكٔ باەن ،ئوقوچىلارنكٔ ،زور ،سانلارنى ،ئوقو هەم يازو ئشلەرن ئوزلەشدرونى چيتنلەشدرمەسكە كيرەك. زور سانلار يازودان باشلارعا يارامى؛ ئاك ،ئوقوچىلارنى كوچرب يازارعا بيرو ،يولى باەن تلەسە نيندى ،زورلقداعى ،سانلارنى دۇرست ،ئوقرعا ئۇيرەترگە كيرەك. تاەسە نيندى ،زورلقداعى ،ساننى يالعشمى ،ئوقى باشلاعاچ، ئوز- لكلەرندەن ،سانلار يازارعا بيررگە مۇمكين. منە ،شول ميتود بلەن ،ئوقۇتقاندا ،ئوقوچىلار 135 نى 100·35 روشندە يازلسا، ئانكٔ يالعشلعن شۇندائوق كورەچەكلەر، ئسچوت هەم ،ئوبلاو ياردەمى بلەن ،بو يالعشلارن ئوزلكلەرندەن ئوق توزەتە ئالاچاقلار.

،ئوقوچىلارنكٔ ،تۇرمشلارندان، كيتابدان هەم گەزيتدەن ئالنب باشقا دەرسلەردە ئشلەنگەن ماتيريالنى تەرسيم ئيتە ،تۇرعان ،سانلارنى ،ئوقۇتو هەم يازدرو عەمەلىياتى بلەن رەتدەن، ،ئوقوچىلارنكٔ تاەگى ،بولعاندا، ،بو ،سانلار بلەن عەمەللەر ياساتوعادا بيررگە مۇمكين، لاكين ،بو واقتدا ،زورلارنكٔ ،وكلدەن حيسابلاودا ،بولعان كونكولەرندەن فايدالانب، يازب هەم ئسچوتدا قوشو هەم ئالو يوللارن كورسەترگە كيرەك. ئەگەر بو ئشلەر ،ئوقوچىلارنى قزقدرماسا، ،ئول واقتدا ئالارنى بۇتنلەى ئشلەتمەسكە كيرەك. ،ئوقى- يازا بلەوچىلكنى بتدرو مەكتەبلەرندە شەكردلەر ،سانلارنى يازا بلسەلەر، ئالارعا شولدا جيتە، بوتن ياكى واقلانمالى ،سانلار ئوستندە عەمەللەر ياساتونى ،، %٪ لار حيسابلاب جعارتونى ،ئوقى- يازا ئاز بلوچىلەر مەكتەبندە ئۇيرە- ترگە قالدررعا مۇمكين.

ريبازيبات ماتيريالن ،ئوقونكٔ تەرتيبن ئالدا تۇزب قويو چيتمەنرەك، چونكى ،ئول ،ئوقتوچىعا قارابدا ،ئوقوچىلارنك تەرەققيياتنا قارابدا هەم ئشلەرگە ،تورى كيلگەن ماتيريالعا قارابدا بولا. كوبرەك ،شوشى نەرسەلەر ئوتلە: رەقەملەر، ئيكنى رەقەملى ،سانلار، ،سوگرا يە توگەرەك ديياگرا- مالار بلەن پراتسينتلار، ،تورى پۇچماقلى ديياكراملار بلەن ئۇچ رەقەملى ،سانلار، عادى واقلانمالار، تلەسە نيندى ،زورلقداعى ،سانلار، ،ئونلى واقلانمالار. ،بو ماتيريالنى ئوتكەندە ،ئوقوچىلارنك ،سانلارنى يازب قويو ئشندە ،بولعان هەمە تەفسيلاتلارندان فايدالانرعا كيرەك: ئاى، چيسلا، ،يانى يازب قويو، ئالعان ياكى ئالا ،تۇرعان وازيفالارن يازب قويو، راسبيسكە، حيساب كەعەزى هەم باشقا شونك كبك ئش كەعەزلەرى توزو. تابيعى ياردەملكلەر، ديب ئاتالا ،تۇرعان سەعەت، ئاقچا، كاليندار، تۇرلى ديياكرامما كبك نەرسەلەر بلەن‌دە فايدالانرعا كيرەك.

ئوز ئوزلەرن بارلاو (Саморегистрация).

برنچئ دەرسلەردەن ئوق شەکرتلەرگە ئوز ئوزلەرنئە بارلاو ياساو تاۋسيا ئيتئلە؛ مۇنڭ ئۇچن ئستيناعا كۇنلەرگە بولئنب ،سزلعان بر تاباق كەعەز ئائئنب قويئلا، ،بو كەعەزگە ئەليفبا تەرتيبندە ،ئوقوچئلارنڭ فاميالا،ئ يازلعان بولا. هەر بر ،ئوقوچئ مەكتەبكە كيلو باەن ،شول كەعەزدەن ئوز فاميلياسن ئزلەب تابادا، ،شول كۇنگئ ،سزق ئچننە، ئەۋرنە رەوشندە ،بولسادا، بر بيلگئ قويا. شەكردلەرنڭ ،بو رەوشائ باشدان ئوق ئوز ئوزلەرن بارلاولارئ ئالارنڭ ،ئوقويازو ئشندە ،بولعان ئۇلگرلكلەرن ئوزلەرئنە بيك ئاچق كورسەتە، چۇنكى ئالار باشدا ئوز فامياالارن‌دا، ،ئوقي بالميلەر، ئانئ ،ئورنننا ياكى ئائرم حەرفلەرئنە قاراب‌قنا تانيلار، ،سوڭراق ئيندئ ئالار ئوز فامييالارن‌گنە توگل، بۇتن باشقا ئيبدەشلەرئنڭدە فامييالارن تانيلار. ريبازيبات ئۇچن ،بو كەعەزنڭ ئەهمييەتئ — شەكردلەرنئ جەدوەللەردەن ئزلەنە بئوگە ئۆيرەتودەن عيبارەت؛ ،مۇنڭ ئەهمييەتئ شەكردلەرنڭ عەمەلئ ،تۇرمشندە بيك ،زور ،بولاچاق. ،سوڭرا شەكردلەرگە هەر كۇن كيلگەن ،ئوقوچئلارنڭ ،سانلارن يازب بارب، ،شونئ ئۇچپۇچماقلئ دياگراما رەوشندە نەرسيم ئيتدئرب باردئرو كبك ئشلەر بيررگا مۇمكين؛ ،بو ئيسە شەكردلەرگە ،سانلارنئ گرافيكا ،يولئ بلەن يازو ئشندە كونئگولەر حاسيل ئيتەرگە ،ولشلق ئيتە.

،ئوقتو ئشلەرن ،شول رەوشلئ قويعاندا ،زور ،ئوقوچئلارعا مەكتەبنڭ كيرەكائ نەرسە ئيكەنن هەروافت ئاچق كورسەتب ،تۇراچاق، چۇنكى ،ئول ئالارعا شوندا ئوق عەمەلى ،تۇرمشلارئنا تاتبيق ئيتەرگە مۇمكين ،بولعان نەرسەلەرنئ بيرە.

،ئوقيـ يازا بلمەوچئلكنئ بتئرو مەكتەبلەرندە كيگ مەعنەسندە ،ئوقرعا ئۆيرەتو.

،ئوقرعا ئۆيرەتكەندە ،ئوقئتوچئ ،ئوقونڭ دۇرست، ،ساف، ئاچق، بۇكئرك هەم ئاڭلايشائ بولوون كوز ئالدندا ،تۇتارعا تييش. ،ئوقئتو- چئنڭ ئورنەك ئۇچن ،ئوقب كورسەتووئ هەم ئانڭ شەكردنڭ ئيك كچكئنە

يالعۇشلارۇناادا ئيعتيبار ئينووۇ، دۇرست، ئاچق هەم ،ساف ،ئوقرعا ئيرۇشرگە ياردەم ئيتەچەك. يۇگۇرك ،ئوقوعا ئيرۇشرگە يادلاعاننۇ ،ئوقو، بر ئوق پارچانۇ قات - قات ،ئوقو هەم كومەكلەب ،ئوقو ،بولشلق ئيتە. هەر دەرسنڭ ،سوڭعۇ مينوتلارن كومەكلەب ،ئوقوعا باعشلاو ياحشۇ ،بولا. ئاڭلاب ،ئوقوعا ئيرۇشدرو ئۇچن ئيزاداۇ ،ئوقو دەرسلەرۇ بيرۇاە؛ شۇنڭ بلەن برگە ئەليفبا ،ئوقۇتقاندا ،ئوق هيچ بر سوز ئاڭلانمى ،ئوقاماسقا تيیش؛ هەر بر ،ئوقاعان سوز بر نەرسە ئاڭلاتمى ،تۇرعان مەعنەسز ئاوازلار جيینتۇعۇعنا ،بولماسقا بەلكى ئاچق تەساوور بلەن نق باعلانعان ،بولرعا تيیش. ئيزاداۇ ،ئوقو ئۇچن شەكردكە ياقن ،بولعان ماتيريیال ئالنۇرعا تيیش: ،زور كشنگە ئوز باشندان كيچرگەن؛ ئوزۇ كوزەتكەن نەرسەگنە قزقاۇ، ئەمما يات هەم بۇتنەى ياڭا ،بولعان نەرسە ئاڭا قزقلۇ توگل؛ شەكردكە ئوزۇنە بيلگەاى ،بولعان نەرسەنۇ تابارلق ماتيريیال بيررگە مۇمكين، شول ئوق واقتدا ،بو ماتيريیال ئاڭا ئالكدەن زيهننە ئالعان نەرسەگە ياڭا قاراش بلەن يافنابرعا ئيرك بيررلكدە ،بولسن. «ياڭا ئچندە ئيسكۇ هەم ئيسكۇ ئچندە ياڭا» ديگەن قاعيدە تۇب ميتود قاعيدەلەرۇنڭ برسۇدر.

ئالدان بيلگەنگەن بر مەقالەنۇ ،ئوقۇتوچۇ (مۇمكين قەدەر تاسويرى ئيتب) ئوزۇ ،ئوقب چعا، ،سوڭرا ئاڭلاشلماعان سوز هەم جۇملەلەرنۇ ئيزاح قلا؛ ئاندان ،سوڭ ئالدان تۇزۇاب قويعان سۇئاللەر ،بوينچا مەقالەنۇ نقلاب جنتكاۇ، شوندان ،سوڭ ئانۇ شەكردلەرگە ،ئوقرعا بيرە؛ شەكردلەر ئانۇ ئۇلشلەرگە بولب ،ئوقيلار، شوندا ،ئوق ،ئوقاعان ئۇلشنڭ مۇندەريجەسن سۇيلەلەر؛ مەقالەنڭ قسقا رەوشدە تەعبير ئيتلكەن تۇب فيكرن تاقتاعا هەم دەفتەرلەرۇنە يازب قويالار. ،شول رەوشاۇ بۇتن مەقالە تيكشرلگەچ، ئانڭ بۇتن مۇندەريجەسن سۇيلەرگە، ،ئوقاعان مەقالە ماوزوعنا ئوشاشلۇ ئيكنچۇ ماوزوعا حيكەيە تۇزۇترگە مۇمكين.

عۇمومەن ئەيتكەندە، هەر فەننۇ ،ئوقۇتو ئۇچ نيگزگە قورئلرعا تيیش: مەنفەعەت، عەيانيلق، ئوزلكدەن ئشلەوچنلك؛ ،شوشۇ ئۇچ شارتنۇ ريعايە قلعاندا عنا ،ئوقۇتۇلا ،تۇرعان دەرسنۇ جانلۇ هەم ،تولۇ رەوشاۇ ئوزلەشدۇرگە مۇمكين.

ئوقي ـ يازا بلمەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندە يازوعا ئۆيرەتو.

يازوعا ئۆيرەتو مەسئەلەسىنىڭ ئيكى ياقدان قاراب عادەتدەن تش ئەهمييەتى بار: 1) چۆنكى ئول ئەلى ئازعنا بولسادا شەكلگە سالب ئەيترلك رەوشدە حەل قىلنماعان، 2) ئانىڭ شەكردلەرنىڭ پسيحالوگييەسىنا زور ئەهمييەتى بار. ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنىڭ كيمچىلكى هەممەسندەن دە بيكرەك ئوقوچىعا ئوزىنىڭ ئيسم هەم فاميلياسن يازارعا، حات يازارعا كيرەك بولعاندا تويىلا؛ شوڭا كورە ئوقوچىلارنىڭ مەكتەبكە كرو بەن شوڭا ئىنتاولارى بيك تابيعى. مۆندان يازوعا ئۆيرەتركە ياىشقاندا شوشى سۆئاللەرگە جاواب بيرو تييشلىگى ئاڭلاشلا: 1) ئوقوچىنىڭ برنجى تۆرمش كيرەكلەرن نيچك قەناعەتلەندرۈرگە، 2) ئانىڭ تييشلى تيحنيكا كونىگولەرن نيچك ئالعا جيبەررگە. شونىڭ بەن برگە ئوقرعا ئۆيرەتو حاقنداعى ئەدەبيياتدا مۆڭا قەدەر يازوعا ئۆيرەتو تورندا بر مەقالەدە كورنگەنى يوق. عەمەلييياتدا ئول ئيك كوب تۆرلى يوللار بەن ئوتەدە. بارى تيك ئوقرعا ـ يازارعا بر يولى ئۆيرەتكەندەگنە ياحشى نەتيجەلەرگە ئيرىشلگەنلك ئاچق مەعلوم. مۆندا تۆرلى ـ تۆرلى بولعان ئۆچ يول كوزەتلە. برنچى ـ بر يولى باسما هەم يازما حەرفلەر شەكللەرى بيرلە. ئوقوچىلارنىڭ ئيعتيبارلارن برنچى دەرسلەردەن ئوق ئايرم حەرفلەرگە جەلب ئيتەرگە ئرىشوچى ئوقتوچىلارنىڭ هەممەسىدە شول يول بەن بارالار. ئيكنچى ـ قاييبر ئوقتوچىلار بۆتنلەى ئەليفباسز ئوقتا باشلايلار؛ ئالار باشدا ئوقوچىلار ئۆچن قزقلى بولعان يازما مەتن بيرەلەر: مۆندا شەكردلەرنىڭ ئوز فامييلەلەرن يازو، ئادريس هەم باشقا شوندەى نەرسەلەر يازو بيك ئەهمييەتلى. سوڭرا، يازما حەرفلەر ئۆستندە ئوقو تيحنيكاسن ئاڭاى باشلاعاچ، باسما حەرف بيرەلەر. ئۆچنچى ـ بۆتن جۆملە، سوز هەم ئيجك ميتودىنىڭ ئايرو ـ تركەو (ئاناليز ـ سينتيز) تورى بەن ئوقتو ـ چىلار يازارعا ئۆيرەتونى باسما حەرف يازدرودان، دۆرستەرەك ئەيتكەندە، تيكشرلە تۆرعان جۆملە هەم سوزلەرنىڭ رەسملەرن ياساتودان باشلايلار؛ ئالار بو ئشنى حەرفلەرنى ئايرتدرا باشلاعاچ، 4 نچى، بيشنچى دەرسلەرگە قەدەر ئالب بارالار. شولاى ئيتب، يازو، حەرەكەت

كونگولەرن ئيشنتو هەم كورو حەترننە ياردەمگە جەلب ئيتب، بولنشلق وازيفاسنعنا ئوتى. حەرفلەرنى ئايرب ئالا باشلاعاچ، يازو باشدا قانش يون باەن، يەعنى باسما هەم يازما حەرفلەردەن فايدالانو يولى بلەن برا. ئەمما عادەتدە ئوقوچلار باسما حەرفلەرنى يازما حەرفلەرگە ئەيلەندررگە بيك تيز ئۆيرەنەلەر.

بو يوللارنڭ بارسننڭدا ماقسادى بر - ئوقى - يازا بامەچنى ئوز فيكرلەرن يازب قويارعا ئۆيرەتب جيتكرو؛ شونڭ ئۆستننە، ميتودلار-داعى ئايرمادا باشداعنا بولا، سوڭعا تابا ئالار هەممەسىدە قوشنلالار، برلەشەلەر.

ئوقوچى قايچان سوڭ يازو يازا بلە؟ ئول، سوزنى ئاۋازلارعا ئاچق هەم جيڭللك بلەن ئايرا بلگەچكنە، ئاۋازنڭ يازما شەكلن - حەرفنى ئاچق هەم جيڭللك بلەن تەساۋور ئيتە بلگەچكنە يازو يازا باەچەك.

موڭا ئيرنشو ئوچن، برنچى، برگەلەشب يازونى تاتبيق ئيتو مووافيق بولسا، ئيكنچلەى، يازما هەم باسما مەتننى هەر برسن ئايرم - ئايرم كوچرب يازو فايدالى. برگەلەشب يازعاندا ئوقوچلار ئەنگەمە بوينچا، ئوقو ئشلەرننڭ ماوزوعسى بلەن باعلانعان مەعنەلى جۇمەلەر تۆزيلەر، عۇمومى كۆچلەرى بلەن جۇمەلەرنى سوزلەرگە، سوزلەرنى ئيجكەرگە هەم ئايرم حەرفلەرگە بولگەليلەر. ئوقتوچى ياكى دۇرست يازا تورعان ئوقوچى) جۇملەنى تاقتاعا يازب قويا، قالعانلارى هەممەسىدە شونى دەفتەرلەرننە كوچرب يازالار. شول واقتدا، بيگرەكدە باشداراق، حەرفلەرنڭ دۇرست يازلوۋننا نق ئيعتيبار ئيتدررگە كيرەك:

برگەلەشب يازو بلەن يەنەشە يازما هەم باسما مەتننى هەر برسننڭ ئايرم - ئايرم كوچرب يازوۋى يازو تيحنيكاسننا ئيرنشو ئشندە زور ئورن توتا؛ شونڭ بلەن برگە باشدائوق شەكردلەرنى حەرفلەرنڭ رەسملەرن برەم - برەم ياشاتماسقا، بەلكى مەعنەلى رەۋشدە كوچرب يازا بارگە ئۆيرەترگە كيرەك. مونڭ ئوچن شەكردلەر كوچروۋنڭ توب قاعيدەلەرن تۆزيلەر - بۇتن پارچانى باشدا ئوقب چقو هەم تيكشرو، هەر بر جۇمەنى سوزلەرگە، سوزلەرنى ئيجكەرگە بولدرو. شول واقتدا ئوقوچلارنڭ گراممانيكا قاعيدەلەرننە ئيعتيبار ئيتەرگە ئۆيرەنولەرىدە ئەهميەتلى، يەعنى ئالار شولئوق واقتدا تلنى كوزەترگەدە تۆشننە بارسنلار. تەليمبانى بلب چققاچ، ئالارعا كوڭللەرندەن بلگەن يرلارن، قارتلار سوزلەرن هەم باشقا شوندى نەرسەلەرنى يازدرودا فايدالى.

برگەلەشب يازو هەم برەمەب كوچۇرب يازو باەن رەتدەن باشدائوق ئيجادى يازو (ئوز باشلارندان چارب يازو)دا ,بولرعا مۇمكين. مەسەلەن، «كرەستييەن ئەليفباسى»نڭ باشداعى جۇملەلەرندە ئيچكلەرگە كونڭگولەر ياساعاندا ,ئوقوچىلار كوچمە حەرفلەردەن «ئالعان» ديگەن ياشا سوز تۇزيلەر؛ شول‌ئوق كوچمە حەرفلەردەن «سز جير ئالعانسز - سز كوچ ئالعانسز» ديگەن ياشا جۇملەدە تۇزيلەر. ,ئوقوچىلار ئالك كوچمە حەرفلەردەن ياشا ئيچك هەم ياشا تۇزب، ,سوڭرا شولاردان ئوزلكلەرندەن تۇزلگەن ,بو جۇملەنى دەفتەرلەرنە ,زور شادلق باەن يازالار - ,بو ئيسە ئيجادى يازوعا برنچى ئادم. باشدان‌ئوق شەكردلەرگە بلگەن، حەرفلەرندەن، ئيچكلەرندەن، سوزلەرندەن مەعنەلى جۇملەلەر تۇزرگە هەم ئالارنى يازارعا تەقديم ئيتەرگە مۇمكين. ,بو - بر يافدان ,ئوقوچىلارنڭ ئيجادى ئشكە ,بولعان ئيحتيياجلارن ئوتەسە، ئيكنچى يافدان دۇرست يازوعا ئۇيرەنوگە ,زور ياردەم ئيتە.

تۇزك هەم ماتور يازو.

ئۇچ - دەرت ئايعنا ,ئوقىعان كشلەن بۇتناەى تۇزك يازا باونى تالەب ئيتو مۇمكين توگل. ,ئوقى - يازا بلمەوچلك مەكتەبن تەمام ئيتكەن كشنڭ يازووى ئاشكلاشرلق ,بولو دەرەجەسنە ئيرشسە، ,شول جيتە. ,مۇنڭ ئۇچن ئيك تۇب قاعيدەلەرنى، يەعنى ئالاردان بوتەن سوزنڭ مەعنەسى ئاشكلاشلماسداى ,بولعانلارن‌عنا ئوزلەشدرۇدە جيتەدر. مەسەلەن، هەر جۇملەدەن ,سوك نوقتانڭ ئيستيعمالى، ئاتلى، ئانسز، ئشچى، ئيگنچى كبك سوزلەرنڭ قوشلب يازلولارى هەم باشقالار قايبر ,ئوقتوچىلار يازونڭ باشلانعچ دەرەجەدە دۇرست ,بولوونا ,زارار كيترلك ئيجادى يازوعانا ئەهمييەت بيرسەلەر، كوبرەكى ئانڭ تيخنيكە باعىنا ئانڭ ماتورلعاعنا ئەهمييەت بيرەلەر. ,شول مافساد باەن قايچاعندا ئايرم-ئايرم حەرفلەر يازدرب، بۇتن - بۇتن بيتلەر ,توترتالار. ,بو رەوشلى ئايرم حەرفلەرنى گنە يازونڭ، حەتتا ئەليفبانى ئوزلەشدرو ئۇچن‌دە مەعنەسى بيك ئاز، چۇنكى مۇندى يازو واقتندا ,ئوقوچىلار عادەتدە، ,سزقنڭ، بۇرعالاولارنڭ، نوقتالارنڭ دۇرستلغنەگنە ديققەت ئيتكەنلكدەن، نيندى حەرف يازعانلارن‌دا ,ئويلاب ,تورميلار. ,بو تەرەودل بر ئاز نەتيجە بيرسەدە، بارى تيك حەرەكەت كونڭگولەرى حاسيل ئيتو ئۇچن‌گنە فايدالى ,بولاچاق.

ئەمما ,بو ,سوگعى نەتيجەگەدە مەعنەلى، ئاچق هەم عادى مەتن كوچرتو ,يولى بەن تيزئرەك ئيرئشرگە مۇمكين. ,تورى ,سزقائمى ياكى قييق ,سزقائمى كەعزگە يازدئرو مەسئەلەسئنە كيلسەك، مۇندادا ئيك ياحشى پيدا گوكلارنك بۆتئاەى ,سزقسز كەعزگە يازدئرولارن ئيسكە ئالرعا كيرەك ,بولا. سزقسز كەعزگە يازدئرو تەجريبەسى باشدا يازونك تيگزلى ـ تيگزسز ,بولب چقانن كورسەتسەدە، ,سوگندان ,مۇندى ,ئوقوچئلارنك تاەسە نيندى كەعز كيسەگئنەدە تيگز يازارعا ئۆيرەنگەنلكلەرن كورسەتە.

يازوعا ,شول ,يول بلەن ئۆيرەتكەندە، ,ئوقى ـ يازا بلمى ,تۇرعان ,زور كشى ئۆج ـ دورت ئاى ئچندە حات يازارعا، ئانكيتالار ,توتئررعا، بلدرمەلەر تۆزرگە هەم باشقا شوندى كەعزلەر يازارعا تۆشئنب جيتەدر.

ئاحرندا شونى دا ئيتب ,ئوزارعا كيرەك: يازو كونئگولەرن ئالعا جيبەرو ئشلەرى ئەنگەمە هەم باشقا ,ئوقو ماتيريياللى بەن باعلانب بارر عا، ,ئوقى ـ يازا بلمەوچئلكنى بتئرو مەكتەبلەرندەگى ,ئوقئتو ئشلەرئنك كامپليكسلئلعن ,بۇزماسقا تييش.

«گرەستيیەن ئەليفباسئ»نگ ئيكنچئ بيتندەگئ برنچئ دەرسنگ كانسپيكتئ.

I. «بزدە كوچ ـ بزدە جير»

دەرسنگ مۆندەريجەسئ.

1) سەياسى ئاڭ ـ بلم حاقندا ئەنگەمە ياساو.
2) ,ئوقو هەم يازو تيحنيكاسى.
3) ريبازيبات بلەن تانشدئرو.

سەياسى ئاڭ ـ بلم حاقندا ئەنگەمە ياساو.

ئەنگەمە هەم ,ئوقوعا كوچو. رەسمنى تيكشئرو.

,سۇراولار: سز ,بو رەسمدە نەرسە كورەسز؟ ,بو رەسمدە بارى نيچە كشى كورەسز؟ ئالارنك ئالداعئلارى (رەسمنك ,سول ياعنداعئلارى) كملەر؟

ئشچی، ئیکنچی هەم قزل ئارمییست قایا تابا قاراب ,تۇرالار؟ ئالار ئیگنلك جیرگە هەم بالالار یۇرتننا نی ئۇچن بیك رەحەتلەنب قاراب ,تۇرالار؟ بالالار یۇرتنداعی بالالار نی ئشلیەر؟ سز بوکن مۇندا نەرسەگە کیلدڭز؟ نی ئۇچن بالا (یەش) واقتڭزدا ,ئوقنتمادڭز؟ ئەتی-ئەنیلەرڭز نی ئۇچۇن سزنڭ بالا واقتڭزدا ,ئوقنتمادیلار؟ ,ئول واقتدا بالالارن کملەرگنە ,ئوقنتا ئالا ئیدی؟ ,بو رەسمدەگی بالالار یۇرتندا نیچەلەب بالا ,ئوقی ,تۇرعاندر دیب ,ئویلیسز؟ بالالار یۇرتندا کم بالالاری ,ئوقیلار؟ ئالك ,بو,یۇرت کمنڭکی ,بولعاندر دیب ,ئویلیسز؟ ,ئول واقتدا ئاندا نیچەلەب کشی ,تۇرعاندر دیب ,ئویلیسز؟ ئالای ,بولعاچ، ئالك کملەر ئیرکن هەم راحەت یەشەگەنلەر؟ کملەر ئالارعا ,بوش حاقغا ئشلەب یۇرگەنلەر؟ ئالپاوتلار بزگە ,یۇرت-جیرلەرن ئوزلەری تلەب بیردیلەرمی؟ بز ئالارنڭ یۇرت-جیرلەرن نیچك ئالدق؟ 1917نچی یلعی برنچی ریۋالیوتسییە قایسی ئایدا ,بولدی؟ سز فیۋرال ریۋالیوتسییەسنە قاتناشدڭزمی؟ فیۋرال ریۋالیوتسییەسندە کمنی ۋلاست باشندان تۇشردیلەر؟ ئاندان ,سوڭ ئیکنچی ریۋالیوتسییە قایچان هەم قایسی ئایدا ,بولدی؟ ئوکتەبو ریۋالیوتسییەسندە ۋلاست کملەر قولغنا کوچدی؟ ,ساۋیت ۋلاستی جیرنی کملەر قولندان ئالدی؟ کملەرگە بیردی؟ حەزر کملەر جیرلی ,بولدیلار؟ کملەر کوچلی ,بولدیلار؟ شولای ,بولعاچ، «بزدە کوچ-بزدە جیر».

,ئوقو هەم یازو تیحنیکاسی.

,ئوقتوچی: «یەگز ئەلی، مینم ئارتمدان بارڭز بر ,ئولی ,شونی ئەیتڭز!» ,ئوقوچیلار: «بزدە کوچ-بزدە جیر» دیب ئەیتەلەر. شوندان ,سوڭ ,ئوقتوچی ,بو شیعارنی تگلگەن سوزلەردەن ,جیبب تاقتاعا برکتلگەن بلانکاعا تزب قویا، تگلگەن سوزلەر ,بولماسا، کوچمە حەرفلەردەن تۇزب بلانکاعا تزب قویا، ئەگەر کوچمە حەرفلەردە ,بولماسا، ,ئول واقتدا ,بو شیعارنی باسقانچا ئیری حەرف بلەن ,سینف تقتاسنا یازب قویا. شوندان ,سوڭ:

– ئیبدەشلەر، سزنڭ بەرەڭز تاقتاداعی یازونی، ,ئوقی ئالمیمی؟ دیب ,سوری. شەکردلەر تیك ,تۇرالار.

,ئوقتوچی: –ئالای ,بولسا، سز ,ئوقی ئالماسڭز، مین ئوزم ,ئوقیم. مین ,ئوقعاننی سز تگلاب هەم قاراب تۇرڭز! مۇندا: «بزدە کوچ-بزدە

جیر» دیب یازلعان. ئەیدەگز ئەلیٖ، ،شونیٖ بارنٖبز برگە بر یولیٖ ،ئوقیٖق، ئەلیٖبا ،ئوقنٖعاندا بیك قچقنٖرب ،ئوقیلار، سزدە قچقنٖرب ،ئوقنٖعز! («بزدە كوٗج ـ بزدە جیر» دیگەن شیعار 3 ـ 5 مەرتەبە قاباتلانٖب ،ئوقنٖتنٖلا).

ـ حەزر ئیندیٖ ،شونیٖئوق برەم ـ برەم ،ئوقیٖق. ،ئوقنٖعاندا ئاشقماعز، سوزلەرنیٖ ئایرٖم ـ ئایرٖم هەم ئاچق ئیتب ئەیتنٖگز! ،ئوقنٖتوچیٖ شەكردلەریٖ ،ئوقنٖعاندا هەر بر سوزنیٖ تایاق بلەن یاكی بارماعیٖ بلەن كورسەتب بارا.

،ئوقنٖتوچیٖ: ـ ،بو شیعاردا نیچە سوز؟

،ئوقوچنٖلار: «دورت سوز»

،ئوقنٖتوچیٖ: ـ ئەیدەگز، سانیٖق ئەلیٖ هەم برەم ـ برەم ئەیتب باریٖق: برنچسیٖ ـ بزدە، ئیكنچنٖسیٖ ـ كوٗج، ئوٗچنچنٖسیٖ ـ بزدە، دورتنچنٖسیٖ ـ جیر.

بر ،ئوقوچنٖعا كورسەتب «سز ،ئوقنٖعز!» ئیكنچنٖسنە كورسەتب «سز ،ئوقنٖعز!». كیرەك ،بولسا، ئوٗچدەن ئالب بیشكە قەدەر قاباتلایلار.

،ئوقنٖتوچیٖ: ـ حەزر ئیندیٖ سزنٖك هەر برٖنٖگز ،بو سوزلەرنٖك هەر برسن بلە ،توٗرعاندر؛ بلەسزمیٖئیكەن؟ قاراب قاریٖق ئەلیٖ، دیب ئەیتەدە یازعان سوزلەرن سوٗرتب، ئالارنٖك ،ئورنلارن ،بولای ئالماشدرٖنٖب یازا:

بزدە كوٗج

بزدە جیر

شوندان ،سوك ،بولارنیٖ بر نیچە شەكردكە ،ئوقرعا قوشا. شەكردلەر ،بو سوزلەرنٖك ئوزلەرنٖنە تانش شیعار سوزلەریٖ ئیكەنن بلەلەردە، دوٗرست ،ئوقیلار. موٗندان ،سوك ،ئوقتوچیٖ ،ئول سوزلرنیٖ ،ئورنلارن ،بو رەوشلیٖ ئالماشدرٖنٖب یازا: «بزدە جیر ـ بزدە كوٗج». ،شونیٖ ئایرٖم ـ ئایرٖم ،ئوقوچنٖلارندان ،ئوقنٖتا. ،سوكرا ،بو رەوشلیٖ یازا:

بزدە

كوٗج

بزدە

جیر

،ئوقوچنٖلارعا ئایرٖم ـ ئایرٖم قاراب ،سوٗریٖ: ـ موٗندا نەرسە یازلعان؟ «بزدە كوٗج ـ بزدە جیر»

،ئوقنٖتوچیٖ: ـ ،بو نیندی سوز؟ (شەكرد: بزدە)

،بوسیٖ نیندی سوز؟ (« كوٗج)

» ،بوسیٔ نیندی سوز؟(» بزده)

» ،بوسیٔ نیندی سوز؟(» جیر)

،ئوقتوچیٔ سوزلەرنڭ ،ئورنلارن ئالماشدرُرب ،ئوقتونیٔ، شەکردلەر ئایرُم ـ ئایرُم سوزلەرنڭ کورنمە شەکللەرن یالعشمی ئەیتە ئالعانچیٔ دەوام ئیتدرُرە. شوندان ،سوڭ شەکردلەرنڭ قوللارُنا کوچمە ئەلیفبا حەرفلەرندەن تگُملب توُزلگەن ،شول شیعارنڭ ئایرُم ـ ئایرُم سوزلەرن بیرەدە، ئالاردان شول ئوق شیعارنیٔ توُزتدرُرە. موُندان ،سوڭ شول ئوق شیعارنی ئەلیفبانڭ برنچیٔ بیتندەن ،ئوقتدرُرا.

،سوڭرا سوزلەرنڭ تشقیٔ کورنشلاریٔ (شەکللەریٔ) شەکردلەرنڭ حەترلەرندە نق ،ئورناشسن ئوُچن، ،شول سوزلەرنیٔ کوُچرب یازالار، یەعنی ئالارنڭ رەسملەرن توُشرُرەلەر، ئوزلەریٔ یازعانلارن ئوزلەریٔ ،ئوقیلار. یازعاندا باشدان ئوق حەرفلەرنڭ دوُرست یازُلوُنا دیققەت ئیتدرُرگە کیرەك، مەسەلەن، «ب» نیٔ یازعاندا ئوُستدەن ئاستقا تابا فسقاعنا ،توریٔ سزق ،سزب، ئانیٔ ،توریٔ پوُچماق یاسالرلق ئیتب، ،سول یاقفا تابا یاتما سزققا ئەیلەندرترگە، ئاستنا بر نوُقتا توُرتدرُرگە کیرەك. قسقاسیٔ حەرفلەرنیٔ یازعاندا قەلەمنیٔ قایدان قایا تابا هەم نیچك یوُرترگە کیرەکلگی توُیرەتلە.

،سوڭرا ،ئوقوچلار هەر بر سوزنڭ شەکلن نوزلەشدرگەچ، سوزلەرنیٔ ئیجکلەرگە ئایرتو باشلانا، لاکین سوزلەرنیٔ ئیجکلەرگە ئایرتو ئشن سوزلەرنڭ رەسملەرن یازدرُودان ئالدە ئشلەترگە موُمکین.

سوزلەرنیٔ ئیجکلەرگە ئایرتو ئوُچن کوچمە حەرفلەردەن بر ،بوی فاتریٔ کەعزگە تگلگەن، مەسەلەن، «بزدە» دیگەن سوز ئاللنا؛ ئول سوز شەکردلەرنڭ کوز ئالدنداغوق فاتریٔنیٔ ،ئورتالای بوُکو ،یولیٔ بلەن ئیجکلەرگە بوُلنە. ،ئوقتوچیٔ فاتریٔنڭ ئەلیٔ بر کیسەگندەگیٔ، ئەلیٔ ئیکنچیٔ کیسەگندەگیٔ سوز یارتسن کورسەتب ،ئوقتدرُرا. ،شول ،یول بلەن شیعارنڭ ئیکنچیٔ سوزلەرندە ئیجکلەرگە ئایرتدرُرا. ،بو ئیجکلەردەن یاڭا سوزلەر توُزتدرُرلە. ،بو کونُگولەرنڭ نەتیجەسیٔ ،بولاراق، کوچمە حەرفلەردەن «جیردە بزدە ـ کوچدە بزدە» دیگەن یاڭا عیبارە توُزتدرُرلە. شوندان ،سوڭ ئەلیفبانڭ برنچیٔ بیتندەگیٔ بار سوز هەم جوُملەلەرنیٔ ،ئوقتدرُرا.

ريبازييات بلەن تانشدۇرو.

مۇندا ئيڭ ئالك ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسىنىڭ ياڭا ئيسەب بلەن نيچەنچى مارتقا، توري كيلگەنلىگى شەكردلەرنىڭ ئيسلەرىنە تۇشۇرۇلە (12 مارت). شوني ئسچوتقا ،سالرعا تەقديم ئيتىلە. مۇندا نيچە ،ئونلق بار؟ نيچە برلك بار؟ (1 ،ئونلاق، 2 برلك). برلكلەرني ئاستدان ئۇسكە تابا نيچەنچي چىبقا ،سالاسز؟ (برنچي). ،ئونلقلارني نيچەنچي چىبقا ،سالاسز؟ (ئيكنچي). ،ئوقۇتوچي شولاي‌ئوق ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسىنىڭ نيچەنچي يلدا ،بولعانىن ئيساەرىنە تۇشۇرە، ،شوني ئسچوتقا ،سالرعا تەقديم ئيتە. مۇندا نيچە مڭلك؟ نيچە يۇزلك؟ نيچە ،ئونلق؟ نيچە برلك بار؟ (بر مڭلك، ،توعز يۇزلك، بر ،ئوناق، جيدي برلك، ياكي 1، 9، 1، 7). برلكلەرني ئاستدان ئۇستكە تابا نيچەنچي چىبقا ،سالدىعز؟ ،ئوناقلارني نيچەنچي چىبقا ،سالدىعز؟ يۇزلكلەرني نيچەنچي چىبقا ،سالدىعز؟ (ئۇچنچي)، مڭلەرني نيچەنچي چىبقا ،سالدىعز؟ دۆرتنچي). شونداق‌ئوق ،ئوقۇتوچي شەكردلەرنىڭ ئيعتيبارلارن برلكلەرنىڭ ،ئوڭدان ،سولعا تابا برنچي ،ئورنعا، ،ئوناقلارنىڭ ئيكنچي ،ئورنعا، يۇزلكلەرنىڭ ئۇچنچي ،ئورنعا، مڭلكلەرنىڭ دۆرتنچي ،ئورنعا يازىلولارنا جەلب ئيتە.

،مۇنىڭ ،سوڭندا شەكردلەرني ئوزلكلەرندەن ئيشلەتو ئۇچن ماتيرييال ئالارنىڭ ئوز ،تورمشلارندان ئالنا، مەسەلەن، ئالار ئوزلەرىنىڭ يەشاەرن هەم نيچەنچي يلدا ،توعانلارن ئسچوتقا ،سالار هەم دەفتەرلەرىنە (ياكي برسي ،سينق تاقتاسنا) يازالار.

«كردستييەن ئەليفباسي»نىڭ 3 نچي بيتندەگي 2 نچي دەرس.

II

جيرسز كۇچ يوق

كۇچسز جير يوق

2 نچي دەرسدە شول‌ئوق برنچي دەرس ،يولي بلەن ئالب بارىلا؛ مۇندادا دەرسنىڭ باشنداعي رەسمگە قاراتب سياسي ئالك-بام حاقندا ئەنگەمە ياساتىلا، شوندان دەرس باشنداعي شيعار چعارتىلا، شيعارداعي سوزلەرنىڭ شەكللەري بلەن تانشدۇرىلا، ،ئول سوزلەر ئيجكلەرگە ئايرتدرىلا، ئيجكلەردەن ياڭا سوزلەر تۇزتدۇرۇلە، ،شول دەرسدەگي جۇملە هەم سوزلەر

ئوقتدرلا هەم يازدرلا، يەعنى ئالارنڭ شەكل رەسمەرى ياساتلا، شوندان سوك ريیازییات بلەن تانشدرلا. مونڭ ئوچن ماتيربيال تاعى شەكردلەرنڭ ئوز تورمشلارندان ئالنا، مەسەلەن، ببيل نيچە ئاربا ئارنشڭ بولدى؟ هەر بر ئارباسندان نيچە پوت ئارش چعا، بارى نيچە پوت ئارنشڭ بولر، ديب ئويايسڭ؟ شونى ئسچوتقا سال! شونى دەفتەرنگە ياز! ياكى ئوقوچلار ئشچلەر بولسا، سز قايدا ئشايسز؟ نيچە كشى ئشايسز؟ شولارنڭ نيچەسى ئيرلەر؟ نيچەسى حاتنلار؟ شولارنى ئسچوتقا سالڭز! دەفتەرلەرنگزگە يازڭز! 10، 20، 100، 200 كبك نولى سانلار كيلب چقسا، بولارنى يازدرعاندا نولنڭ ئەهمييەتى سوزلەنە. شونڭ ئوستنە ئوقوچلارنڭ جاوابلارندان: «هەر بر ئارباسندان جيدى پوت يارم، سيگز پوت يارم) كبك سادەكەسرلەر كيلب چقسا، ئالاردا كورسەتلە. 5 سومنڭ يارتسى كوبمى؟ ($2\frac{1}{2}$ سوم). 3 سومنڭ يارتسى كوبمى؟ ($1\frac{1}{2}$ سوم). 5 مڭنڭ يارتسى كوبمى؟ ($2\frac{1}{2}$ مڭ) كبك سوئاللەر بيرلب، شولارعا جاوابلار ئالنا هەم يازلو رەوشلەرن كورسەتلە.

«كرەستييەن ئەليفباسى» نڭ 4 نچى بيتندەگى 3 نچى دەرس.

III جير ئالپاوتدا بولعان
كوچ ئالپاوتدا بولعان

بو ئيكنچى دەرسدەن سوڭ ئەنسگەمەلەر ئاشا ئەليفبانڭ 4 نچى بيتندەگى «جير ئالپاوتدا بولعان-كوچ ئالپاوتدا بولعان» ديگەن شيعار كيتىرلب چعارتلا. بو دەرسدە سوزلەرنى ئيجكاەرگە ئايرتقانچى نەق شول برنچى هەم ئيكنچى دەرس يولى بلەن بارلا. سوڭرا ئوقتوچى «ئالپاوتدا» ديگەن تگلگەن سوزنى ئالب ئيجكاەرگە ئايرتادا، شونڭ «دا» ديگەن ئيجكگن ئالب، ئوزى شونى سوزبقنا ئەيتە، شولاى ئوق سوزدرب ئوقوچلاردان دا ئەيتدرە هەم ئالاردان «ئاقتنعندا نيندى ئاواز (نەرسە) ئيشتەسز؟» ديب سورى (ا). ئوقتوچى «دا» ديگەن ئيجكنڭ ئاقتق حەرفن كيسب ئالادا، «ا» حەرفن كورسەتە. «ئالپاوتدا» ديگەن سوزنڭ «دا» ديگەن كيسەگندە نيندى حەرفلەر بار؟ ئالارنى ئايرم-ئايرم هەم برگە قوشب نيچك ئەيترسز؟» ديب سورى. «سز» ديگەن سوزنڭ ئاقتنعندا نيندى ئاواز ئيشتەسز؟» ديب سورىدا «ز»

حەرفنى كيسب ئالب، ئانى ئوقوغۇچىلارغا كورسەتە. كورسەتلگەن «ز» بلەن «ا» نى قوشب «زا» هەم «ئاز» ئەيتدۇرە. «ئا» نىڭ سوز ئورتاسىدا هەم ئازاغىدا «ا» رەۋىشندە، سوز باشىدا كېلگەندە «ئا» رەۋىشندە يازلغانىن ئاڭلاتا. شول ئوق يول بلەن «كۆچ، جير» ديگەن سوزلەرنىڭ ئاقتىقلارنداغى «چ، ر» حەرفلەرندە كورسەتە، ئالاردان «چا، ئاچ، را، ئار» ديگەن ئيجكلەر ياساتدۇرلا. بو حەرف هەم ئيجكلەردەن ياڭا سوزلەر تۆزدۈرلب ئوقتۇرلا. ئالاردان ياڭا جۇملەلەر تۆزتدۈرب ئوقتۇرلا. شوندان سوڭ 1نچى بيتدەگى 3نچى دەرسنىڭ بۇتن جۇملە هەم سوزلەرى ئوقتۇرلا؛ شوندان سوڭ شەكردلەر «ئاز، ئازا، ئار-ئرا، ئاچ-ئاچا» كبك حەرفلەرى ئۆيرەتلگەن سوزلەرنى حەرفلەرن ئاڭلاب كوچرب ياكى ئيملا يوينچا يازالار.

سەياسى ئاڭ-بلم جاقنداغى ئەڭگەمە هەم رييازيات بلەن تانشدۇرۇ شول ئوق برنچى دەرسدە سۆيلەگەنچە ئالب بارلا.

ئيندى مۇندان سوڭغى دەرسلەر حەرفلەر ئۆيرەتدۈب بتكەنچى يوغارىدا سۆيلەنگەن يوللار يوينچا ئالب بارلور؛ حەرفلەر تەمامنداغى دەرسلەرنى ئوقتقاندادا سەياسى ئاڭ-بلم، ريۋاليوتسييە بەيرەملەرى توزرنداغى ئەڭگەمەلەر، ئانا تلى هەم رييازيات پراگراماڭارندا كورسەتلگەن ميقداردا بارشى برگە ئۆيشدۈرۈب، يەعنى ئاعزاوى يرلك حاسيل ئيتدۈرلب، كامپليكسلانب ئالب بارلالار.

ئوقى-يازا بلمەوچىلكنى بتۈرو مەكتەبى هەم تۇرمش.

حەزرگى زاماندا عەمەلييات بلەن ياخشى ئوق نعتلغان نازارى فيكرلەر زورلارنى ئوقتقاندا ئالارنى هەر واقت ئوقو ئشلەرنە قزقدرب ئالب بارورغا كيرەكلكنى سۆيلايلەر؛ مۇڭا ئۆچن مەكتەبدەگى بۇتن ئشنى ئوقوچىنىڭ تۇرمش تەجريبەسى بلەن باغلارغا، شەكردنى چۇلغاغان تۇرمش بلەن قوشب ئررگە قوشالار.

بويولدا مەسكەۋ، لينينگراد، حاركف، راستوف كبك شەهەر مەكتەبلەرندە بيك كوب ئشلەر ئشلەنگەن ئيندى.

ئوقۇ - يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبندەگى تابىعى جيهازلاردان فايدالانو.

عادەتدە ئىش ئوقۇ - يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبىنىڭ تابىعى جيهاز-لارىنى يامشودان باشلانا.

كوب واقتدا ئوقۇ - يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو ئۈچۈن بولغان ئىشچىلەر مەكتەبىنىڭ ئورنى ئىشچىلەر ئوز ئىشلەرى بلەن مەشغول بولغان كار خانە يانىدا بولا. كوب واقتدا بوش ئورن بولماغانلىقدان تۈرلى كامىسسىيەلەر-نىڭ مەجلسلەرى بولا تۇرغان ياكى گەزىت، ژورنال ئوقۇ تۇرغان بولمەدە ئوقۇتالار. مۇندى بولمەلەرنىڭ ديوارلارى (ئىستىنالارى) عادەتدە شول كار خانەنىڭ ئىشلىكلىگەن هەم ئاندانغى ئىشچىلەرنىڭ تۇرمىشن كورسەتە تۇرغان تۈرلى ئيعلانلار، حيتابنامەلەر (ئۈندەو نامەلەر)، شيعارلار گرافيكالار بلەن تولغان بولالار. بو ئورنلارغا باشمەگە، گەزىتكە هەم قاپچاغندا حەتتا ئيلەمشەلەرنىڭ ئىشلەرنە قزىقۇدانىدا كرەلەر. شوندى تعز باغلانش، گەرچە ئول چۇلغان جيهازلار هەم ئىشچى تۇرمىشى بلەن مەكتەبنىڭ تشقى مەجبورى باغلانىشىغنا بولساد، كوب پيدا گوگلار تارافندان ئىش مۇندەريجەسى ئۈچۈن هەم ئوقۇتونىڭ كوب يوللارى ئۈچۈن فايدالانىلا: بينادا بولغان ئيعلانلار-غان، يازمالاردان، دىياگراممالاردان هەم پلاكاتلاردان ئوقو، ئەنگەمە هەم حيساب ياساتو ئۈچۈن ماتيرييالار هەم مازوغلار ئالىنا؛ شول مەقساد بلەن قايچاغندا ئوقوچىلارنىڭ كوز ئالدىندا بولا تۇرغان مەجلسلەرنىڭ ماتيرييال-لارىدا ئالىنالار.

ئوقوچىلارنىڭ ئوقىغان واقتدا ئوقى - يازا باوچى ئيلەمشەلەرنىڭ ئاڭ-لم تاراتو كامىسسيەسى ئاغزالارىنىڭ كوز ئالدلارندا بولولارى ئالارنى ئوياو بولرغا هەم تريشىبراق ئىشلەرگە مەجبور ئيتە.

ئوقى - يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبنى مەحسوس تۈزو.

جيهازلارنىڭ بو تابىعلىگى، ئەلبەتتە، ئىشنى دۇرست قويو ئۈچۈن كيرەكلى بولغان نەرسەلەرنىڭ هەممەسنىدە بيرب جيتكىرە ئالمى. ئانى تيينشىنچە

تەرتيبكە كيتئررگە هەم ,تولماغان جيرلەرن ,توتئررغا كيرەك. ,ئوقى - يازا
بامەوچىلكنى بتئرو ئۈچن ,بولغان عادى مەكتەب (بيگئرەك دە تەعليمات
مەكتەبى) ئوزئنىڭ ,ئوقو بولمەسندە تابيعى جيهازلاردان ,ئش توبەندەگى
ئەيبرلەرنى ,بولدئررغا ئمتئلا! جاعرافييا خاريتالارى، كوچمە حەرفلەر، ياسا-
لغان سوزلەرنى تزەر ئۈچن بلانكا، ئسچوت، ,ئوقوچئلارنىڭ ئشلەرن
كورسەتب قويا ,تۇرغان ۋيترينا، گەزيتلەر ئستيندا كاليندار، تيرموميتر،
ئوز ئوزلەرن بارلاوغا يارافلى ئيتب تۇزلگەن شەكردلەر ئيسملئگى. شونىڭ
بلەن بركە مۇندى نەتيجەگە كيلنگەن: كورسەتمە ماتيرييال هەم هەر تۇرلى
يازمالار يش - يش ئالماشئنب ,تۇررغا، ئشلەرنىڭ ماميندتلارئنا قاراب بر
,ئورندان ئيكنچى ,ئورنغا كوچئرئرگە تييشلەر.

,ئوقرغا باشلاوچئلارغا مۇندى ماتيرييال كوب هەم تۇرلى - تۇرلى: ,بولغان
پلاكاتلار، ژورناللاردان ئالنغان رەسملەرنىڭ ئاستلارنداغى ئرى حەرف
بلەن يازلغان يازمالار، گەزيت ئيسملەرى، گەزيتلەردەگى مەقالە ئيسملەرى،
ئيعلانلار، بايراقلارداغى شيعارلار، تانش ۋيۋسكالارنىڭ هەم ,ئورام ئيسملەرى
كوپييەلەرى هەم باشقالار.

,ئوقوچئلار تيرەسندەگى ئەيبرلەر بلەن شول رەوشلى فايدالانغاندا هەر
تۇرلى ئش ئۈچن بردەن بتمەس - توكەنمەس ماتيرييال چغا، ئيكنچىدەن
,ئوقرغا - يازارغا كونئگولەر، ,ئوقئتوچى تۇزئگەن يوللاردان شول ئوقى
,تۇرمشنىڭ ,تعزلاوندان باشقا «ئوز ئوزندەن» ئوق حاسيل ,بولالار؛ ,زور-
لارنى ,ئوقرغا - يازارغا ئيركلى هەم جيكل ئۇيرەتونىڭ سرى شوندادر.

ئشنىڭ هەم ,ئوقئتو يوللارنىڭ جانلى مۇندەريجەسى: مەكتەب ,تۇرمش هەم مەكتەب ,تۇرمشدا.

بيلگىلى، ,تۇرمش بلەن ياقنلاشدئرونى تابيعى جيهازلارغا قاراغاندا
بيگئرەك مۇندەريجە هەم ,ئوقئتو يوللارى بارلقغا چعاررغا تييش.

,ئوقو ماتيرييالن نعب كيلە ,تۇرغان كامپليكسلى سيستيم بلەن ,ئوقئتو
ئشلەرن ,تۇرمشداغى ئاسە نيندى حاديسەلەر بلەن باغلاررغا ,يول ئاچا.
شونىڭ ئۈچن «كامپليكسلار» نى گەزيتلەردەن ئالنغان مەقالەلەركە بيك ,يش
قورالار، بيگئرەك دە گەزيتدەن ئالنغان مەقالە ئيكنچى ماتيرييالغا قۇرلغان
كامپليكسنىڭ تابيعى عونسرى ,بولا.

شول يول بەن بلم بيرو ئشلەرى واقت ـ واقت ئيجتيماعى هەم مەدەنى تۇرمشنىڭ تۇرلى ـ تۇرلى مەجاس، فەننى مۇنازارالار كبى ئاكتلارى رەوۇشندە ئالب بارىلرعا مۇمكين؛ ئشچى بەيرەملەرىنە قاتناشو ئيسە هەر تۇرلى يونەلشدەگى ئشلەرگە دەرتلەندىرو ئۇچن ئيك باى ماتيرييال بولاچاق.

ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى بتىرو مەكتەبلەرندەگى يازو ئشلەرىنىڭ ئەهمييەتى هەم ئانىڭ حاراكترى.

ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى بتىرو مەكتەبندە يازو ئشلەرىنە تۇرمش ئيحتيياجلارى بلەن باعلانشلى بارلققا چعارو مەعنەسندە بيك زور ئەهمييەت بيرىلە. شوڭا كورە، ئوقوچىلار يازونىڭ باشلانعج تيحنيكاسن حاسيل ئيتكەچدە، كوب ئشلەرگە «ئشلىلك» حاراكترى بيرىلە، مۇندى ئشلەر ئوزلەرىنە بيرلگەن فورماعا ـ (حات، تيليگرام، ئادريس، ئاقچا جيبەرو، بالدرمە هەم باشقالار) قارابقنا «ئشلىلكلى» بولميلار، بەلكى ئالار چنلابدا چن حات، چن تيليگرام چن ئادريس بولالار؛ ئوقوچىلارعا بولارنى ئوقو دەورندەئوك يازو چنلابدا كيرەك بولا. بو حۇسوسدا ميتودنىڭ وازيفاسى بر ئوقوچىنىڭ ئيحتيياجن باشقالارنىڭ ئشكە عەمەلى رەوشدە قاتناشووى ئۇچن فايدالانودان عيبارەت. شوندى مامينتقا بركەلەشب ئشلەو حاراكترى بيرلسە، موڭا ئيرىشو بيك جيڭل بولا. مۇندى ئشنى ئشلەترگە يارى، چۇنكى ئوقونىڭ بو باسقىچندا ئوقوچىلار يازو ئشلەرن ئوقتوچى قاتناشى بەن بركەلەشب ئشلەگەندەگنە جيڭە ئالاچاقلار.

يازو ئشلەرىنىڭ «ئشلىلك» حاراكترندە بولماعان بوتەن تۇرلەرىدە، تابيعى، بوتەن ئشلەرنىڭ ماوزوعى بلەن باعلانعان بولرلق ئيتب قۇرىلرعا، «كامپليكسدا» بولرعا، ئاندان كيلب چعارعا تييشلەر.

ئوقى ـ يازا بلمەوچىلكنى توقتوچىنىڭ كابينيتندا هەم «پۇچماقلار»ندا «گەزيتدەن، ئەنگەمەدەن، سەياسى ماوزوعدان، تەرجىمەئى حاللەردەن» ئالنعان بيك قزقلى ئشلەر كوررگە مۇمكين؛ بو ئشلەر ياننداغوق ئالارنىڭ باشقا ئشلەر بلەن كامپليكسدا نيچك باعلانعانن ئيزاح ئيتە تورعان ماتيرييالالاردا بولا.

،ئوقى-يازا بلمەوچنلكنى بتئرو مەكتەبنك ئاقتق مامينتئى- ،ئوقب چعوچئلارنك بەيرەمى.

،ئوقوچئلارعا ،ئوقولارن تەمام ئيتكەندە ئيسكئ مەعنەسئ بلەن ئيمتيحانلار ياساتماماسقا تيبش. ،بو ئيمتيحان ،بولسادا ،ئوقئتوچئنك ئوزئ ئوچن گنە بولر. ئەلبەتتە، ،ئوقئتونئ تەمام ئيتكەندە ئشنك نى دەرەجەدە ،ئوكشلئ بارعانن ئاچارعا، كورسەترگە كيرەك. ئاكلئ ،ئوقئتوچسئ بولعان مەكتەب ،بو «ئيمتيحانلار» نئ، دوُرستئرەك ئيتكەندە ئشنك نەتيجەسن كوروبەيرەمن، شول رەوشائ قوبارعا ئمتئلرعا تيبش: ئاندا ،ئوقوچئلارنك ،ئوقو-يازو تيخنيكاسنداعئ، ريبازيبات هەم سەياسى ئاك-بلماەرئ گنە كورلمەسن، بەلكى ئالارنك عوُمومى مافسادلار ئوچن بركەلەشب حەرەكەت ئيتە بلوُلەئ دە كورلسن.

،ئوقى-يازا بلمەوچئنك ،ئوقى-يازا باوچئگە ئەيلەنو فا كتئسئنك، كيرەك ،ئوقوچئنك ئوز قاراشندا، كيرەك ئانك ئەائ ،ئوقى-يازا بلمەوچئ ئيبدەشئ قاراشندا ،بولسن، بەيرەم ئيتئرلك ،زور ئش ئيكەنن ئوُنتماسقا تيبش. منە شوكا كورە ،بو بەيرەمدەن ،ئوقى-يازا بلمەونئ بتئروگە ئوُندەو ئوُچن بيك نق فايدالانرعا كيرەك.

شولاى ئيتب. ،ئوقونئ تەمام ئيتكەن شەكردلەر ئوُچن بەيرەم ياساو بيك تابيعى هەم كيرەكلئ ئش، باشقا هەر بر بەبرەمگە حەزرلەنگەن كبك، ،بو بەبرەمگەدە حەزرلەنرگە كيرەك. مەكتەب كالليكتيفئ، يەعنى ،ئوقوچئلار هەم ،ئوقئتوچئ ئوز بەبرەمەرئ ئوُچن بر كوُن بيلگلەرگە هەم ،شول بەيرەمگە ،ئوقى يازا بلمەونئ بتئرو ئشلەرئنە قاتشلارئ ،بولعان كشئلەرنى، مەسەلەن، سەياسى ئاك-بلم تاراتو ئيدارەسئ وەكيللەرن، ،شول كارحانەدەگئ ئاك-بلم كامىيسيەسئنك، ئوز كاوبلارئنك ئەعزالارن هەم ئوزلەرئنك ئوقى-يازا بلمى ،توُرعان ئيبدەشلەرن چاقئررعا تيبشلەر. شولاى ئوق بەيرەمنك پراگراماسئدا بركەلەشب توُزئلە. ،ئوقئتوچئنك وازيفاسئ بەيرەم پراگراماسن ئوتەگەندە ،ئوقى-يازا بلمەوچئلكنى بتئرو مەكتەبندە ئشلەنگەن ئشلەرنك نەتيجەلەرن كورسەترلك ئيتئروب بوُنەلدئرودەن عيبارەت:

بەيرەم ،بولاچاق كوُنگە قاراتب ،ئوقوچئلارنك ئش كوزەتمەلەرئ توُزئلە، بينانك ئچن كوچمە حەرفلەردەن ياكى باشقاچا توُزلگەن ماحسوس شيعارلار بلەن بيزەلە. ئشچئ كاوبلارئ ئستوديىالارئ بلەن باعلانش بەيرەم ئيتو

ماتيرييالن ئۇكەلەرگە ،بولشلق ئيتە. مۇندىغ بەيرەم- ئيمتيحانلارنى
،ئوزدرغاندا ،ئۇقۇونى تەمام ئيتكەن هەر بر ،ئوقوچى ئوزنىڭ ،ئوقى-يازا
بلوۇن، باشلانغج رەوشدە رييازيياتنى هەم سەياسى ئاڭ بامنى هەم داكلاد
رەۋشندە سۆيلەنگەن نەرسەنى ئاڭلاون كورسەتە ئالرلق ئيتلب ئۇزدۇرگە
تيبيش. مۇنڭ ئۈچن يادلاغان شيعرلەر ئەيتدىرو بلەن، تەبربكلەر هەم
تەكلەر سۆيلەتو ،يولى بلەن ئش ،توورندا حيساب بيرو بلەن، تەرجمەئى
حاللەر سۆيلەتو بلەن، كوز ئالدندا شيعار- هەم پلاكاتلارغا قاراب
حەزرلەنگەن مەقالەلەرنى ،ئوقتو بلەن فايدالانرغا كيرەك؛ شولار
ئوستنە، بەيرەم پراگراماسن ئوتەگەندە ،بو ئشلەرنڭ بارسندا جانلى هەم
قزقلى «حەرەكەتلەر» حاراكترى بيردرگە تيبيش، مەتن هەم ،سانلارنى يازا
بلولەرن كورسەتو ئۈچن ئالدان ئشلەنلە ،تۇرغان ئانكيتانى ،توتدرو
ئۈچن تابيعى ماميلەت ،برولرغا تيبيش.

،ئوقى-يازا بلمەوچلكنى بترو ئۈچن نيندى مەكتەب كيرەك.

شولاى ئيتب، ،ئوقى-يازا بلمەوچلكنى بترو مەكتەبى حەزر بيلگلەنگەن
رەوشدە ئوزندە ،ئوقوچلارنى ،تۇرمشدان بيزدرمى. ،ئول ئوزندە ،ئوقوچى
،زورلازنڭ تلەكلەرنە مووافيق ،بولماغان هيچ بر ماميلەنى كرتمى. ،ئول
بارى ئالارنڭ ،تۇرمش تەجريبەلەرن كيتدرب چغارب، ،شونى ،ئۇيشدرا،
،شونى تابيعى رەوشدە ،توتدرا غنا. ،شونڭ بلەن بركە ئشچنڭ بۆتن
،تۇرمشند بر ،بوون، كيسەككنە ،بولا. ،شوندى مەكتەبنڭ بۆتن ئشلكلمكى
،ئوقى-يازا بلمەگەن ئشچگە ئولچەولى رەوشدە ئوز ئيحتيياجلارنا ئوزى
مەنسوب ،بولغان (قاراغان) ،سينفى وازيفالەرنە يافنلاشوغا ،بولشلق ئيتە.
بارى تيك ،شوندى مەكتەبكنە ،ئوقى-بلمەوچنى ،ئوقى-يازا بلوچى
ديگەن ئيسمنڭ، عونوانڭ توبقۇرالى بلەن قۇراللاندرا. ،شوندى مەكتەبنى
تەمام ئيتكەن ،ئوقى-يازا بلمەوچيكنە ئوزنڭ بانكا ،سينفى قۇرالن
بوغالتماياچاق هم ئانى ،تۇرمشنا تاتبيق ئيتەرگە ئمتلاچاق

ئوقۇ ـ يازا بىلمەوچىلىكنى بىتىروچىنىڭ كابىنېتى.

ئاندى كابىنېتلار، يە ئوقۇ-يازا بىلمەوچىلىكنى بىتىرو كامىسسىيەلەرى يانىندا ئايرىم مۇئەسسەسە بولۇپ يەشەرگە، يەئىسە، بولغان تەقدىردە، سەيياسى ئاڭ ـ بىلىم تاراتىش ئىشچىسىنىڭ كابىنېتى يانىندا ماخسۇس «يۇچماق» رەۋىشىندەگىنە بولۇرغا مۇمكىن.

ئالارنىڭ ۋازىپەسىنى بىر يافدان ئوقۇ-يازا بىلمەوچىلىكنى بىتىرو ئىشلەرىن ھىسابقا ئالىۋ بولسا، ئىككىنچى يافدان ئوقۇ يازا بىلمەوچىنىڭ ھەم ئوقۇ يازا ئاز بىلوچىنىڭ مەكتەبلەرىنىڭ ئوقۇتوچىلارىنا زورلارىنى ئوقۇتو ئۈچۈن ياقا يوللار، مېتودلار ئىزلەرگە ھەم ئالارنى ئۆزلەشتىرىرگە بولۇشلىق ئېيتەرلىك نەرسەنى جىيىپ ھەم بىركىتىپ بارودۇر.

بو كابىنېتلار ھەم يۇچماقلار ئۈچۈن توپەندەگى نەرسەلەر ماتېرىيال بولا ئالار: بۈتۈن روسسىيەنىڭ ئوقۇ ـ يازا بىلمەوچىلىكنى بىتىرو كامىسسىيەسىنىڭ ھەممە نەشرىياتى، يۇرتلاردىغى ھەم مەركەزدەگى مۇئەسسەسەلەر تارافىندان زورلارنى ئوقۇتو يورتىدا چىقارىلغان فەرمانلار ھەم تەئلىماتلار، دەرسلىكلەر ھەم ئوقۇتو ياردەمچىلەرى، بېگۈرەكدە، مەكتەبلەرنىڭ ئۆزلەرىندەن (بېگۈرەكدە، تەئلىمات مەكتەبلەرىندەن) ئالىنغان ماتېرىياللار. مەكتەبلەرنىڭ ھىسابلارى ھەم ئىش پىلانلارى، كۈندەلىك دەفتەرلەر ھەم دەرس كانسپېكتلەرى، مەكتەبلەرنى قاراپ يۈروچى مۇرشىدلەرنىڭ دەرس ھاقىندا بولغان فىكرلەرى ھەم بارىسىندا قىممەتلىرەك بولغانلارى ـ ئوقوچىلارنىڭ ئۆز ئىشلەرى.

كابىنېتقا قويۇلا تورغان ئەسبابلارنىڭ ئېڭ زور ھەم مۇھىم چىشمەسى يورتداغى ئوقۇتوچىلارنىڭ بىرگەلەشىپ، بىر كالېكتىۋدە ئىشلەشىپ ئىشلەگەن ئىشلەرىدۇر.

كابىنېتنىڭ ئىشلەتىلگەن ھەم زورلارنى ئوقۇتونىڭ بۈتۈن تەئلىمات ئىشلەرىن ئالىپ باروچى كىشىلەر (مۇرشىدلەر، تەئلىمات مەكتەبلەرىنىڭ مۇدىرلەرى ھەم مۇمكىن بولغان جىردە ماخسۇس بېكىتىلگەن كىشىلەر كابىنېت مۇدىرلەرى) ئىش فايداسى ئۈچۈن شوندى كالېكتىۋلەرنى بولدىرىرغا تېيىشلەر ھەم شول كالېكتىۋلەرنىڭ ئىشلەرىن ياساغان تەجرىبەلەرى ھاقىندا بىر بىرسى بىلەن فىكر ئالماشۇغا ھەم زورلارنى ئوقۇتو نەزارىياتى ھەم ئەمەلىياتى مەسئەلەلەرىن بىرگەلەشىپ تېكشىرىۋ ھەم ئۆيرەنۈگە يونەلدىرىرگە تېيىشلەر.

بىرگەلەشىپ ئىشلەۋ نەتىجەسى بولاراق مۇندى نەرسەلەر كېلىپ چىقارغا

تیپشلەر: ئشچیلەرنىڭ عۇمۇمی جیینالشلارنىڭ هەم شولای ئوق کابینیت مۇندەریجەسن بایانماتالراق ئوز ئارالاریندا‌عی تۇرلی کامیسسییە هەم توگەرەکلەرنىڭ پراتاکوللاری، حیسابلاری، داکلادلاری هەم قارارلاری.

شولای ئوق، جییلعان ماتیرییالنىڭ ،ئوقی ـ یازا بلمەوچیلەرگە هەم ،ئوقی یازا ئاز باوچیدەرگە نەرسە هەم نیچك ،ئوقىترعا کیرەکلکنی ئاچیعراق کورسەترلك ئیتب قویارعا ترىشرعا تیپش، کابینیتنىڭ، هەممە نەیەرسی توزان باهن قاپلانعان، رەسمی وازینالارنی ئوتەو ئوچون گنە کرە ،تورعان کوڅاسز، «ئیسکی عەیانی یاردەملکەلەر موزیبی». ،بولب کیتووندەن قورقرعا کیرەك. ،ئوقی ـ یازا بلمەرنی بتروچی ـ ئشچیەر ،زورلارنی ،ئوقىتو ئشلەرنىنە یاڅا یوللار بلەن یاقننایا بلسەلەر، هەم کابینیت ،بو یاقننایو یوللارنىڭ هەممە حاراکترلی مامینتلارن ئوزننىڭ مۇندەریجەسی باهن گنە توگل، بەلكی ئوزننىڭ ئشی، عەمەلییات هەم ،تورمش بلەن دائیمی باعلانشی بارلیعن ئاچق کورسەتە ئالسا، ،ئول واقتدا یوعارىدا سۇیلەنگەن قورقنچلار ،بولمایاچاق. ،مونىڭ ئوچون تەعلیمات بیروچی کشلەر (مۇرشیدلەر هەم تەعلیمات مەکتەبلەرنىڭ مۇدیرلەری) ،ئوۋیشقان ئشچیلەرنىڭ (کاللیکتیفلەرنىڭ هەم کابینیتنىڭ بوتن ئشلەرن) حەرەکەتلەرن ،شوندی ئیسەب باهن ئالب بارارعا تیپشلەر: میتود هەم ،ئوقی ـ بازا بلمەوچیلکنی بتررو ئوۋیشمالارنی مەسئەلەلەری ،توررندا ،بولعان هەر بر مەجلس، هەر بر داکلاد کابینیتقا بروەر یاڅا نەرسە بیرە ئالراق هەم کابینیتنىڭ کورسەترگە قویعان نەرسەلەرنی بلەن ئاچق تەرسیم ئیتلەر هەم بوتن ،ئوقىتوچیلار کاللیکتیفنىڭ بوتن ئشی کابینیتقا تایانا ئالراق ،بولسن. منە شولارنی کوز ئالدندا ،توتب، کابینیتلارنی جییلشلار هەم مەجلسلەر یاسارعا ئوڅایلی ،بولعان جیرلەرگە: مەعاریف یورتلارنیا، مەرکەز کوتبحانەگە سەیاسی ئاك ـ بام تاراتو بولگنە، تەعلیمات مەکتەبنە هەم باشقا ،شوندی ،ئورنلارعا ،ئورناشدىررعا کیرەك.

عادەتدە کابینیتلارنىڭ ماتیرییاللارن ،ئوڅایلی هەم یاقتی بولمەدە پاپکالارعا ،سالب قویالار، ئاچق رەوشدە ۋیترینالارعا، شورلکلەرگە، ئوستەللەرگە تزب هەم ئستینالارعا ئلب قویالار.

ماتیرییاللارنی ،ئورناشدىرعاندا ئارتیعراق عەیانی ،بولعان، تەعلیمات بیرردەی ماتیرییاللارنی کوز ئالدننا، ئستینالارعا هەم ۋیترینالارعا قویالار؛ شوندان قالعان ماتیرییال ئیسە حۇسوسی رەوشدە ،سایلانب، حۇسوسی پلان هەم ماوزوعلار ،بوینچا ،جییلب ئایەرم پاپکالارعا ،توترلادا

ئۈستەللەرگە، شورلـكەرگە قويۇلا؛ پاپكالارنڭ ئۈستلەرىنە نەرسە ئيسكەنى يازىلىپ قويۇلا.

بولار بارىدا شەرحلەر، يازمالار، شيعارلار، گرافيكالار، دىيا گراممالار بلەن يافتىرتلعان ھەم كورسەتلـگەن بولرعا تييشلەر.

چامالاپ ئەيتكەندە، ماتيريياللا توبەندەگى ماۋزوعلار بوينچا كانسيتىرلارعا (توگەرەكلەرگە) بولۇنۇرگە مۇمكين:

1) «كرەسنييەن ئەليفباسى» بوينچا ئشلەنـگەن برنچى دەرسلەر.

2) ئوقى - يازا بلمەۋچىلەر بلەن بر ئليدان سوڭ ئشلەنـگەن ئشلەر.

3) ئوقب تەمام ئيتوچىلەر بلەن ئشلەنـگەن ئشلەر.

4) «گەزيت بوينچا»، «ئاعمداعى ماميت بوينچا»، «ئۈندەو كامپانييەسى بوينچا»، «بەيرەم ھەم باشقا شوندى نەرسەلەر حاقندا» ئشلەنـگەن ئشلەر.

5) نيچك ئوقۇترعا بارامى (نيچك ئيجك ئوقتىلار)

6) ئشچى كاوبى ھەم سەياسى ئلك - بلم تاراتو مۇئەسسەلەرى ھەم باشقالار بلەن ئلمتە.

ئوقى - يازا ئاز بلوچىلەر بلەن ئشلەنـگەن ئشلەرنى ئايىرم كورسەترگە كيرەك؛ مۇنڭ ئۈچن يرا گراما بوينچا ياحشى ئشلەنـگەن بر نيچە «كامپليكس» جيبارعا كيرەك؛ بولار نچىنە ئوقوچىلارنڭ ئشەرى فايدالانلعان باردەملۇكلەر (ماحسوس ئشلەنـگەن ھەم «تابيعى» كورگە تييش؛ شونڭ بلەن برگە ئالنعان «كامپليكسدا» باعلانعان ھەممە ماۋزوعلارنڭ نيچك ئشلەنگەنن بۇتن چارالارى بلەن كورسەترگە كيرەك. كابينيتنڭ باشقا ئەيرلەرى ئاراسندا ئوقى - يازا بلمەۋچىلەر ھەم ئوقى - يازا ئاز باوچىلەر بلەن ئشلەگەندە فايدالانلا تورعان ھەممە حاريتالار، گەزيتلەر، ژورناللار، براشورالار، كيتابلار، بلشمەلەر (Справочники) ھەم كاليندارلاردا بولرعا تييشلەر.

كابينيت يانندا بۇچما تارتماسى (ئوزڭ يوق واقتدا مۇرا جەعەت ئيتو ئۈچن)دە ھەم، مۇمكين بولسا، ئوقى - يازا بلمەۋچىلـكنى بتىرو چى ئشچىنڭ ئۇستينا گەزيتن ياكى ژورنالن ئۈيشدىرعا كيرەك.

كابينيتلارنڭ بر برسى ئاراسندا يازىشب مۇناسەبەت تۇتولارى، شولاي ئوق كورشى كابينيتلار بلەن ھەم بۇتن روسييە ئوقى - يازا بلمەۋچىلـكنى بتىرو كاميسييەسى يانندعى مەركەز كابينيت بلەن ماتيرييالـلارنڭ دوبليكاتلارن ئوز ئارا ئالماشب تورولارىدا بيك ماتلوب.

کابینیتلار ئاشا عوٗمومەن سەیاسی ئاڭ ـ بلم ئشنی بلەن ئامنەدە بولرعا نییش؛ موٗنڭ ئوٗچن کابینیت یانندا سەیاسی ئاڭ ـ بلم ئشنی پیدا گوکییا هەم ئانڭ عەمەلییاتنی کوٗتبحانەسنی یاسارعا کیرەك.

ئوقی ـ یازا بلمەوچلکنی بتروچی ئشچلەرنڭ، تەعلیمات مەکتەبلەرنڭ هەم ئالارنڭ تایانو نیگزنی بولعان کابینیتنڭ برگەلەشب هەم کوڭللی ئشلەگەن ئشلەری نەتیجەسندە زورلارنی ئوقتو ئشنەگنە توکل، بەلکی عوٗمومەن سەیاسی ئاڭ ـ بلم تاراتو ئشلەرنەدە تاتبیق ئیتلەچەك یاڭا میتودلارعا دەرت هەم ئمتلولار ئورناشاچاق، چوٗنکی سەیاسی ئاڭ ـ بلم تاراتو ئشننڭ بوٗتن فرونتی، هەممە موٗئەسسەلەری: کلوبلاری، کوٗتبحانەلەری، ئوٗندەو ئورنلاری، ئوقو یورتلاری (قیرائەتحانەلەری) ئوزلەرننڭ ئشلەرندە کیرەك میتود، کیرەك موٗندەریجە یاعندان بولسن برئوق ئەساسلارنی، یەعنی برگەلەشب ئشلەوچلکنی، ئوز ئوزندەن ئشلەوچلکنی، تورمش بلەن باعلانوچلقنی، ریۋالیوتسییاعا مەیلی بولعان سینفنڭ تلەکلەری بلەن موۋافەقەت یاساونی ئوٗیرەنرگە ئمتلالار. شولای ئیتب، «ئوقی ـ یازا بلمەوچلکنی بتروچنڭ کابینیتی» عوٗمومەن ساۋیتلار مەنفەعەتن کوزەتوچی بر موٗئەسسەسە بولارعا موٗمکین؛ بو موٗئەسسەسە ئوقی ـ یازا بلمەوچلکنی باشندان کیچرب، کیلەچەکدە عاممەنی کاممونیزم یافتلعی بلەن یافترتو ئشنە حزمەت ئیتەچەك.

تەعلیمات مەکتەبی.

ئورنلارداعی ئشنڭ عەمەلییاتی بر یاقدان زورلارنی ئوقتو ئوٗچن یاڭا میتودلار تابلعانن، کیرەکلی یاردەملکلەرنڭ توٗزلگەنن، یاڭا میتود بلەن ئوقتوچلارنڭ سانی کوٗندەن کوٗن ئارتب، توٗرعانلعن کورسەتسە، ئیکنچی یاقدان ئوقتوچلارنڭ کوبچلگی هامان ئیسکچە ئوقتقانلقنی کورسەتە. کوب تورلاردا منە شوشی نەرسە کوزەتلە: 1) ئوقرعا ـ ئوٗیرەتکەندە بالالار ئوٗچن توٗزلگەن ئەلیفبالار بلەن فایدالانب، ئاکنگی ئاواز میتودی بلەن ئوقتالار، 2) ئاعمداعی مامینت واقیعەلەری بلەن فایدالانمیلار، 3) ئەنسگەمە، ئوقو هەم یازو ماتیرییالی بلەن رییازییات ئوقتو ئاراسندا «کامپلیکسلق» یوق، 4) یاڭا یاردەملکلەر بلەن فایدالانا بلمیلەر هەم باشقالار.

،بو ئش كوبئسنچه ،ئوقئتوچئلارنئڭ ياڭا ميتودلارهم ياڭا يارده‌مئكلەر بلەن تانئش ،بولماولارندان ياكي تانئش ،بولسالاردا، تاتبيقئ ئيتەرگه قورقولارندان كيلە. ،شول ئارادا، ،تۇرمشدان ئالئنغان ئيسكئ ميتودلار ،بوينچا ،ئوقئتو بر يافدان قاراعاندا ،ئوقئتو دەورن ئوزايتسه، ئيكنچئ يافدان قاراعاندا ياڭالقنئڭ ئيسكئلئك تارافندان يوتئلو قورقئنچن ،تودئرا، چونكي ئەليفبا ،بوينچاعنا ،ئوقرعا ئويرەنگەن ،ئوقوچئلار مەكتەبنئ تەمام ئيتكەچ، ئوزلەرن چولعاعان ،تۇرمش حادیسەلەرندان فايدالانا بامياەر هەم ،ئوقي - يازا بامەوچئلكنئ بتئرو مەكتەبلەرندە حاسيل ئيتكەن بلملەرن‌ده بيك تيز ،ئونئتالار. ،مونئ ئيندئ ،ئوقئتوچئلار ئوزلەرئ‌ده ئاڭ - بلم تاراتو كاميسيەلەرئ‌دە، حەتتا ،ئوقوچئلاردا ئاڭلي باشلادئلار.

،ئوقئتوچئلارعا ،زورلارنئ ،ئوقئتقاندا ياڭا يولعا نەقلاب باسارعا ،بولشاق ئيتو ئوچن، ،ئوقي - يازا بەمەوچئلكنئ بتئرونئڭ بوتن روسييه عادەتدەن ،تش كاميسييەسئ گوبيرنا هەم ئويەز سەياسي ئاڭ - بلم تاراتو ئيدەرەلەرنئە "تەعليمات مەكتەبلەرئ" توزرگە تەقديم ئيتدئ؛ ،بو مەكتەبلەر بوتەن ،ئوقئتوچئلارعە تەعليمات بيرو ئوچن تايانچ ،ئورن ،بولرعا تييشلەر. ،بو تەعليمات مەكتەبلەرن سەياسي ئاڭ - بلم تاراتو ئيدارەلەرئ ياننداغ، شولاي‌ئوق مەكتەبلەرئ كوب ،بولعان ،زور سەناعەت مەركەزلەرئ ياننداغ توزرگە كيرەك.

،بو تەعليمات مەكتەبلەرنئڭ ،ئوقئتوچئلارئ ئشلەنگەن ياڭا ميتودلار بلەن ،ئوقي - يازا بمەوچئلكنئ بتئرونئڭ بوتن روسييه عادەتدەن ،تش كاميسييەسئ تارافندان جيبەرلگەن يردەمئلكلەر ،بوينچا ،ئوقئترعا تييشلەر. باشقا مەكتەبلەرنئڭ ،ئوقئتوچئلارئ ،بو مەكتەبلەردەگئ ئشلەرنئڭ ميتودلارن هەم نەتيجەلەرن قاراو هەم كورو ئوچن ئاڭا كيلب يوررگە تييشلەر. ،ئوقئتوچئلارنئڭ ئشلەرن يازب بارو ئوچن كوندەلك دەفتەرلەرئ ،بولرعا هەم ،ئوقوچئلارنئڭ ئشلەگەن ئشلەرئ جيبئلرعا تييش. ،ئوقئتوچئ ئوزنئڭ كوندەلك دەفتەرندە هەر دەرسدە نەرسە ئوتئلرگە، عەمەلدە شونئڭ نئ چاقلئسئ ئوتلگەنئ هەم نيندي يارده‌مئكلەردەن فايدالانعانئ كورسەتە. ،ئوقوچئلارنئڭ ئشلەرئ ئوتئلە ،تۇرعان ماتيرييالنئڭ يازودا نيچك ،بولب چققانئ هەم شەكردلەرنئڭ يازو كونئگولەرن نيندي ،يول بلەن حاسيل ئيتكەنلكلەرن كورسەتەلەر. باشقا مەكتەب ،ئوقئتوچئلارئ كوندەلك دەفتەرلەرئ، ،ئوقوچئلارنئڭ ئشلەرن قاراب هەم دەرسدە ،بولب، تەعليمات

مەكتەبنى ئوقۇتۇچىسى بلەن برگەلەشب تىگى ياكى بو ماتيريالدان هەم ئوقۇتونىڭ تىگى ياكى بو ميتودندان نيچىك فايدالانرغا كيرەكلىكنى تيكشۇرب چىقارالار. ئەلبەتتە، هيچ كيمچىلىكنى بولماغان ئوقۇتوچى بولا ئالاچاق توگل. «هيچ بر نەرسە ئشلەمەگەن كشىنىڭ گنە خاتاسى بولماياچاق» ديگەن سوزنى ئيسدەن چىقارماسقا كيرەك. بارى تيك تەعليمات مەكتەبى ئوقۇتوچىسىنىڭ ئوزنىڭ يۇمشاق ياقلارن باشقا مەكتەب ئوقۇتوچىلارى ئانىڭ دەرسەرن تىڭلاب، ئشلەرن قاراب يۇرگەندە ئانىڭ بو يۇمشاق ياقلارنا زور ئيعتيبار ئيتمى، ئانىڭ بيگىرەك كۇچلى ياقلارندان فايدالانرغا ترشسنلار.

شوندى تەعليمات مەكتەبى قالغان ئوقۇتوچىلارنى برلەشدۇرە تۇرغان مەركەز بولرغا تيىش. ئاندا تورمدان اتۇرمغا (ئايغا 4 مەرتەبە) ئوقۇتوچىلار جييىلشى بولسا، تاغى ياخشى، چۇنكى بو جييىلشلار واقتندا ئوقۇتوچىلار فيكرلەرن ئالماشالار.

بزنى عاممەوى ئيجادقا دورست يول باەن بارى تيك برگەلەشب ئزلەنولەرگنە ئالب باراچاقلار.

مەركەز سەياسي ئاگ-بلم تاراتو باش ئيدارەسىنىڭ 7251 نوميرلى تسيركولەرنە بولغان تەعليماتدان.

ئوقى-يازا بلمەوچىلكنى بتىرونىڭ تايانچ ئورنلارى (تەعليمات مەكتەبلەرى).

هەر بر گوبيرنا هەم ئويەزنىڭ ئوقى-يازا بلمەوچىلكنى بتىرو كاميسسيەلەرى ياننىدا ئيك ياخشى ئوقۇتوچىلار كۇچلەرن جەلب ئيتب، برەرگنە بولسادا، تەعليمات مەكتەبلەرى ئويشدۇررغا كيرەك؛ بو مەكتەبلەرگە شول تۇبەكدەگى بارچا مەكتەبلەرگە تەعەللقى (شول مەكتەبلەر ئچىنە باشقا ئويشما هەم مۇئەسسەسە مەكتەبلەرىدە كرتىلە، مەسەلەن كەسبەشلەر سايوزى، ميليتسييە هەم باشقالارنىڭ مەكتەبلەرى) تەعليمات ئشلەرى ئالب بارو، ئوقى-يازا بلمەوچىلەر هەم ئوقى-يازا باوچىلەر ئۇچن تۇزلگەن مەكتەبلەرنىڭ كيرەك تەشكيلات، كيرەك ئوقۇتو ياعندان بولسن، دورست قويلشن

كوزەتولەر، يۇكلەتلە. شولاى ئىتىب، ،بو مەكتەبلەر برنچى نەوبەتدە هەممە ياشكا ياردەملكەر هەم قوللانمالار بەن قۇراللاندۇرئارعا هەم مەركەز تارافندان تاوسىيە ئىتلكەن مىتودلارنى عەمەلگە ئاشىدۇررعا تىيىشلەر. مەركەزدەگى تەجرىبەلى مىتادىستلار ئوزلەرنىڭ ئۆچرەاعان چىتنالكەرنى حەل ئىتىب، ئوز تەجرىبەلەرى ،توروندا باشقالار بەن بولىشەچەكلەر.

،ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىروچلەرنىڭ كابىنىتلارى هەم پۇچماقلارى.

،ئوقۇتوچىلارنىڭ چىنعولارن (квалификация) كوتەرو، تەجرىبەلەرن ئىسەبكە ئالو هەم ئشدە كوركەن .موەففەقىيەتلەرى بەن ئالماشو، شولاى ئوق ئوز ئارا تەعلىمات بىرىشو ئۈچن ،ئورنلارداعى ،ئوقو - يازا بلمەوچىلكنى بتىرو كامىسىيەلەرى ياننىدا، تايانچ ،ئورنلار (تەعلىمات مەكتەبلەرى ياننىدا، ،ئورنلارداعى مەعارىف ئشچىلەرى ،ساىوزى ياننىدا ،ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىروچلەرنىڭ كابىنىتلارن ياكى پۇچماقلارن ،ئۇيشدۇررعا (تۇزۇرگە) كىرەك. ،بولارعا ،ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىرو ،توروندا ،بولعان هەممە ياردەملكەر، ئش حىسابلارى، ،ئوقۇتوچىلارنىڭ كۇندەلك دەفتەرلەرى ،ئوقوچىلارنىڭ ئشلەرى هەم باشقا ماتىرىياللار جىيلالار. كابىنىتلار ياننىدا ،ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىروچى ،ئوقۇتوچىلارنىڭ توگەرەكلەرن هەم كانفىرىنسىيەلەرن ،ئۇيشدۇرو ماتاوب.

،ئوقى - يازا بلمەوچىلكنى بتىرو هەم ،ئوقى - يازا ئاز بلوچىلەر مەكتەبلەرى.

ئۈش ياخشى قويماندا (ئاتناعا 6-8 سەعەت ،ئوقۇتقاندا) 2-3 ئايدا ،ئوقرعا - يازارعا ئۆيرەتب جىتكىررگە مۇمكين. ئەمما ،ئوقى - يازا ئاز بلوچىلەر مەكتەبدە ئىسە، ،ئوقوچىلارنى 6 ئايدا كىتاب هەم گەزىت ،بوينچا ئشلەرگە ئۆيرەتب جىتكىررگە مۇمكين.

ئىسكەرمە: مۇندا ئوقى - يارا بلمەوچىلكنى بترو كامىسىيەلارى قاراماعىندا II نچى باسقچ زورلار مەكتەبلەرى كرميلەر.

ئوقى-يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندەگى ئشلەرنىڭ ئوقىتو ئۈلگر باروۋى ئۈچۈن ئوقى-يازا بلمەوچىلەرگە ياقىنلايا باوكيرەك؛ ئالارعا ياقىنلايا باوچىلەر بيگەرەك ئشچى-كرەستيەن ئاراسىندان چققان ئوقىتوچىلار بولالار.

ئوقى-يازا ئاز باوچىلەرنى ئوقىتو ئۈچۈن چققان پيداگوگلارنى، شولاى ئوق ئشچى فاكولتيتلارى ئستوديتلارن هەم پارتييا مەكتەبلەرى ئوقوچىلارن فايدالانو ياخشى بولا.

هەممە ئشچىلەرگە تەعليمات بيرو ئۈچۈن ئوقى-يازا بلمەوچىلىكنى بتىرونىڭ بۈتن روسييە عادەتدەن تش كاميسسيەسى تارافندان تەقديم ئيتلگەن پلانلار بوينچا ياڭا ميتودلارنى تۈرمشقا ئاشىروچى چققان ميتاديستلارنى جەلب ئيتو فايدالى.

ئوقى-يازا بلمەوچيلكنى بتىرونىڭ بۈتن روسيە عادەتدەن تش كاميسسيەسى
رەئيسى: ئا. كۈرسكايا.
18/XI—22.

ئورنلاردا تايانچ (تەعليمات) مەكتەبلەرى تۈزو حاقىندا تەعليمات.

تەعليمات مەكتەبلەرن تۈزرگە كرشكەندە ئانى تۈزوچى شوندى مەكتەبكە كيلگەن هەر بر ئوقىتوچى عادى مەكتەبنى نيچك تۈزرگە كيرەكلك حاقىندا تەساۋور ئالراق بولوى، تورندا ئيجتيهاد ئيتەرگە تييش تەعليمات مەكتەبى ئۈزىنىڭ تۈزلە باشۋندان ئالب ئوق كورسەتكىچ مەكتەب بولرعا تييش.

تەعليمات مەكتەبندە ئوقو ياردەملكلەرندەن شوشى نەرسەلەرنىڭ بولولارى تييش: سينف تاقتاسى، سينف ئسچوتى، تگلگەن سوز هەم ئيجكلەرنى قويار ئۈچۈن بلانكا هەم قاترعى كانۋيرتلار، ئوقوچىلارنىڭ ئشلەرن كۈرگەزمەگە قويو ئۈچۈن بروتريننا، ئيكنچىسى گەزيتلەر، ئاڭلاتشلى چيبل براشورالار هەم نەفيس حيكەيەلەر قويو ئۈچۈن كۈتبخانەچك.

تەعليمات مەكتەبنىڭ ئستينالارندا بولوعا تييشلى نەرسەلەر:

1) ئوقوچىلار كيلگەچ، ئوز ئوزلەرن يازب قويو ئۈچۈن بارلاو كەعەزى
2) ئوقوچىلارنىڭ ئاچق كاليندارلارى ياكى كاليندار تابللەرى
3) تابقرلاونىڭ پيناگور ياكى عادى جەدوەلى.
4) سەعەت ياكى سيفرابلات ماديلى.

5) میتر سیستیماسی ئولچەولەرنىڭ جەدوەلی ،ئولچەولەر سیستیماسىنىا ئیسلاحات کرتو تەکلەرنىە موافیق رەوشدە)

6) پلادات، رەسم پارتریت، ئسحیما، دیاگراما کبك هەر بر رەسمای ماتیرییال، شولای ئوق ،زورایتب تەرسیم ئیتالگەن یا کی کوچمە حەرفلەردەن تۆزلگەن شیعارلار، ئیعلانلار، شەکردلەرگە تانش ئیسملەر.

ئیسکەرمە: یوعاریدا سانالعان نەرسەلەر نوقو ئشلەرینىڭ مۇندەرىجەسی هەم بارشینا قاراب هەم تۇرمشنىڭ ئیجتیماعی ـ سەیاسی ماینىتلارینا قاراب (مەسەلەن بەیرەملەرگە، یوبیلەیلەرگە ئوندەو کامپانییالارینا موافیق رەوشدە) ئوزگەرگە تیپش.

تەعلیمات مەکتەبندە مۇندان باشقا تاعی ،شوشو نەرسەلەر ،بولرعا تیپش:

1) بر نیچە کامپلیکت کوچمە حەرفلەر هەم ئەلیفبا کیتابىنىا قاراتب ئشلەنگەن بز نیچە کامپلیکت تگلگەن جۇملەلەر.

2) ،ئوقی ـ یازا بلمەوچىلکنی بتىرونىڭ بۇتن روسییە عادەتدەن ،تش کامیسییەسندەن ئالنعان یا کی باشقا ،یول بلەن تۆزلگەن ،ئوقۇتوچی کۇتبحانەسی.

،بو سانالعان نەرسەلەر ئوزلەرنىڭ کیرەکلکلەرنىە قاراب ـ ،ئوقۇتوچىنىڭدا، بیگنىرەکدە، ،ئوقوچىلارنىڭدا ئشلەرن جیکىلەیترلك رەوشدە ،ئویلاب ،ئورناشدرلعان ،بولرعا تیپشلەر.

ئوقی ـ یازا بلمەوچلکنی بتىرونىڭ بۇتن روسییە غادەتدەن تش کامیسییەسی رەئیسی. ئا. کورسکایا.

،ئوقرعا ـ یازارعا ئۆیرەتو مەکتەبن تەمام ئیتوچىگە ناکاز (،بۆیرق).

1) قەدرلی ئیبدەش، سین قەهارمان. ،زور کشلگە ،ئوقرعا ـ یازارعا هەم حیسابقا ئۆیرەنو بیك چیتن. ئەمما سین ئۆیرەنب جیتدك، ماعاریف فرونتندا سین جیکدك، سیگا شەرەف.

2) ئوز تیرەگدە نەرسە ئشلەنگەنلنی ئاڭلاو ئوچن، ئوزنگە گەزیت، کیتاب ،ئوقرعا تیپش ئیکەنچلکنی ئیسگدە ،توت. یوق ئیسە، ،ساۆیت

جۇمھورييەتتنە سينى ئوقۇتتو ئۇچۇن ئاقچا ھەم كۈچ سارف ئيتونڭ كيرەگنى يوق ئيدى، يوق ئيسە، سين ئوقۇ-يازا بلووگنى ئۇنۇترسڭ، تاعى ئوقۇ-يازا بلمەۋچى بولب قالرسڭ

3) سينڭ تۇرمۇشڭ ئاۋر، لاكين ئويلا، كۈچلەرڭنى ئارتدرو، ئيحتيمال سين مەكتەبدە ئوقووڭنى دەۋام ئيتەلەرسڭ، ئلك بايلارنى عنا ئوقتدۇلار، ئەمما ئالار ئوزلەرنڭ بالملەرى بلەن كاپيتال توزۇلمۇشگنە نعتدۇلار. ھەزر سيندە ئوقۇ ئالاسڭ؛ بالمگە حوجا بولعاچ، سيندە ياڭا تۇزۇلۇشنى نعتا ئالرسڭ. بو توردا ئويلا. مەكتەب ئاشا ئوز تۇرمۇشڭنىدا يادشرترسڭ.

4) سينى ئوقرعا-يازارعا ئۈيرەتدۇلەر. ئەمما ئەلى سينڭ تيرەڭدە ئوقۇ-يازا بالمەۋچلەر كوب. ئالار مەكتەبكە كيلميلەر، چۈنكى ئوقووى چيتن. ئالار مۇنڭ ئەھمييەتن ئاڭلاميلار. ئەمما سين مۇنى ئاڭلايسڭ ئيندى. كيترچى ئالارنىدا مەكتەبكە. بار ئالارعا، ئۇشاندر ئالارنى.

بو-سينڭ بورچڭ.

III - بولك.

ئوقۇ-يازا بلمەۋچلكنى بترو مەكتەبلەرندە زورلارنى ئوقتتو ئۈچۈن پراگرامما.

(قايبر ميتوديكا كورسەتمەلەرى بلەن)

ئوقۇ — يازا بلمەۋچلكنى بترو مەكتەبلەرندە ميتود ئشلەرن ئالب باروچن يولباشچلارعا.

ئازلارنڭ ئوقوتشلى تەجريبەسى-عاممەنڭ دەولەتنى.

توبەندە كيرۇلەچەك ئوقۇ-يازا بلمەۋچى زورلارنى ئوقتتو پراگرا-مماسن ئوقۇ-يازا بلمەۋچلكنى بترو كامپانيياسىنڭ باشندان بيرلى

،زورلارعا يا ڭا يوللار بلەن ياقتنابونى، تۇزلەرىنىڭ ماقسادلارى ئيتدىرب قويعان ،ئوقتوچىلارنىڭ تەجرىبەلەرىنە نيسگزلەب 1922 نچى ،يلنڭ عينوارندا ،ئوقى-يازا بامەۇچىلكنى بتىرو بۇتن روسييە عادەتدەن ،تش كاميسييەسى تارافندان تۈزلدى.

،بو پراگراما ،ئوقى-يازا بلمەوچىلكنى بتىرو ،تورندا جييلعان I نچى بۇتن روسييە ئسيزدندا (1922 ،يلنڭ فيۋرالندا) هەم ميتودلار كانفيرينسييەسندە 1922 ،يلنڭ سينتەبرندە) مۇحاكەمە قلنعاچ، ،ئورنلاردا عاممەۋى ماسشتابدا تاتبيق ئيتدله باشلادى.

عاممەۋى ،ئوقتوچىلار ،بو پراگرامانى عەمەلى تاتبيق ئيتكەندە قايبر ئۇستەلمەلەر هەم ئۆزگەرولەر بيلگەڭليلەر. ئەمما بۇتن روسييە ماسشتابندا ،بولعان تەجريبەنى حەزرگە حيسابقا ئالو مۇمكين ،بولماعانلقدان هەم پراگرامانى ،سۇراتولار كۈچلى رەوشدە دەوام ئيتكەنلەكدەن («ئشلەرنى ئالب باروچيلارعا» ديگەن ژورنالدا باسلعان 1 نچى باسماسى، شولاى ئوق ئايىرم ريساله رەونشندە باسلعان 2 نچى هەم 3 نچى باسمالارى تارالب بتدىلەر) ئانى ئۆزگەرشسز ئوك، دبيرلك، ياڭادان باسدىررعا ،تورى كيلە، شونڭ بلەن برگە ،ئورنلارداعى ئشلەرنى ئالب باروچىلارعا توبەندەگى فيكرلەرنى ئيعتيبارلارىنا ئالرعا تەقديم ئيتلە.

،ئوقى-يازا بلمەوچىلەرنى ،ئوقتو عەمەلييەتندا ئۇچرى تۇرعان چيتنلكلەر.

،ئوقرعا-يازارعا ئۈيرەتونڭ تۈب ئەساسلارن ،تۇرمشقا ئاشرعاندا (2 نچى ميتودلار تيكشرو كانفيرينسييەسنڭ قەرارلارن قاراعز) ،ئوقتوچىلارنڭ جانلىراق تۇركملەرى ئالارنى نازارى ئاقدان قابول ئيتب، عەمەلى رەوشدە ئشكە ئاشررعا چيتنسنەلەر؛ منە ،مۇنڭ بلەن نيسەبلەشرگە ،تورى كيلە. بردەن، ،ئوقتوچىلارنڭ كوبىسى ئاواز ميتودى بلەن ،ئوقترعا عادەتلەنگەن هەم بۇتن سوزلەر ميتودن چيتنلك بلەن تاتبيق ئيتە، ئيكنچىدەن، بر قەننى ئيكنچىلەرى بلەن باعلى بلمىيەر، يەعنى ،ئوقتونڭ كامپليكسلى ميتودن ئالب بارا ئالميلار. ئۈچنچىدەن، ،ئوقتوچىلار سەياسى جەهەتدەن قاراعاندا ،ئوقى-يازا بامى تۇرعان ،ئوقوچىلارعا قاراعانداادا نادانراق، چۈنكى ،بو ،ئوقوچىلارنڭ ،سينەى ئايرمانى

ئاڭلاولارىُ ئۇزلـكلەرندەن ئۇق كيله. ،بو ئيسه ،زورلارعا دۇرست ،يول باەن يافنلاشونىُ چيتنلەشدىُلدىُره، ،زورلاردا ،بولعان تاەكلەرگە دۇرست جاواب بيررگە ئيمكان بيرمى. ،ئوقنۇتوچىُلار ،بولارنڭ بارن‌دا ئاڭاى باشلادىُلار هەم ،بو چيتنلەكلەرنىُ جيڭەرگە تايلەر؛ ئش يولباشچىُلارىُ ئالارعا ياردەمگە كيلرگە تييشلەر.

چيتنلـكلەردەن چعو يوللارىُ.

،مۇنڭ ئۇچن تەعليمات مەكتەبلەرىُ باەن ئامته ،بولرعا كيرەك، چۇنكى تەعليمات مەكتەبلەرنه يوعارىُدا كورسەتلـگەن چيتنلكلەرنىُ جيڭە بله ،تۇرعان ،ئۇقنۇتوچىُلار جەلب ئيتكەنەنلەر. ،بو ،ئوقنۇتوچىُلارنڭ دەرسەرىُ باشقا ،ئوقنۇتوچىُلارعا كيلب تڭلارعا ئاچق ،بولرعا تييش؛ ئالارنڭ ئشلەرن يازب بارا ،تۇرعان كۇندەلك دەفتەرلەرىُ، حيسابلار، ،ئوقوچىُلارنڭ ئشلەرىُ باشقا ،ئوقنۇتوچىُلار تانىُشا ئالراق ،ئورنعا (مەسەلەن، ،ئوقى-يازا بامەچىُلـكنىُ بتىُروچىُننڭ پۇچماعىُنا) جيىُلب قويلعان ،بولرعا تييش، شونداىُوق ميتوديكه ئەدەبيياتىُدا ،بولرعا كيرەك. ،سوڭرا ،ئوقنۇتوچىُلار جيىُنشندا بۇتـن جـۇملەلەر ميتوديـكه (ئاميريـكا ميتودىُنـڭ ئۇزگەرتلـگەنن، هەم ئوقنۇتونڭ كامپليكسلىُ ميتودن يافترتا ،تۇرعان نازارى حارا كتردەگىُ دا كلادلار ،ئوقنلرعا تييش. سەياسى مەعارىُف تارانو ئۇچن ،ئوقنۇتوچىُلارنىُ گەزيتلەر بلەن، مووافيق ئەدەبييات باەن قۇرااللاندىُررعا تييش، ليكسييەلەر ،ئوقرعا، بيلـگىُلىُ ماوزوعلار ئۇستنده عەمەلى ئشەر ئشلەرگە، تۇرلىُ ماوزوعلارعا ،ئوقوچىُلار بلەن برگە ئەنـگەمەلەر ياساۆ يوللارن كورسەترگە كيرەك. ،ئوقىُ-يازا بامىُ ،تۇرعان ئشچىُ هەم كرەستييەن ئاراسندان چققان ،ئوقنۇتوچىُلارنڭ دا كلادلارىُ بيگرەكدە فايدالىُ. ،مۇندى چنقماعان ،ئوقنۇتوچىُلارنڭدا ،زورلارعا دۇرست ،يول باەن يافنىُايا بلولەرىُ ئارقاسىُدا، ئالارنىُ ،تۇتب ،تۇرا ئالولارن تەجريبه كورسەته.

،ئوقى-يازا بلمەچىُلەر باەن شۇعىُللەنـگەنده تەجريبەلىُ ،ئوقنۇتوچىُلارنىُ جەلب ئيتودەن بيگىُرەك ،ئوعى-يازا بلمى ،تۇرعان ،زورلارنىُ ،تۇتب ،تۇرا ئالرلققنا يازو تانوچىُلارنىُ جەلب ئيتاسه، ،شول جيـته؛ چنققان ،ئوقنۇتوچىُلارنىُ بيگىُرەك ميتود ئشلەرىُ ،توزندا تەعليمات بيرو ئۇچن جەلب ئيتەرگە كيرەك.

ئوقۇش- يازما بىلمەيدىغانلىقنى ھەم ئوقۇش- يازما ئاز بىلىدىغانلىقنى تۈگىتىش.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بالالار مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن بويىچە ئوقۇسقا تېيىش. بالالار مەكتەپىدەكى
ئۆگەنگەن ئۈچۈن بولغان مەنۇدا ھەم ماتېرىيالى بزورلار ئۈچۈن بولمان
مەكتەپلەر كە ئوقۇ ـ يۇمال كۈچەيتكە بولامى. بو ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن
ھەم ئىشنىڭ ئورنىدا ئاقىرنىلە ماتېرىياللىق بزورلار تۈگەتكەندە بادى بولمانى
ھەم مەنۇدلارنىڭ بزورلار [illegible] تۈگىلىشنى مۇۋاپىق بولمانى ئالارغا كېرەك
بزورلار مەكتەپتە ئوقۇغۇچى بەن ئوقۇغۇچى ئاراسىدا بزور جىل بولماسقا
[illegible] ھەمكى ئوقۇ ـ يازا [illegible] بزورلارنىڭ ئورالارنىڭ ئۆتۈرۈش،
[illegible] ھەم [illegible] قىلىشىدا كۆپ ھۆسۇسىدا ئوقۇ ـ يازا با ـ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] بولولارنى مۈمكىن. ئوقۇغۇچى
[illegible] ئوقۇغۇچىلارنى بەن [illegible] چە مۇئەللىمە قىلىدا بزورلارغا
[illegible] بولى بەن [illegible] بولا، بو [illegible] ئىشلارنىڭ ئۈلگىر
ۋاقىتلىق كۆرەمە.

[illegible] [illegible] ھۆكۈمەتنىڭ بزور [illegible] [illegible] تۈزۈلگەندە ھەلى
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ئۈچۈن بزورلار،
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ئوقۇغۇچىلارنىڭ [illegible] ھەلى [illegible]
ھەم [illegible] [illegible] [illegible] ئىشلەرگە [illegible] [illegible] بالالار
[illegible] كېرەك بولۇپ قالالاچاقلار.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىشى [illegible] ئوقۇغۇچىلارنىڭ [illegible] ھەم قولىدا بولمانى
[illegible] [illegible] [illegible] ھەم [illegible] مۇۋاپىق
[illegible] [illegible].

ئوقۇي ـ يازا بلمەوچلكنى بتىرو مەكتەبلەرى ئۈچۈن پراگرامما تۈزۈدە ئەساسلەر.

ئوقۇ ـ يازا [illegible] [illegible] [illegible] (1) [illegible] [illegible]
[illegible] ھەم [illegible] [illegible] [illegible] (2) [illegible]
[illegible] ھەم [illegible] [illegible] [illegible] يازا بىلوە
[illegible] ھەم [illegible] [illegible] ئوقۇي ھەم يازا بىلوە [illegible]
[illegible] [illegible] (4) [illegible] [illegible] [illegible] ئەساسلارى،

ساۋيتلارنڭ ئەھمييەتن، قزل عەسكەرنئ ھەم باشقالارنئ ئاگاى ئالو، بو ماقسادلارعا ئۆيرۈنشو ئۈچن ئوقئ ـ يازا بامەوچئلكنئ بتئرو مەكتەبلەرندە تيخنيكا، رييازييات ھەم سەياسى بامگە كامپليكسلئ ميتۆد بلەن ئۆيرەتەلەر.

ئوقرعا ـ يازارعا ھەم رييازيياتقا ئۆيرەتو ئۈچن كيرەكلئ بولعان ماتيرييالئ، ساۋيت تۆزۈلۈشئ مەسئەلەلەرئ بلەن باعلاب ئوقوچئلارنئ چۆلعاعان ئاعمداعئ تۆرمشدان ئالرعا كيرەك. مۇندى برلەشدرمەنئ تامسە نيندئ ئەليفبا بلەن ئوقئتئاندادا ئالب باررعا مۆمكين، بارى تيك ئانڭ مەتئنئگنە ئيرى باسما حەرفلەر بلەن يازلعان بولسن؛ سان ماتيرييالئ تۆرمشدان ھەم ئاعمداعئ ئەدەبيياتدان (گەزيتلەردەن، پلاكاتلاردان براشورالاردان ھەم باشقالاردان) ئالئنرعا تييش؛ شونڭ ئۆستئنە ئەنگەمەگە ئوقوچئلارنڭ ئوزلەرندە قاتشدئررعا ھەم ئشلەرنڭ نەتيجەلەرن يازب باررعا كيرەك. بو حاقدا نيلەر ئشلەرگە كيرەكلكنئ باو ئۈچن II نچئ بۆتن روسييە ميتودلار تيكشرو كانفيرينسييەسنڭ قەرارلارن ئوقب چعارعا مۆمكين (71 بيتدە).

ئوقئ ـ يازا بامەوچئلكنئ بتئرو مەكتەبلەرندە كامپليكسلئ ميتود بوينچا

قوللانو ئۈچن يارەملئكلەر:

1) «كرەستييەن ئەليفباسئ.» زورلار ئۈچن بۆتن سوزلەرنئ كوزەتو ميتودى بلەن ئاۋل حوجالئعى تورمشئنا قاراتب يازلعان ئەليفبا.

2) ئوقئتوچئلارعا قوللانما. (شوشئ كيتاب.)

3) زورلار ئۈچن رييازييات دەرسلئگئ م. قۆربانعەلييف ھەم ع. باعدانئ. (تيزدەن باسلب چعا).

ئەلیفبائا ئۆستەمە ماتیرییال.

1) پلاکاتلار، یازمالار، شیعارلار.
2) گەزیتەر.
3) ژورناللار.
4) ئستینا هەم ئۆستەل کالیندارلاری.

ئوقی ـ یازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئەنگەمەلەر یاساتو ئوچن

ئونەک مەوزوعلار.

I ساۆیتلار تۆزلىشى مەسئەلەسندەن:

1) روسیيە حالقى عاممەسنىنك ئوقی ـ یازا بلمەوچلىگىنىنك سەبەبلەری. ئوقی ـ یازا بلمەوچىلىكنى بتىرو حافنداعى دیكریت.

2) ئشچى هەم كرەستیيەن ۆلاستى. مەملەكەتنى ئیدارە فلو ئشىنە حزمەت ئیيەلەرنىنك فاتناشووى. ساۆیتلار هەم ئالارنىنك بولكەلەری.

3) بزنىنك حوجالىغمزنىنك جیمىرکلىگى هەم ئاننىنك سەبەبلەری. پاتشا سوعشى، بو جیمىرکلىكنىنك باش سەبەبى. گراژدانلار سوعشى.

4) جیمىرکلك بلەن كۆرەش. ریۆلیوتسییا ئیقتیسادى فولىلغدان ئوتقاروچى: فابریكلەر، زاۆودلار هەم جیر حزمەت ئیيەلەرنىنك دەولەتى.

5) حوجالىقنى ئالب بارونىنك یاحشى یوللاری (جیرنىنك ئاشلىق ئوكدىرو-چىلىكن ئارتدىرو، حایوان ئاسرارچىلقنى كوتەرو). ئیگنەلەرنىنك ئوكماۆلاری، ئالارنىنك سەبەبلەری هەم ئالار بلەن كۆرەشو.

6) ئاۆلنىنك شەهەرگە هەم شەهەرنىنك ئاۆلعا یاردەمى. ئشچى هەم كرەستیيەنلەرنىنك سایوزى، ساۆیتلار مەملەكەتى (دەولەتى)، كاممونیزم جەمعییەتىنە كوچو

II ،ئوقى ـ يازا بلەوچنلكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئيسكە توشۇرە ،تورعان ريۋاليوتسييە بەيرەملەرى.

1) ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسى . . . . ـ 7 نچى نويەبردە.
2) 1905 نچى ،يل ريۋاليوتسييەسى . . . ـ 22 نچى عينواردا.
3) فيۋرال ريۋاليوتسييەسى . . . . . . ـ 12 نچى مارتدا.
4) پاريژ كاممۇناسى. . . . . ـ 18 نچى مارتدا.
5) پراليتارييانىڭ بەينەلميلەل بەيرەمى. . . ـ 1 نچى مايدا.
6) ئشچى حاتن ـ قزلارنڭ بەينەلميلەل بەيرەمى ـ 8 نچى مارتدا.
7) بەينەلميلەل يەشلەر كۇنى . . . . . . ـ 1 نچى سينتەبردە.

،ئوقرعا ـ يازارعا ئۇيرەتو پراگرامماسى.

(تلەسە نيندى ئەليفبا ،بوينچا ،ئوقتىرعا يارافلى)

1) گەبنڭ جۇملەلەردەن ،تورووى، جۇملەلەرنى سوزلەركە ئايرو.

ئەليفبادا ئۇچىرى ،تورعان ھەم ،ئوقوچىلارنى چۇلعاعان ،تورمشدان ئالنعان بۇتن سوزلەرنڭ شەكللەرن ئيسكە ئالو: «2 مارت»، «بزدە جيرـ بزدە كۇچ» ھەم باشقالار.

بۇتن سوزلەر ميتودى بلەن ،ئوقتلسا، سوزلەرنى ئيجكلەرگە بولو، ياكى ئاۋاز ـ ھەرف ميتودى بلەن ،ئوقتلسا، تانش سوزلەردەن ئايرم ھەرفلەرنى ئايرب ئالو، مەسەلەن، «ساباق» ديگەن سوزدەن «س، ا، ب، ق» ھەرفلەرن.

كوچمە ھەرفلەردەن سوزلەر ھەم جۇملەلەر توزو. كوچرب يازو. تانش سوزلەردەن ياكا جۇملەلەر توزو ھەم ئالارنى يازب قويو،

2) سوزلەرنى ئايرم ئاۋازلارعا بولو؛ ھەرفلەب جۇملەلەر ھەم سوزلەر يازو. سوزلەرنى ئيجكلەرگە بولب بر يولدان ئيكنچى يولعا كوچرو. نوقتا (تورتكى). ئەليفبانى ئەكىرنلەب ،ئوقو. ئيسم، فاميلييە، ئادريس كبك سوزلەر يازو.

ئەليفبا مەتننى بەن رەتدەن پلاكاتلاردا، يازمالاردا، ئيعلانلاردا، گەزيت

ئيسملەرندە، كيتاب فيھرستلەرندە ھەم باشقالاردا ,بولعان تانش ھەرفلەردەن تۈزلگەن جۈملە ھەم سوزلەرنى ,ئوقو.

باسما مەتندەن كوچۈرب يازو؛ ,ئوقوچلارنڭ، كيتابلارنڭ، جيھازلارنڭ ئيسملكلەرن تۈزو.

قايبر ھەرفلەرنڭ ھەر ئيكى ياقدان قوشلب يازلولارى، قايبرلەرنڭ ,ئوڭ ياقدانعنا قوشلب يازلولارى؛ سوز باشنداعى سوزقلارنڭ (تاوشى ھەرفلەرنڭ) ھەمزە بلەن يازلولارى. قالنلق بيلگسنڭ قايسى سوزلەر ئالدندان قويلووى، قايسى سوزلەر ئالدندان قويلماوى؛ «ۀ» ھەم «ۋ» ھەرفلەرنڭ قايسى بر ,ئورنلاردا يازلماوى؛ ياڭا ھەرفلەردەن ئيسكى ھەرفلەرگە كوچو.

(4) ئانكيتالار ,توتو، بلدرمە، راپورت، حيساب ھەم باشقا ,شوندى ئش كەعەزلەرى تۈزو.

گەزيت ھەم كيتابلاردان ئالنعان ئاچق ھەرف بلەن يازلعان پارچالارنى بيلگلەنى پلان ,بوينچا ,ئوقو. ,سوراو(؟) ھەم ئۈندەو (!) بيلگلەرى.

حاتلار يازو. ئاعمداعى ,تۈرمشنڭ حاديسەلەرن برەملەب ھەم برگەلەشب قسقاچا تاسوير ئيتو. يش قوللانلا ,تۈرعان سوزلەرنى ھەم ئالارنڭ عەلەمەتلەرن دۈرست يازو، مەسەلەن، قايتتى - قايدى، ئاتتان - ئاتدان، قازاننان - قازاندان، ئاشتا - ئاشدا، ,توزلو - ,تۈزلى...

,ئوقرعا - يازارعا ئۈيرەتو ئۈچن كيرەكلى مەعلوماتنى توبەندەگى كيتاب ھەم مەقالەلەردەن ئالرعا مۈمكين:

1) ,بو كيتابدا ,زورلارنى ,ئوقتونى پسيحالوگييە ,بوينچا نيگزلەو.

2) ,زورلارنى ,ئوقرعا - يازارعا ئۈيرەتودە ئاميريكا ميتودن پسيحالوگييە ,بوينچا نيگزلەو.

(3) «كرەستييەن ئەليفباسى» ,بوينچا ,ئوقتو يوللارى.

بزنڭ ,بو ,زورلار ئۈچن ئاميريكا ميتودى بلەن (جۈملە ھەم سوزلەردەن ئيجكلەرگە ھەم ئايرم ئاوازلارعا كوچو ,يولى بلەن) ئەمەيدا تۈزووبز برنچى تەجريبە بز. مۈندا ماتيرييال ئيجتيماعى، سەياسى، ,تۈرمش ھەم حوجالق ماوزوعلارنا قاراتب ,سايلانعان. ئاحرندا دەرس بيرو ئۈرنەكلەرى

كيترلگەن. ياشقا ميتودنك، شونك بەن بركە ئەليفبانك ئۆلگر ،بولوۋى ،ئوقۇتوچىلارنك ئالدان حەزرلەنولەرىنە ،توقتالا.

4) ،زۆرلارنى ،ئوقۇتو يوللارى — م. قۇربانعەلييف.

ئيسكەرمە: روسچا ،ئوقرعا — يازارعا ئۆيرەتو حاقندا ،ئوقى — يازا بامەۋچىلكنى بتۆرونك بۆتن روسييە عادەتدەن ،تش كاميسسيەسى تارافندان نەشر ئيتلگەن روسچا پرا گراممانى قارارعا.

،ئوقرعا — يازارعا ئۆيرەتو ئۆچن ميتۆديكادەن قايبر كورسەتمەلەر.

،ئوقرعا-يازارعا تامسە نيندى ئەليفبا بلەن، حەتتا ئەليفباسزدا ئۆيرەتركە مۆمكين. ئەمما ،ئوقوچىلارنك كيتابدان هەم گەزيتدەن باعلانشلى هەم تاشلاياشلى ،ئوقوعا تيز هەم جيڭل كوچە ئالولارى ئۆچن، ئالارنى برنچى دەرسلەردەن ئوق سوزدەگى هەر بر حەرفنى ئايرم-ئايرم تيكشرب ،تۆرمى، كوزلەرى بلەن بۆتن سوزنى بر يولى ئلەكدرب ئالرعا يۆيرەتركە كيرەك. مۆنك ئۆچن ئەليفبا ،بوينچا عادى رەۋشدە شۆعەللەنو بلەن رەتدەن ،ئوقوچىلار ئۆچن كيرەكلى هەم قزقلى ،بولعان باشقا جۆملەلەردە ئالرعا كيرەك، مەسەلەن، ،ئوقۇتوچى تارافندان «2 مارت» ديب يازلب قويلعان جۆملە. ،ئوقۇتوچى ئوزى ياكى ياحشراق ،ئوقى بلە ،تۆرعان ،ئوقوچىلار مەتننى ،ئوقب چعالاردا، ئاندعى سوزلەرنى تيكشردلەر، 2 لى رەقەمنى ئافچا بيالگەلەردەن ئزلەب تابالار، ،سوڭرا، ،ئوقۇتو بۆتن سوزلەر ميتودى بلەن ئالب بارلسا، ئوزلەرنە تانش ،بولعان ئيجكلەرنى ئزلەب تابالار، ،ئوقۇتو ئاواز ميتودى بلەن ئالب بارلسا، ئوزلەرنە تانش ،بولعان حەرفلەرنى ئزلەب تابالار. ،ئوقوچىلار، جۆملەنك مەعنەسن چاما بلەن گنە ئاڭلاسالاردا، ئوزلەرنە يات ،بولعان قايبر عونسرلارعا قاراماسدان جۆملەنى ،ئوقب چعالار. ،ئوقو بلەن رەتدەن مەتننى كوچرب يازودا بارا، ،بو ئيسە ،ئوقوچىلارنك زيهننده ،بولعان ياشقا سوزلەر شەكلن نعتتا. ئەگەر ،ئوقۇتوچى ئيكنچى تابقر تافتاعا ناعن سوڭا ،ئوحشاشلى جۆملە يازب قويسا، مەسەلەن، «3 مارت» ديب يازسا، ،ئوقوچىلار ئيندى مۆنى ئوزلەرى سيزنب كنەدە ،ئوقب چعالار. بر نيچە دەرسدەن ،سوڭ چيتنرەك

جۇمەكە كوچەرگە مۇمكين، مەسەلەن، «24 نچى مارتدا سافين كيزو»،
«29 نچى مارتدا باتتالوۋا كيزو» هەم باشقالار. ئوقۇتوچى ئەلىپبەغا
ئۇستەمە بولغان ماتىرىيالنى ئوقوچىلارنىڭ دەرتەرىنە، قزىغولارىنا، ئالار
بلەن ياسالا تۇرغان ئەنگەمەلەرگە، ياكى نيندى بولسادا برەر مازوغا
قاراب ئوزگەرتە، مەسەلەن، «بز ئاچلارغا برەر پوت ئون بيردك»، قاتى
سوقانى ئيرتە تۇت ئارش ئوگار پۇتقا ئون پوت»، «قايناماغان سونى
ئچمەگز - چيرلەرسز». ئوقو - ئوقوچىلار قاشندا ئوزىنىڭ قيمەتن جوياما-
سن ئوچن جۇمەلەر مەعنالى بولرغا تييش.

ئەلىپبا مەنىنىنە سەياسەت دەرسەرندەن دە ئوقوچىلارنى چولاغان
تۇرمشدان هەم گەزيت حەبەرلەرندەن ئالنغان سان ماتيرىياللارندان دا
ئۇستەرگە كيرەك. بو ئيسە ئوقۇتو ئشن ئارتىراق جانلاندرب، ئانى
تۇرمشقا ياقنلايتب، ئوقو-يازو تيحنيكاسىنا ئۇيرەتو ئشن ساۋيت تۇز-
ۇمشى مەسئەلەلەرى بلەن دە باغلار.

ئوقۇتوچى تارافندان تاقتاغا يازلغان جۇملەلەرنى ئوقو بلەن رەتدەن
باشدان ئوق ئوقوچىلارغا ئوقرغا گەزيت، كيتاب هەم ژورناللاردا
بيررگە كيرەك، ئوقوچىلارغا ئالارداغى مەقالە باشلارندان ئوزلەرىنە تانش
بولغان سوز عونسرلارن ياكى بۇتن سوز هەم جۇملەلەرنى تابارغا تەقديم
ئيتەرگە كيرەك. بو مافساد ئوچن پلاكاتلارداغى شيعارلار ئيڭ موۋافيق
كورنەلەر، چۇنكى ئالارنىڭ ئاچقلغى هەم تاسويرى بولوچىلغى شيعارنىڭ
مەعنەسن ئەكلدرب ئالونى جيڭەيتە.

كالينداز، ئاقچا بيلگەلەرى، ئيعلانلار، حيتابنامەلەر، ئانكيتا كەعەزلەرى
كبك نەرسەلەرنىدە شولار جۇمەسىنە ئوق كرترگە مۇمكين.

ئوقرغا ئۇيرەتكەندە ئەلىپبادان باشقا شوندى ياردەمچىلەر بلەن دە فايدالانو
ئوقوچىلارنىڭ ئوقى - يازا ئاز بلوچىلك دەورن قسقارتا، شول ئوق واقتدا
ئاواز-حەرف ميتودى بوينچا ئوقتقاندا ئيركسز كيلە چعا تورغان
كيمچىلكلەرنى بايتاق ئوق كيمتە. بو ميتود بلەن ئەليفبا بوينچاغنا ئوقتا
تورغان ئوقتوچىلارنىڭ شەكردلەرى سوزلەرنى ئوقغاندا هەر بر حەرفكە
ئيعتيبار ئيتب هەم سوزقلارنى (قالدى، كيلدى ديب) سوزب ئوقرغا
عادەتلەنگەنلكلەرن تەجربە كورسەتدى ئيندى. منە شول ئوقتادان چعب
هەم شولاي ئوق پيدا گوگيا نەننىڭ ياڭا نەتيجەلەرن ئيسدبكە ئالب،
بز ئوقرغا-يازارغا ئۇيرەتكەندە بۇتن سوزلەر ميتودى بلەن ئوقتونى

تەوسىيا ئىتەبز هەم يوعارىدا كوسەتلگەن ئەلىفبالار هەم يوللار بلەن فايدالانونى تەقدىم ئىتەبز.

،ئوقرعا ئۇيرەتو بلەن رەتدەن يازارعا يۇيرەتودە بار، ،بولار بربرسىنە بەيلەنب بارالار. باشدا كوچرب يازو كىتابدا ياكى تاقتاعا يازلعان سوز- لەرنڭ رەسمن ياساتودان عىبارەت ،بولا. باشداراق ئايرم حەرفلەرنڭ شەكللەرى دۇرست ،بولماوچنلق ،ئوقنتوچننى قورقنترعا تىيىش توگل. باشداراق حەرفلەر باسما بلەن يازما ئاراسنداراق ،بولعان شەكللەر رەونشندە يازلسالاردا يارى، بارى تىك يازونڭ تانرلق ،بولماوىعنا ئايرم حەرفلەرنى ياكى ئالارنڭ عونسرلارن يازونى نعترعا تىيىش. مۇندا ،ئوقنتوچى ،ئوقوچىلارنڭ يازو ئۇيرەنگەندە كورە ،تۇرعان تۇرلى چيتنلكلەرندەن چعب ئش كورگە تىيىش. هەر بر ،ئوقوچى بيگرەك ئوزى چيتنلك كورە ،تۇرعان ئشندە كونكسن. ،ئوقنتوچى تىيشلى ميتود- لارنى تاتبيق ئيتكەندە ،زور شەكردلەرنڭ بيرلب ئشلەون هەم ئالارنڭ شەحسى عەمەلى ئيحتيياجلارن ئيسكە ئالرعا تىيىش.

رييازيىيات پراگرامماسى.

1 دەن 9 عا قەدەر روما هەم عەرەب (روس) رەقەملەرنى بلەن تانشدرو. ئالارنى چاعشدرو، مەسەلەن، I-1 ، 2-II هەم باشقالار، رەقەملەرنى ئاقچا بيلگىلەرندەن هەم سەعەت سيفربلاتندان تابو؛ توگەرەك ملڭ هەم ميليونلارنى (نوللى ملڭ هەم ميليونلارنى) نوللەرى بلەن ،تولى كۇيى هەم ئيسملەرى قسقارتب يازو، مەسەلەن، 5000 - 5 ملڭ، 5.000.000 - 5 ميلليون.

،ئوكايلى ،سان ماتيرييالى ،بولعندا ،شول ،سانلار تيرەسندە كوكلدەن ئيسەبلەو هەم يازو.

ئيكى رەقەملى ،سانلارنى ،ئوقو هەم يازو، ئالارنى ،سينق ئسچوتندا ،سالو. ئسچوتقا ،سالب قوشو هەم ئالو (كيمنتو). ئيكى رەقەم بلەن تەرسيم ئيتلگەن توگەرەك ملڭلەر هەم ميليونلار (مەسەلەن، 25.000 - 25 ملڭ).

كونگو ئوچن: كاليندار ،بوينچا ئشلەو، شەكردلەرنڭ ئوزلەرن بارلاو،

کەەزنىە يازووى، ،ئوقوچىلارنىڭ يەشلەرن يازولارى ھەم ،ئوقوچىلارنى چولعان ،تورمشدان ئالنعان باشقا مەسئەلەلەر.

% بىلگىنسن ،ئوقو ھەم يازو؛ ئانىڭ حاقندا ئاڭ بيرو، توگەرەك دىياگراممالار، %% لارنى ۋاقلانمالار (كەسرلەر) بلەن چاعشدىرو، مەسەلەن، $50\% = \frac{1}{2}$، $27\% = \frac{1}{4}$ دەن بر ئاز ئارتىعراق ھەم باشقالار. كونىگو ئوچن ،سان ماتيريياللن گەزيتلەردەن، براشورالاردان ھەم باشقا ،شوندى نەرسەلەردەن ئالرعا مومكين؛ مەسەلەن، ئازو ،سالىمنىڭ كرووى، ئاچلار، ئشسزلەر فايداسىنا ئالىنب قالا ،تورعان ئاقچالار. روسييەدە ھەم باشقا مەملەكەتلەردە ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلك ھەم باشقالار (م. قوربانعەلييف ھەم ع. باعدانفلارنىڭ «،زورلار ئوچن ريبازيياب دەرسلىگى»ن قاراعز).

ئوچ رەقەملى ،سانلارنى ،ئوقو ھەم يازو، ئالارنى ئسچوتقا ،سالو، ،سانلارنى تەرسيم ئيتكەندە نولنىڭ ئەھمييەتى، تۆگەرەك مڭلەر ھەم مىليونلار. ،تورى پوچماقلى دىياگراممالار، كونىگو ئوچن ،سان ماتيريياللن ئاول حوجالىعى مەسئەلەلەرندەن ئالرعا مومكين.

،ئونلى ۋاقلانمالارنى (كەسرلەرنى) ،ئوقو ھەم يازو (،ئوننچى ھەم يوزنچى ئولشلەر). ئالارنى عادى ۋاقلانمالار بلەن چاعشدىرو، مەسەلەن، $2\frac{1}{2} = 2،5$؛ $0،27 = \frac{1}{4}$ دەن بر ئاز ،زورىراق ھەم باشقالار.

گرافيكالار، موسبەت ھەم مەنپى ،سانلار، گرادۇسينىڭ ،بوينچا ،ساناۋ، كارتاگرامالار.

تەلەسە نيندى ،زورلقداعى ،سانلارنى ،ئوقو ھەم يازو (كوبىرەك قوللانلا ،تورعان دورت رەقەملى ،سانلارنى ،ئوقو ھەم يازو، مەسەلەن، 1924 نچى ،يل كبك ،سانلار ،ئوقوچىلار تارافندان ئالدانىراق بلنگەن بولرعا مومكين). ئالارنى ئسچوتقا ،سالو. ئسچوتقا ،سالب قوشو ھەم ئالو. ،زور ،سانلارنى قسقارتب يازو، مەسەلەن، 2.600 سومنى $= 2،6$ مڭ ،سوم، 272.000 پوتنى $= 272$ مڭ ،پوت ھەم باشقالار.

ريبازيياب ،ئوقىتونىڭ عايەسى، بردەن، ،ئوقوچىلارعا ئوزلەرن چولعان ،تورمشدا، گەزيتلەردە، پلاكاتلاردا، ئاتاقلى براشورالاردا ھەم كيتابلاردا ئوچىرى ،تورعان ،سان بيلگىلەرن ،ئوقى ھەم يازا بلرگە ئيمكان بيرو ،بوتن ،سانلار، %% لار، سادە ھەم عادى كەسرلەر)، ئيكنچىدەن، ،سزب تەرسيم ئيتلگەن ،سانلارنىڭ، دىياگراممما ھەم گرافيكالارنىڭ بر بىرسنە موناسەبەتلەرن تيكشرە بلو، ،بو كورسەتلگەن ماقسادلارعا ئيرىشو

ئۈچۈن رىيالزىيات ,سابىقلارى ,ئوقو ھەم يازو ئىشلەرى بىلەن بىلىك نى بەيانلىگەن ,بولارغا ھەم ئۇمومەن ,ساۋىت تۈزۈمىنى مەسەلەلەرى، بېگەرەك دە سەيلسى يام مەسەلەلەرى ياقتىرتا ,تۇرغان ,سان ماتىرىيالىندان فايدالانىرغا تىيىش. شۇنىڭلار كورە رىيالزىيات ,ئوقۇتو ئۈچۈن ئالىرم ,ئوقۇتوچى ,بولماسدا، بەلكى رىيازىيات ,ئوقۇتونى سەيلسى فەن ,ئوقۇتو جەمنا تاپشىرىرغا تىيىش دىر.

,ئوقى - يازا باشەوچەرنى ھەلەن ,ئوتۇب، يارب ,تۇروغناتالچقدرغا ئىقدان، ۋاقتنىڭ بىر نار ئۆزلۈكسىز كۈكلەمەن ھىسابلارغا ھەم، ,بولسا، ,سېنىڭ ئىچۇتىندا كۈنلۈككە، بولماسا، ئالبا نادا ابالجىدان ياكى تالشدان ياسالغان تاقتا؛ ,بو تاقتاغا قوم سېپىلگەن. ,شوندى تاقتاغا ئۆتكەنكى زامان رىيازىياتچىلارى ھىساب چىقارغانلار، كۈنگۈلەر يازغانلارغا ,بولەرگە مۈمكىن

,بو ئىشلەردەن ماقساد - ئوقوچىلارغا ھىسابدان مەئلوم مىقدار بىلىم بېرو تۈگل، بەلكى ئالارغا ,تۇرمىشلارىدا ,ئۆچرارىرغا ,تورى كېلە ,تورغان سان ماتىرىيالنى ئاڭلاتودان ئىبارەتدىر ,بو ئىشلەر ,ئوقوچىلارغا ئۆز ,تۇرمىشلارىدا بىلگەن ھىسابلار بولارىدا بىرنا ئەمەلىيات ھاسىل ئېتدۈرلك ,بولسالار، ,شول جىنە ,ئوقۇتوچىنا ,ئوقوچىلارنىڭ ئەمەلى بوللارىنا قولاق ,سالرغا ھەم شولارنى ,توب - ,تورى ئېيتىبادە، ئېيتىرگەنە كېرەك، بىزنىڭ ئۆتكەنكى مەكتەب ئەمەلىياتىنىڭ ئۆلگەنگە ,سالغان يوللارى بىلەن يادادان ,ئوقۇتىرغا يارامى

سەودە ھىساب ھىسابلاۋ يوللارى باۋە، فايدالى، چۈنكى ,شول يوللار بىزنىڭ ئۆتكەنكى مەكتەب يوللارىنىڭ كۆپىنە فاراغىدا ,تۇرمىش تەكلەرىنە ياقىنراق ,تۇرالار.

,سان ماتىرىيالى باشدا ,ئوقوچىلارنى چۆلغان ,تۇرمىشدانغنا ئالىنا، مەسەلەن، سەئەت، كالىندار، شەكردلەرنىڭ ئۆز ئۆيلەرى بارلاۋ كەئەزى ھەم باشقالار. سوڭرا گەزىت، كىتاب ھەم بىرانچورالاردان ئالىنغان ماتىرىيال ھەم دىيا گرامما گرافىكلار ھەم باشقالاردان فايدالانىلا

بىرنچى بولىكدە، يازب ھىساب يوللارىن كورسەتولك مەئنەسى يوق، چۈنكى ئالارنى II نچى بولىكدە بىر ئاز ئوقى - يازا بوچىلەر بىلەن بىرگە ,ئوقو مواقىمۇراق؛ ,بولار مەكتەبكە بىر ئاز كۈكلەمەن ھىسابى بىلەن، فايمولەرى ئىچۇتقا ,سالا بىب، ئوقو لارنى ھەم سادە كەسرلەرنى ئاڭلاب كرگەن ,بولالار.

رییازیيات ئۇيرەتىو ئۇچۇن مىتودیکادان قایبر کورسەتمەلەر.

1) ئيکی رەقەملی سانلارنی ئوقۇرغا ـ يازارغا ئۇيرەتكەندە ئيسملەرنى، ئەيتىو ئۇچۇن ئيکیگنە سوز کیرەك بولغان سانلارنى ئوقۇتىو ھەم یازدرىودان باشلاو جىتەرەك، مەسەلەن، 25، 63، 27 ھەم باشقالار. شول واقتدا ئوقۇچىلارغا بر سوز بىلەن گنە ئونبىش = 15، ئوندورت = 14 كىبك) ئەيتىلە. تۇرغان ئيکی رەقەملی سانلارنى يازو جىتكارده تاشلايشىدا بولا رەقەملەرنىڭ ئورن ئەھمیيەتن تاشلاتو ئۇچۇن تالارنى سيفى ئىسچوتنا، سيفى ئىسچوتى بولماسا، ئاباكاغا سالب كورسەتركە كىرەك.

(ئاباكا ـ بۇرنغى يونانلارنىڭ حىساب قورالى؛ ئول بوى ـ بوى ئيتب سزلغان تاقتادان عىبارەت؛ مۇندا تاش ھەم باشقا شوندى نەرسەلەر ياردەمى بىلەن برلىكلەرنى، ئونلقلارنى، يۈزلكلەرنى ھەم باشقالارنى سالب كورسەتكەلە.

تالیندار بوينچا تشلەو ھەم شەكردلەرنى بارلاو كەعەزى بوينچا تشلەو كونگو ئۇچۇن يادشى ماتىرىيالدان سالارغا مۇمكىن. شەكردلەر ئاي ئو واقتدا بار حەرفلەرنى بامەسەلەرده حەرفلەرنىڭ بر ئازن بولەرى بىلەن فايدالانب ھەم سىزئۇولەرى ئارقاسندا ئۇزلكلەرندەن ده ئاي ھەم كۇن ئيسملەرن تانى ئالاچاقلار؛ بو ئشنى جىتكەلەتو ئۇچۇن ئالارنى باشدادان نومىرلەب چارغا كيرەك: ئايلارنى روما رەقەملەرى بىلەن ئاتنانىڭ كۇنلەرن عەرەب (روس رەقەملەرى بىلەن، مەسەلەن، «ا، ر، ت» حەرفلەرن ھەم «مارت» نىڭ يل باشندان 3نچى ئاي بولغانن بولەرى ئارقاسندا، شەكردلەر «مارت» ديگەن سوزنى تانى ئالاچاقلار، «ش، ە، ب» حەرفلەرن بلو بىلەن «شەنبە» ديگەن سوزنى تانى ئالاچاقلار، شەكردلەر تالیندار بىلەن فايدالانب، ئۇزلەرنىڭ ئوقو كۇنلەرن، تۇغان كۇنلەرن، ئيگن جىيو واقتن ھەم باشقالارنى يازب قويا ئالاچاقلار. شولاى ئوق روما رەقەملەرى بىلەن فايدالانب ئاينىڭ نيچىنچى كۇنى ئيكەنن ده يازب قويا ئالاچاقلار، مەسەلەن، 23نچى عينوار ئونى

23/I ديب.

شوشى كونگولەر بىلەن رەتدەن ئوقوچىلارنى ئوز ئوزلەرن بارلاو كەعەزنە يازدرب بارودا بيك فايدالى. مۇنڭ ئۇچۇن ئاي كۇنلەرى سانىچا بولمنب سزلغان بر كەعەز حەزلەرگە كيرەك؛ بو كەعەزگە ئوقوچىلارنىڭ فاميلييالارندا يازب قويارغا كيرەك. ئوقوچىلار بو كەعەزگە ئوزلەرنىڭ بولغانلقلارن، ئەورنە ياسات قويبقنا بولسادا، بىلگەلەرگە تيبش، كيزولە،

ئىسە ئۇلارنى ساناپ، دەرستە نەچچە كىشى بولغانلىقىنى قويارغا تىيىش. ئوقۇغۇچىلار توغرى پۈچماقلىق دىياگراممىلار بىلەن تانىشقانىڭ سوڭىدا دەرستە نەچچە كىشى بولغانلىقىنى دىياگراممىغا رەۋىشىدە بىك جىگىل تەرسىم ئىتە ئالاچاقلار.

2) ئوقۇغۇچىلار زور سانلارنى يازغاندا چىتىنسىلەر، توبەندەكى يوللاردىن پايدالانىپ ئارتتۇراق سانالا: ناقتاغا تاسما - تاسما كەك ئىيت سىزىقلار سىزارغا ھەم ئۇلار ئۈستىنە بىرلىكلەرنى ئونلار، يۈزلىكلەر، بىر مىڭلەر ھەم باشقىلارنى يازارغا كىرەك. سوڭرا ئوقۇغۇچىلار، مەسەلەن، 35042 دىگەن سانىنى يازغاندا تاقتاغا ئونمىڭلەر باغانىسىنا 3؛ ئەورنە، بىر مىڭلەر باغانىسىنا 5؛ ھەم باشقىلارنى بىلگىلەپ، ئوقۇغۇچىلار ئىسە، شول سانىنى رەقەملەر بىلەن يازالار.

3) رىيازىيات بويا گرامماسىن ئوتكەندە، سان ماتىرىيالىن ئوقۇ - يازۇ ھەم سەبىشى ئىلم دەرسلەرىدە ئوتىلە، تۈرلى مەسئەلەلەرگە مۇۋاپىق ئىيت ئالارغا كىرەك، مەسىلەن ئەگەر ئۈچ رەقەملى سانلارنى ئۆيرەتو سەياسى بايدەن ئاۋال ھوجالىقىدا ئوتو بولىگى بىلەن زورى كىلسە، ئول ۋاقتىدا، كىرەك روسىيەدە، كىرەك باشقا مەملەكەتلەردەگى بولسۇن، ئىيگىن جىمىشى، چەچىلگەن جىرنىڭ يۈز زورلۇغى سانلارىندان پايدالانو ياخشىراق.

رىيازىيات ئوقىتو ئۈچۈن كىرەكلى ماتىرىيال ھەم مەغلۇماتنىڭ توبەندەكى كىتاب ھەم مەقالەلەردەن ئالارغا مۈمكىن.

1) م. قۇربانئەلىيېۋ ھەم ع. باغدانوف زورلار ئۈچۈن رىيازىيات دەرسلىگى نىبزدەن بەشىنچى چاپ. بو كىتاب رىيازىياتقا تۈرمۇش ماتىرىيالى كىرتونىڭ بىرىنچى تەجرىبەسى؛ قوللانما ئۈچۈن بىلگىلەنگەن ئۈلگىنىڭ غەمەلى كوندىگولەر - مەسئەلەلەر بىلەن بىك ئىق بىلەنگەن دىياگراممالار، ىرانسېنتلار ھەم گرافىكلار بىلەن تانىشتىرو. ئوقىتوچىلارغا ھەم ئوقۇچىلارغا ئوزلىكلەرىندەن مەغلۇمات ئالو ئۈچۈن پايدالى.

2) م. قۇربانئەلىيېۋ ھەم ع. باغدانوف بىرىنچى باسقىچ ئىش مەكتەبلەرى ئۈچۈن رىيازىيات دەرسلىكلەرى III ھەم IV كىسەكلەرى. تۈرلى دىياگرامما ھەم گرافىكلارغا مىساللار ئالو ئۈچۈن پايدالانارغا مۈمكىن.

3) بو كىتابدا رىيازىيات بىلەن تانىشو.

بارلاو كەعەزى ئورنەگى.

تاتار باشقرت مەركەز بيوروسينىڭ «......................» ياننداعى ئوقى-يازا بلمەۋچلەكنى بتەرو مەكتەبنىڭ

1924 يل، مارت ئوچن

بارلاو كەعەزى.

ئوقتوچى: ....

№	ئوقوچىلارنىڭ فامىليالارى	يەش	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	بولغان	بولماغان
1	سەيفتدينف	30	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	ئا	و	ر	و		—	—	20	6
2	عەينتدينف	22	1	1	1	1	1	1		—	—	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		—	—	1	1	1	1		1	1	22	4
3	وەلييۋا	28	1	1	1	1	1	1	جۇمعا	1	1	1	1	—	—	جۇمعا	1	1	1	1	1	1	جۇمعا	1	1	1	1	1	1	جۇمعا	—	—	22	4
4	بيكتيمرف	19	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	—	—	1	1		1	1	24	2
5	شاكيرف	42	1	1	1	1	1	1		1	1	—	—	1	1		1	1	—	—	1	1		—	—	1	1	—	—		1	1	18	8
6	عيلاجتدينف	35	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		—	—	24	2
7	باتتالوۋا	23	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	26	—
8	حەيرتدينوۋا	35	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1		ئا	و		و	—	—		1	1	1	1	1	1		1	1	20	6
			8	8	8	8	8	8		7	7	7	7	7	7		7	7	6	6	7	7		6	6	6	6	5	5		5	5	176	32

کۆندەلك دەفتەر ئورنەگی.

تاتار باشقۆرت مەرکەز بیوروسینڭ « ــــــــــ » یاننداعی ئوقی-یازا بلمەوچەلەکنی بتەرو مەکتەبننڭ

کۆندەلك دەفتەرئ.

2/III 24

دەرس پلانی	دەرسنڭ مۇندەریجەسی	یاردەماسکەر	دەرسکە حەزرلەنو	ئیسکەرمە
1) بارلاو 2) ساباقلڭ ئچەنچی چیسلادا بولعانن تاقتاعا یازب قویو 3) 1 نچی سەعەت. سەیاسی ئلك بلم حاقندا ئەڭگەمە 2 نچی سەعەت. ئوقو هەم یازو تیعنیكەسی. 3 نچی سەعەت ریبازیبات بلەن قاشو	1) ئوقوچیلارنڭ ئوز-ئوزلەرن بارلاولاری 2) 2/III ساباق 3) سەیاسی ئلك-بلم حاقدا ئەڭگەمە یاسار، ئەتچەسندە دەرەدە ئوچ-بزدە جیرە دیگەن شمارنی کیترب چعارو. رەسمنی تیکشرو. شمارنی ئوقو هەم یازو جۆملەنی سوزلەرگە، سوزلەرنی ئچەكلەرگە ئایرو. ئچەكلەردەن سوزلەر تۆدرو. ریبازیبات بلەن تانشو ئوچن ئوکتەبر ریوالوتسیەسن ئیسکە ئوشرو، ئوقوچیلارنڭ یەشلەرن ئیچرتقاسالر هەم یازو.	کوچمە حەرفلەر، قاترعیما یازلعان سوزلەر، ئیچوت تۆیەسی.	کوچمە حەرفلەرنی تیگو، قاترعیما سوزلەر یازو.	

ر. ص. فه. ص. ر.

مه‌عاریف خالق كامیساریاتی

مه‌ركه‌ز تاتار باشقورت

بیوروسی.

ئوقی - یارا بله‌وچیلكنی بتڕو

خاده‌ده‌ن ئتش كامیسیه‌سی

192 یل

№ ....

تانقنامه.

.... ئیبده‌ش ____________

.... ساراتندا‌غی « ______________ »

یانندا‌غی ئوقی - یازا بله‌وچه‌لكنی بتڕو مه‌كته‌بنده

ئوقب، كورسنی موه‌ففه‌قییه‌ت بله‌ن ته‌مام ئیتدی.

1924 نچی یلنڭ 1 نچی مایندان ئالب ....

.... ئیبده‌ش ئوقی - یازا بلمه‌وچیله‌ر

ئیسه‌بنه‌گنده‌ن چغارلغان ئیسه‌ب‌له‌نه.

ئیسكه‌رمه: ئوقی - یازا بلمه‌وچه‌لكنی بتڕو مه‌كته‌بن

ته‌مام ئیتكه‌ن كشی بیلگه‌لی وافتنڭ

ئوتووی ئارقاسندا ئوقی هه‌م یازا بلوون

ئونتسا، ئول كشی ئیكنچی مه‌رته‌به مه‌كته‌بكه

كرب، ئوقرغا مه‌جبور ئیتله‌چه‌ك.

سه‌یاسی ئدك - یلم تاراتو باش ئیداره‌سینڭ وه‌كیلی (ئمزا)

سه‌یاسی ئدك - بلم تاراتو كامیسیه‌سینڭ وه‌كیلی (ئیمزا)

ئوقی - یازا بله‌وچیلكنی بتڕو مه‌كته‌بینڭ مودیری (ئیمزا)

قوللانمانڭ فيهرەستێ

I - بولك.

بيت

1) ،ئوقی - یازا بلمەرچێلکنێ بتێرو حاقندا 1923 نچێ یلنڭ 15 - 20 سینتەبرندە قازاندا جییلعان شەرق حالقلارێنڭ I نچێ میتودیکە کانفیرییسییەسێنڭ مافسادلارێ هەم ئانڭ ئشلەگەن ئشلەرێ. 5

2) ،زورلارنێ ،ئوقێتو ئشلەرندە ئیرێشلگەن مووەففەقییەتلەر ،توروندان ن بوگاسلاوسکایا دا کلادێ. 6

3) تاتارلارنێ ،ئوقرعا - یازارعا ئۆیرەتو ،توروندا م. قۆزبانعەلییف دا کلادێ. 10

4) روسلارنێ ،ئوقرعا - یازارعا ئۆیرەتو حاقندا ن. بوگاسلاوسکایا دا کلادێ. 15

5) کامپلیکسلێ میتود ،توروندا ن. بوگاسلاوسکایا دا کلادێ. . 18

6) ،ئوقی - یازا باوچێنێ بۆتنلەی ،ئوقی - یازا بلوچێ ئیتو حاقندا ن. بوگاسلاوسکایا دا کلادێ. 22

7) تەعلیمات حاقندا ن. بوگاسلاوسکایا دا کلادێ 25

8) ،ئوقی - یازا بلمەوچێلکنێ بتێرو حاقندا 1923 ،یلنڭ 15 - 20 سینتەبرندە قازاندا جییلعان شەرق حالقلارێنڭ I - میتودیکا کانفیرینسییەسێنڭ قەرارلارێ. 29

9) II - بۆتن روسییە تەجریبەلێ میتادیستلارنڭ کانفیرینسییەسندە چعارلعان قەرارلار. 30

II - بولك

10) ،زورلارنێ ،ئوقێتونێ پسیحالوگییە ،بوینچا نیگزلەو. 32

11) ،ئوقی-یازا بلمەوچێلکنێ بتێر و مەکتەبلەرندەگێ ئشنڭ مۆندەریجەسێ. 36

12) ،زورلارنێ ،ئوقرعا - یازارعا ئامیریکا میتودێ بلەن ئۆیرەتونێ پسیحالوگییە ،بوینچا نیگزلەو. 39

13) ئاواز ميتودىنىڭ كيمچىلىكلەرى. 47
14) ،زورلارنى ،ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتو ئۈچىن تۈزلگەن ئەليفبالارنىڭ تۈب نيگزلەرى. 49
15) ،زورلار ئۈچىن بۈتىن سوزلەرنى كوزەتو ،بولى بلەن ئاول حوجالىعى ،تۈرمىشىنا قاراتىب يازلعان «كرەستييەن ئەليفباسى» . . . 58
16) «كرەستييەن ئەليفباسى»نىڭ مۈندەريجەسى. 60
17) ريبازيبات بلەن تانىشو. 61
18) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە كيڭ مەعناسندە ،ئوقرعا ئۆيرەتو. 65
19) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە يازوعا ئۆيرەتو. 67
20) «كرەستييەن ئەليفباسى»نىڭ ئيكنچى بيتندەگى برنچى دەرسنىڭ كانسپيكتى. 70
21) «كرەستييەن ئەليفباسى»نىڭ 3 نچى بيتندەگى 2 نچى دەرس. 74
22) «كرەستييەن ئەليفباسى»نىڭ 4 نچى بيتندەگى 3 نچى دەرس 75
23) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبى هەم ،تۈرمش. . 76
24) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىروچىنىڭ كابينيتى. 82
25) تەعليمات مەكتەبى. 85
26) مەركەز سەياسى ئاڭ ـ بلم تاراتو باش ئيدارەسىنىڭ 7251 نوميرلى تسيركولەرنىنە ،بولعان تەعليماتىدان. 87
27) ،ئورنلاردا تايانچ (تەعليمات) مەكتەبلەرى تۈزو حاقندا تەعليمات. 89
28) ،ئوقرعا ـ يازارعا ئۆيرەتو مەكتەبن بتىروچىگە نا كاز (،بۈيىرق). 90

III ـ بولك.

29) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ،زورلارنى ،ئوقىتو ئۈچىن پراگراما. 91
30) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ميتود ئشلەرن ئالب باروچى بولباشچىلارعا. 91
31) ،ئوقى ـ يازا بلمەوچىلىكنى بتىرو مەكتەبلەرى ئۈچىن پراگراما تۈزودە ئەساسلار. 95

32) ئوقۇ - يازا بىلمەيدىغانلارنى يېزىش مەكتەپلىرىدە كامپانىيە مېتودى بويىچە ئوقۇتۇش ئۈچۈن يارىدەملىكلەر 96

33) ئەلىپبەگە ئۆسىتمە ماتېرىياللار. . . . . »

34) ئوقۇ - يازا بىلمەيدىغانلارنى يېزىش مەكتەپلىرىدە ئەنىگەمەلەر يازىشى ئۈچۈن ئۈرنەك ماوزۇلار. . . . . »

35) ئوقۇش - يازارغا ئۆگىرەتىش پىراگرامماسى. . . . . . . »

36) ئوقۇش - يازارغا ئۆگىرەتىش ئۈچۈن مېتودىكادىن قايبىر كۆرسەتمەلەر »

37) رىياززىيات پىراگرامماسى. . . . . »

38) رىياززىيات ئۆگىرەتىش ئۈچۈن مېتودىكادىن قايبىر كۆرسەتمەلەر. »

39) بارلاۋ كەغەزى ئۈرنەگى. . . . . »

40) كۈندىلىك دەپتەر ئۈرنەگى . . . . »

41) تاغىنامە ئۈرنەگى. . . . . »

«نەشرىيات» كائوپپېراتىيفئ باسدئرب چعارعان كىتابلار:

1)	«دىن تورندا» س. ئاننائولف.	60 ت.
2)	«جېر ھەم ئانىڭ ئۈستىندە ترىكلك» ف. ئەحمەدف.	60 «
3)	«قارا ماياقلار» ع. ئىبراھىمف.	55 «
4)	«لېنىن ھەم ئىشچى سىنىف» ف. يرمىيف.	15 «
5)	«لېنىن رەسملەردە» ع. مۇحتار	36 «
7)	«قزىل يۇلدۇز» (ئەلىفبا)	65 «
6)	«پاتشا تۇشرەلەر» 3 پەردەلك جيكل پيېسا ع. بايمبېتف.	30 «
8)	برنچى باسقچ برلەشكەن مەكتەبلەرنىڭ 1، 2، 3 ھەم 4 نچى سىنفلارى ئۈچن «ياكا پروگرام» 1 سوم	60 «
9)	«مېن نيدەن دىنسزلەندم» چەتاى	12 «
10)	«كىم» نىڭ بىش يلى»	17 «
11)	ئوقى - يازا بامەوچلىكنى بتىرو مەكتەبلەرندە ئوقتوچىلار ئۈچن «قوللانما»	75 «

چىت نەشرىياتلارنىڭ كىتابلارى ئسكلادبزدا ،بولوب ،ئورا

ئالدىرو ئۈچن ئادرىس:

МОСКВА, Пятницкая, 3. „НАШРИЯТ“.